

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA

PhDr. Michal Morawetz

ODBORNÉ ZÁJMY A HARMONIE S PŘÍRODOU.
SNAHY HRABĚTE JIŘÍHO BUQUOYE
O INTELEKTUÁLNÍ SEBEREALIZACI

Disertační práce

Vedoucí práce: doc. PhDr. et Dr. phil. Ivo Cerman, Ph.D.
Historický ústav Filozofické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích

České Budějovice 2018

Prohlašuji, že svoji disertační práci jsem vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své disertační práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Velenice 19. června 2018

Při přípravě práce jsem se setkal s několika lidmi, kteří mě podpořili ať již konzultací, vyslechnutím mých tezí či alespoň vyjádřením zájmu o téma práce. Těm všem patří můj dík. Zejména se však cítím povinován poděkovat panu doc. PhDr. et Dr. phil. Ivo Cermanovi, Ph.D. za podnětné rady a konzultace při vedení práce. Upřímné poděkování patří rovněž kolegům ze Státního oblastního archivu v Třeboni za ochotné zapůjčování pramenů k této práci.

Anotace

Odborné zájmy a harmonie s přírodou. Snahy hraběte Jiřího Buquoye o intelektuální seberealizaci

Tématem disertační práce jsou odborné zájmy hraběte Jiřího Buquoye (1781–1851). Tento aristokrat proslul v první polovině 19. století vynálezy vlastních technických přístrojů, snahou o zlepšování výrobních technologií na svých panstvích, kontakty s přírodovědci a filozofy i sepisováním vlastních odborných prací. Dochované spisy v pozůstalosti Jiřího Buquoye a jeho vydaná díla konfrontuji s reakcemi na ně ze strany vědců a Buquoyova okolí. V práci odhaluji Buquoyovy motivace k vlastní odbornému působení, způsoby, kterými se pokoušel proniknout do vědecké komunity a interpretuji jeho filozofický pohled na svět.

Metodologicky se opírám o současný trend intelektuálních dějin, který propojuje interpretaci myšlenek se zasazením díla do kontextu autorova života a dobového myšlení. Zároveň se snažím vyhnout biografické iluzi tím, že se zaměřuji na stěžejní momenty Buquoyova vědeckého působení bez toho, abych je propojoval v konstrukt životního příběhu domnělou kauzalitou. Práci jsem koncipoval jako výklad stěžejních témat a formujících momentů Buquoyových zájmů, které řadím v chronologickém sledu.

Důraz kladu na vlivy, které formovaly názory hraběte Buquoye. Byly jimi zejména výchova, vzdělání, nabyté zkušenosti při cestách, četba odborných prací a výměna názorů s vědci. Sledoval jsem, jak se promítaly do jeho odborných témat, konkrétně jak modifikovaly způsoby vyjádření hraběte a pozměňovaly oblasti jeho zájmu. Důležitou součástí práce je i dekonstrukce Buquoyovy sebeprezentační strategie, pomocí níž se pokusil identifikovat s vědeckou komunitou. Své místo v práci má i výklad filozofického názoru hraběte, tedy intelektuální završení jeho snah na poli vědy.

Abstract

Intellectual Interests and Harmony with Nature. George, Count of Buquoy's Efforts for Intellectual Self-realization

This dissertation discusses the intellectual interests of George, Count of Buquoy (1781–1851), who gained fame in the first half of the nineteenth century through his inventions of new technical devices, his efforts to improve manufacturing technologies used on his estates, his contacts with leading scientists and philosophers of the time, and his original scientific and philosophical treatises. This dissertation scrutinises the writings kept in Buquoy's archival estate, as well as his published works, and discusses the reactions his thoughts elicited among contemporary scientists and various other people within Buquoy's intellectual milieu.

Methodologically, I draw on contemporary approaches to studies of intellectual history, which aim to interpret and contextualise particular ideas with regard to the author's immediate background and the broader intellectual climate of the time. Aiming to avoid biographical fallacy, I focus on pivotal moments of Buquoy's scientific career without attempting to integrate them into a biographical narrative by means of supposed causality. The thesis is structured as a chronologically ordered discussion of key themes and defining moments in the development of Buquoy's thought.

Particular attention is paid to the influences which formed Buquoy's intellectual outlook, including his upbringing, education, the experiences he gained during travels, the knowledge he absorbed from scholarly treatises, and the views he exchanged with contemporary scientists. I show how these factors influenced the themes Buquoy chose to discuss in his treatises and the ways in which he presented his arguments. An important part of the thesis is a deconstructive analysis of Buquoy's self-presentation strategy, through which he sought to align himself with the scientific community. Finally, the thesis discusses the fundamental philosophical views underpinning Buquoy's intellectual endeavours in the field of science.

Obsah

I.	Urozený vědec a jeho doba v historiografii.....	8
I. 1	Jiří Buquoy pohledem historiků.....	8
I. 2	Přístupy k vědě doby předbřeznové.....	14
I. 3	Metodologické přístupy intelektuálních dějin a biografie.....	21
I. 4	Charakteristika pramenů intelektuální biografie.....	30
II.	Výchova a vzdělání Jiřího Buquoye.....	34
II. 1	Domácí výchova a vzdělávání mladého hraběte (1781–1799).....	34
II. 2	Institucionální vzdělání na Tereziánské rytířské akademii (1799–1803).....	44
II. 3	Dovršení vzdělání na cestách (1803–1805).....	52
III.	Pokusy o hospodářské povznesení země.....	55
III. 1	Červenohrádecké dědictví a vlastní parní stroje.....	55
III. 2	Experimenty ve sklářství na novohradském panství.....	62
III. 3	Buquoyova invence ve prospěch veřejného zájmu.....	67
IV.	Formování názoru na přírodu.....	70
IV. 1	Paříž 1815: střet dvou metodologií.....	70
IV. 2	Paříž 1818: živočišný magnetismus.....	73
IV. 3	Zájem o homeopatii.....	77
V.	Snahy hraběte o začlenění do vědecké komunity.....	81
V. 1	Možnosti vědeckého působení v českých zemích.....	81
V. 2	Autobiografie: vytvoření diskursu o sobě.....	86
V. 3	Získávání kontaktů distribucí knih.....	92
V. 4	Nabývání členství v učených společnostech.....	94
VI.	Buquoyův filozofický pohled na přírodu.....	97
VI. 1	Nabídnuté podněty k filozofování a jejich reflexe.....	97
VI. 2	Romantická poezie a esoterické poznávání.....	99
VI. 3	Člověk a příroda v Buquoyově filozofování.....	103

VII. Závěr.....	108
VIII. Soupis použitých pramenů a literatury	112
VIII. 1 Archivní prameny	112
VIII. 2 Vydané prameny.....	115
VIII. 2. 1 Dobové tisky	115
VIII. 2. 2 Práce Jiřího Buquoye	116
VIII. 2. 3 Dobová periodika	118
VIII. 3 Sekundární literatura	119
IX. Seznam použitých zkratk	137
X. Přílohy	138
X. 1 Seznam příloh.....	138
X. 2 Vlastní charakteristika Jiřího Buquoye z nevydaného rukopisu	139
X. 3 Tabulka učených společností, kterých byl Jiří Buquoy členem.....	141
X. 4 Obrazová příloha.....	144

I. Urozený vědec a jeho doba v historiografii

I. 1 Jiří Buquoy pohledem historiků

Předmětem této práce je analýza vědecké tvorby šlechtice žijícího v první polovině 19. století v Čechách. Pro takové vymezení je nutné hledat průsečík tří historiografických okruhů. Je třeba prozkoumat témata oborů lidské činnosti, jimž se hlavní postava knihy věnovala, zaměřit se tedy na dějiny vědy. Stranou ve zkoumaném období nemůže zůstat ani sociální skupina, ze které pocházela, bude proto nutné mít v povědomí dějiny šlechty. Nakonec prověřím meze a možnosti, které měli dějinní aktéři v období svého života, v tomto případě v době tradičně označované jako předbřeznová. Zatímco téma práce dává povinnost zkoumat jeho dobový kontext, pro naplnění cíle je nutné zvolit především vhodnou metodu. Pro výzkum intelektuálních zájmů hraběte Jiřího Buquoye se inspiroji přístupy intelektuálních dějin a vnímám debaty o přínosu biografické metody. Nejde o přístup, který by již byl na Buquoyovu tvorbu aplikován, shrnu však nejprve, jakým pohledem se historikové na hraběte Buquoye dívali.

Hrabě Jiří Buquoy (1781–1851) je v historiografii dlouhodobě nazírán skrze své rozmanité zájmy a společenské i odborné kontakty. Poprvé se s jeho osobou v dějepisectví setkáváme půl století po jeho smrti, na počátku 20. století. Rozsáhlá pozůstalost Jiřího Buquoye vzbudila odborný zájem nejprve u Roberta Teichla. Tehdy dvaadvacetiletý syn ředitele buquoyských panství teprve dokončoval studia dějepisu a zeměpisu na vídeňské univerzitě, když vydal drobnou studii o kontaktech hraběte s Johannem Wolfgangem Goethem. Podnětem k napsání práce bylo nalezení tří Goetheho autografů v novohradském archivu.¹ Teichl je pro svou práci transliteroval a uveřejnil. Na základě Goetheho deníků z pobytů v severočeských a západočeských lázních a Buquoyovy korespondence i deníků z cest se mu s důrazem na faktografickou úplnost podařilo zrekonstruovat jejich setkávání v letech 1807–1827 a představit témata vzájemné korespondence. Robert Teichl tak byl v roce 1905 prvním, a na dlouhou dobu posledním, kdo při zájmu o Jiřího Buquoye využil archivní prameny. V jeho případě

¹ Robert TEICHL, *Goethe und Georg Graf von Buquoy*, Chronik des Wiener Goethe-Vereins 19, 1905, s. 17–30. Objev Goethových dopisů v tehdy jen částečně a značně nepřehledně uspořádaném buquoyském archivu lze snad dát do souvislosti se zaměstnáním Teichlova otce Antona, který byl od roku 1881 správcem archivu. Zprávu o nález dopisů otiskl i dobový tisk, který Jiřího Buquoye ztotožnil s dědečkem tehdejšího ministra zemědělství Ferdinanda Buquoye. Srov. Prager Abendblatt z 29. července 1905, s. 4; zprávu od něj přezvaly Budweiser Zeitung z 31. července 1905, s. 4.

však šlo jen o příležitostnou práci a více v bádání o „významném členovi české šlechty“, jak Buquoye nazval, nepokračoval. Na téma Teichlovy studie navázala až o osm desetiletí později gymnaziální učitelka a členka hraběcího rodu Margarete Buquoy v knize o setkáních Goetheho, Buquoye a buquoyského skladatele Jana Václava Tomáška v českých lázeňských městech.² Témata jejich rozprav a korespondence zasadila do širšího kontextu a nesporným přínosem této publikace jsou zejména (po Teichlovi opětovně) přepisy a reprodukce dohledaných pramenů.

Kontakty německého básníka a přírodovědce s českým hrabětem byly lákavé i pro buquoyského archiváře Ernsta Hirsche, který dal své nevydané práci o Jiřím Buquoyovi podtitul *Ein vergessener Goetheanist*.³ Snažil se tím zřejmě zařadit Buquoye mezi stoupence Goethova pojetí přírody, jakými byli například Alexander von Humboldt, Jöns Jacob Berzelius nebo Jan Evangelista Purkyně, ale výraznější srovnání Goetheho a Buquoye či argumentace pro Buquoyův *goetheanismus*⁴ v práci chybí. Hirsch rozdělil život hraběte do několika období. V první části svého rukopisu se věnoval původu, dětství a vzdělávání hraběte. Po ukončení studií začalo podle Hirsche Buquoyovo matematicko-národohospodářské období, které trvalo do roku 1815, kdy Jiří Buquoy představil své názory v pařížské akademii věd. Pařížskému pobytu je věnována také celá kapitola, najdeme zde i přepisy rozhovorů mezi hrabětem Buquoyem a matematikem Laplajem. Po návratu z Paříže začal hrabě studovat německou klasickou filozofii. V roce 1818 odjel opět do Paříže, kde se zajímal o magnetismus. Poslední životní období viděl Hirsch jako filozofické.⁵ Hirschův rukopis se vyznačuje pozitivistickým smyslem pro faktografickou přesnost a díky znalosti Buquoyovy pozůstalosti i mimořádně kvalitní heuristikou. Důkladné zhodnocení či hlubší

² Margarete BUQUOY, *Begegnungen in Böhmen: Goethe, Buquoy, Tomaschek. Wissenschaft, gesellschaftliches Leben und Musik*, München 1987.

³ Ernst HIRSCH, *Graf Georg Buquoy. Ein vergessener Goetheanist*, Wien [1975]. Dr. Ernst Hirsch vytvořil mimo jiné pořádací schéma pro Buquoyovy spisy, s obměnami zachované dodnes. Svou práci o Buquoyovi nikdy nevydal, je dochována jen v rukopise (využíváme rukopis z vídeňské Universitätsbibliothek). Komplikací pro dnešního badatele je absentující poznámkový aparát, nahrazený jen soupisem literatury a pramenů ke každé kapitole. Archivní prameny jsou uvedeny pod dnes již neplatnými čísly, což komplikuje jejich dohledatelnost.

⁴ Za *goetheanistu* nelze totiž označit pouze obdivovatele Goethových názorů, *goetheanismem* se označuje specifický duchovní proud. Jeho charakteristice věnoval část své práce Dušan PLEŠTIL, *Okem ducha. Živá příroda v přírodovědných spisech Johanna Wolfganga Goetheho*, Praha 2006, s. 373–422.

⁵ Dělení je zjevně inspirováno Buquoyovou autobiografií otištěnou v roce 1825 v jedné z jeho knih. Srov. Georg VON BUQUOY, *Auswahl des leichter Aufzufassenden, aus meinen philosophisch-wissenschaftlichen Schriften und kontemplativen Dichtungen, für gebildete Leser und Leserinnen*, Prag 1825, s. 1–34.

interpretaci v práci sice hledat nemůžeme, ale chronologické vyličení vědecké kariéry a zvláště závěrečná kapitola o filozofických názorech hraběte by neměly zůstat stranou naší pozornosti. Podle Hirsche lze rozdělit Buquoyovu filozofii na dvě období. První reprezentují knihy *Skizzen zu einem Gesetzbuche der Natur* z roku 1817 a dvoudílné *Ideelle Verherrlichung des empirisch erfaßten Naturlebens* z roku 1822, ve kterých Buquoy vycházel z jemu blízké přírodovědy a byl ovlivněn naturfilozofií a panteismem. Pro druhé období, jemuž se Hirsch bohužel téměř nevěnoval, by měla být charakteristická krátká pojednání z roku 1841, která se pod názvem *Meditation und Dichtung über meine gesammte Erscheinungswelt* objevovala v jenském periodiku *Isis*. V této době prý stavěl Buquoy svou filozofii na podstatně odlišném metafyzickém základu, kde by příroda nabývala svou existenci teprve oscilací mezi dvěma protiklady. Hirsch viděl Buquoyovu filozofii jako nedokončenou a bez argumentace označil za jejího dovršitele rakouského filozofa, *goetheanistu* a prvního editora Goetheho přírodovědných děl Rudolfa Steinera (1861–1925).

V době, kdy Hirsch dokončoval rukopis Buquoyovy vědecké biografie, mohl již pracovat s prací Ernsta Thomase, který se zaměřil na Buquoyovy názory na národní hospodářství. Při psaní práce si Thomas vystačil s vydanými díly a sekundární literaturou. Uvědomoval si, že plno podnětných ekonomických názorů a teorií je neznámo jen proto, že nejsou zpřístupněny širšímu okruhu čtenářů a pokusil se tedy zařadit hraběte Buquoye do kontextu národohospodářské vědy počátku 19. století.⁶ Thomasův přínos spočívá v hodnocení ekonomických názorů Jiřího Buquoye, přičemž ve středu zájmu stojí významná Buquoyova kniha *Die Theorie der Nationalwirtschaft* z roku 1815, jeho matematická analýza a také ekonomické kategorie hodnoty, ceny, kapitálu, peněz a úvěru. Buquoy si uvědomoval propojení ekonomických a politických zájmů státu a nabádal k jejich zkoumání pomocí matematických metod. Jeho kniha byla několikrát recenzovaná a názory dokonce přednášeny na univerzitě v Lipsku v zimních semestrech let 1819 a 1820. Thomas uznával Buquoye jako národohospodáře s podnětnými názory a upozornil na jeho inspiraci myšlením skotského ekonoma a filozofa Adama Smitha (1723–1790), argumentačně tuto tezi však nepodpořil.

V roce 2005 vyšel v Německu reprint Buquoyovy národohospodářské práce s úvodem od historika hospodářských dějin Christose Balogloua a ekonoma Bertrama

⁶ Ernst THOMAS, *Graf Georg von Buquoy. Ein Beitrag zur Geschichte der deutschen Nationalökonomie am Anfang des 19. Jahrhunderts*, München – Leipzig 1929.

Schefolda.⁷ Editoři stručně nastínili dějiny ekonomického myšlení před vydáním *Die Theorie der Nationalwirtschaft* a rozpoznali v Buquoyově práci nejen inspiraci u kameralistů a fyziokratů, ale přiznali hraběti i originální myšlenky. Podrobněji rozpracoval téma Buquoyových ekonomických názorů až historik hospodářských dějin Christian Gehrke ve svých studiích.⁸ Vyzdvihl Buquoyovo uvědomění si vlivu technologického pokroku na příjmy země a originální využití matematických metod v ekonomii. Buquoyova práce byla podložena jeho vlastními praktickými zkušenostmi s aplikací technologických novinek, které se v jeho případě nejvíce projevíly ve snahách o prosazení používání parních strojů⁹ a v inovaci výrobních postupů ve sklářství.¹⁰

Kromě Buquoyových názorů na ekonomiku se svého zpracování dočkala i přírodovědná témata. Moskevský historik vědy Gleb Michajlov publikoval studii o Buquoyově výzkumu pohybu těles s proměnnou hmotností již v polovině osmdesátých let minulého století.¹¹ V nedávné době na téma navázal a spolu s mnichovským historikem matematiky Menso Folkertsem a ve spolupráci s Margarete Buquoy připravili k vydání deník z Buquoyovy cesty do Paříže, kterou podnikl v roce

⁷ Georg VON BUQUOY (Christos Baloglou – Bertram Schefold Hrsg.), *Theorie der Nationalwirtschaft nach einem neuen Plane und nach mehreren eigenen Ansichten dargestellt*, Hildesheim 2005 (= *Historia Scientiarum. Fachgebiet Wirtschaftswissenschaften*).

⁸ Christian GEHRKE, *Georg von Buquoy's „Tabellarische Uebersicht des Zusammenhanges der Gewerbe unter einander“*, in: Gerhard Huber – Hagen Krämer – Heinz D. Kurz (Hrsg.), *Einkommensverteilung, technischer Fortschritt und struktureller Wandel*, Marburg 2005, s. 317–337; Týž, *Ökonomie und Technik bei Georg Franz August Graf von Buquoy*, in: Harald Hagemann – Elisabeth Allgoewer (Hrsg.), *Ökonomie und Technik*, Berlin 2010 (= *Studien zur Entwicklung der ökonomischen Theorie* 23), s. 47–91.

⁹ Technickým záležitostem Buquoyových parních strojů se popisně věnovali Artur GÜNTER – Hugo FUCHS, *Graf Georg von Buquoy und seine hölzerne Dampfmaschine. Ein Beitrag zur Geschichte der Dampfmaschine in Böhmen*, *Technische Blätter. Zeitschrift des Deutschen polytechnischen Vereins in Böhmen* 45, 1913, s. 116–137. Snaze hraběte o rozšíření parostrojní výroby věnoval stručnou studii Antonín EDERER, *Snahy Buquoyovy o propagaci parního stroje*, *Sborník národního technického musea* 2, 1956, s. 114–122.

¹⁰ Z bohaté literatury ke sklářské výrobě na buquoyových panstvích srov. alespoň Jitka LNĚNIČKOVÁ – Rudolf HAIŠ, *Novohradské sklářství a hrabě Jiří Buquoy*, *Výběr z prací členů Historického klubu při Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích* 28, 1991, s. 116–124; s. 226–232; Radko KLOFÁČ, *Buquoyové sklářství první poloviny 19. století*, *Ars vitraria* 5, s. 53–65; Adolf KALNÝ, *Mzdový boj buquoyových sklářů na Novohradsku v roce 1824*, *JSH* 40, 1971, s. 99–103; Helena BROŽKOVÁ (ed.), *Buquoyové sklo v Čechách – Buquoy Glass in Bohemia 1620–1851*, Praha 2002 (= *Katalog výstavy*); Margarete BUQUOY, *Die Buquoyische Glashütten*, in: Alois Harasko (Hrsg.), *Der südböhmische Heimatkreis, Kaplitz – Hohenfurth – Gratzten. Deutsche Kulturlandschaft an Moldau und Maltsh I*, München 1986, s. 366–384.

¹¹ Gleb K. МИХАЙЛОВ, *Георг Букуа и начала динамики систем с переменными массами* [*Georg Bukua i nachala dinamiki sistem s peremennymi massami*], in: A. T. Grigorjan, *Исследования по Истории Физики и Механики* [*Issledovaniya po Istorii Fiziki i Mechaniki*], Moskva 1986, s. 191–238.

1815.¹² Kromě zmíněné edice se ve své knize věnují životu hraběte, jeho vědecké práci a dějinám výzkumu pohybu těles s proměnnou hmotností. Dokládají, že Jiří Buquoy publikoval jeho zákonitosti již v letech 1812 a 1814, v roce 1815 je prezentoval v pařížské akademii věd. Přesto zůstaly jeho myšlenky zapomenuty a nově formulovány byly až ve 20. století v souvislosti s hledáním možností letu do vesmíru. Autoři jako jedni z prvních dokážou docenit přínosy vědecké práce hraběte v přírodovědných oborech. Nutno podotknout, že Buquoyův přínos pro dějiny fyziky a matematiky je dlouhodobě popularizován i českými přírodovědci.¹³

S jiným přístupem k Buquoyovu vědeckému působení přišel ve svém článku Miloš Řezník.¹⁴ Ve své studii se pokoušel vytvořit komplexnější obraz odborné činnosti Jiřího Buquoye na základě jeho nejvýznamnějších vydaných filozofických prací. Rozlišoval dva typy vzdělavců v Čechách na konci 18. a v první polovině 19. století – do sebe uzavřené intelektuály, kteří si názory nechávali pro sebe, a ty, kteří se angažovali ve veřejném životě a měli snahu o svých názorech diskutovat. Mezi druhou skupinu řadí i Buquoye. Viděl v něm vědce, který – ve snaze pochopit svět a jeho harmonii – hledal kompromis mezi osvícenskou racionalitou a romantickým cítěním, zkoumal vztah mezi vědeckou empirií a hloubavým meditováním.¹⁵

Zatímco zejména německá a rakouská historická věda vnímala Jiřího Buquoye od počátku jako vědce, pro českou historiografii bylo zprvu typické, že se snažila hraběti připsat zásluhu na českém národním obrození a legitimovat tím jeho místo

¹² Menso FOLKERTS – Gleb K. MICHAJLOV, *Graf Georg von Buquoy und die Dynamik der Systeme mit veränderlichen Massen. Die Reise eines böhmischen Grundherrn und Naturforschers nach Paris (1815)*, Augsburg 2010 (= *Algorismus. Studien zur Geschichte der Mathematik und der Naturwissenschaften* 74). Velmi cennou přílohou je kromě edice cestovního deníku i seznam Buquoyových vydaných prací a recenzí na ně.

¹³ Buquoyovy výsledky připomněli Vladimír ŠÍMA – Jiří PODOLSKÝ, *Buquoy's Problem*, *European Journal of Physics* 26, 2005, s. 1037–1045; Jiří PODOLSKÝ, *Hrabě Buquoy a jeho úlohy*, in: Aleš Trojánek – Jan Novotný (edd.), *Matematika, fyzika a školství. Sborník z XIII. semináře o filosofických otázkách matematiky a fyziky*, Velké Meziříčí 2006, s. 22–35.

¹⁴ Miloš ŘEZNÍK, *Das romantische Wissenschafts- und Erkenntniskonzept des Grafen Georg von Buquoy*, in: Ivo Cerman – Luboš Velek, *Adelige Ausbildung. Die Herausforderung der Aufklärung und die Folgen*, München 2006 (= *Studien zum Mitteleuropäischen Adel* 1), s. 241–255.

¹⁵ K podobnému názoru dospěl studiem jednoho z Buquoyových kratších textů Lubomír KONEČNÝ, *Jiří František Buquoy a „La famosissima Notte“*, in: Jiří Kroupa – Michaela Šeferisová Loudová – Lubomír Konečný, *Orbis artium. K jubileu Lubomíra Slavička*, Brno 2009, s. 77–83. Srovnej též německou verzi článku TÝŽ, *Georg Franz Buquoy und „La famosissima Notte“*, *RIHA Journal* 0016 (8. 2. 2011), URL: <http://www.riha-journal.org/articles/2011/2011-jan-mar/konecny-buquoy-famosissima-notte> [22. 1. 2016].

v národnostně orientovaném dějepisectví. Zřejmě vůbec první informaci o Jiřím Buquoyovi podal před sto lety česky hovořícím čtenářům Josef Hanuš. Profesor bratislavské univerzity se Buquoyovi stručně věnoval v knize o Národním muzeu, kde Buquoye považoval za „horlivého matematika“. Jeho osoba v díle figurovala jako příklad šlechtice s českými národními zájmy, který ovšem zůstával ve stínu autorem protežovaných bratranců Šternberků.¹⁶ K důkladnějšímu rozboru, nebo alespoň zhodnocení Buquoyovy údajné role v národním obrození, se Hanuš již nedostal a toto téma zůstalo otevřené dodnes. Po polovině minulého století byla šlechta nazírána z marxistického pohledu skrze hospodářství a svou roli vrchnosti, její úloha v kulturním životě národa byla upozaděna.

Po roce 1989 vzniklo několik drobných článků, které měly význam a osobnost hraběte připomenout.¹⁷ Autorka nejvýraznějšího z nich, odbornice na zámecké knihovny Helga Turková, nazvala v roce 1990 hraběte Buquoye zapomenutým polyhistorem.¹⁸ Turková pracovala v sedmdesátých letech v zámecké knihovně v Nových Hradech, což podnítilo její zájem o Jiřího Buquoye. V článku, který později vznikl, shrnula jeho život a dílo, zdůraznila zásluhy o založení Národního muzea v Praze a účast na revoluci v roce 1848. V závěrečné části uvedla příklady spisovatelů, jimž se stal hrabě Buquoy předlohou k literárním postavám.¹⁹ Článkem chtěla oživit vzpomínku na „podivuhodnou postavu hraběte“, jak Buquoye sama nazvala. Vedle vyjmenovávání jeho vědeckých zájmů a objevů vybírala občas neověřené zajímavosti z jeho života, čímž přenesla některé interpretace z beletrie do historiografie. Je první autorkou, která (snad pod vlivem beletristických zpracování) označila hraběte jako nervově labilního podivína s českými národními zájmy. Domnělé Buquoyovo

¹⁶ Srov. Josef HANUŠ, *Národní museum a naše obrození. K stoletému jubileu založení musea*, Praha 1921, s. 263.

¹⁷ Např. Rudolf HAIS, *Jiří František August hrabě Buquoy de Longueval (1781–1851)*, Výběr 31, 1994, s. 60–63; Luboš NOVÝ, *K vědeckým zahraničním stykům Jiřího Buquoye (1781–1851)*, DVT 40, 2007, s. 1–11; Miroslava VLAČIHOVÁ, *Jiří František August Buquoy (1781–1851) – novohradský vědec a vynálezce*, Rodopisná revue 9, 2008, č. 3, s. 15.

¹⁸ Helga TURKOVÁ, *Zapomenutý polyhistor hrabě Jiří Buquoy*, Miscellanea oddělení rukopisů a starých tisků 7, 1990, s. 131–165.

¹⁹ Poznala ho v romanetu Jakuba Arbese *Poslední dnové lidstva* (1895), v románu Gustava Pfliegera-Moravského *Z malého světa* (1864) i v novele Eduarda Mörikeho *Mozart auf der Reise nach Prag* (1856). TAMTÉŽ, s. 148–149.

podivínství se stalo leitmotivem pro charakteristiku hraběte i u jiných autorů, nikdo však takovou představu nedoložil.²⁰

Během stoletého zájmu historiků o hraběte Jiřího Buquoye vykrytalizovaly v bádání dva směry. První, reprezentovaný zprvu výhradě německojazyčnou historiografií, se zaměřil na Buquoyovu vědeckou činnost a představil hraběte jako filozofa ovlivněného naturfilozofií a panteismem, stoupence Goetheho myšlenek, významného fyzika i národohospodáře. Druhý směr, charakteristický pro českou historickou vědu, viděl Jiřího Buquoye jako podporovatele české národní myšlenky, popřípadě vynálezce a podnikatele. V posledních letech došlo sice k částečnému prolnutí obou směrů,²¹ ale neznamenalo to vždy posun v bádání. Trochu v pozadí zájmu, na úkor vědeckého působení hraběte, zůstává stále jeho soukromý život.²² Objemné Buquoyovo dílo, dochované ve vydaných spisech i rozsáhlé pozůstalosti, stojí dlouhodobě v popředí mého zájmu a snažím se ho komplexně analyzovat v této práci.

I. 2 Přístupy k vědě doby předbřeznové

Je nasnadě, že historiografické uchopení zájmů Jiřího Buquoye korespondovalo s pohledem historiků na období, ve kterém žil. Historikové nahlíželi v první polovině minulého století vědu v českých zemích konce 18. a první poloviny 19. století nacionálním úhlem pohledu. Do historiografie tak vstupovala jména osob, která svou činností podporovala český národ, a to spíše duchovně než hmotně. V takovém konceptu se zužoval prostor pro bádání o přírodovědných oborech ve prospěch

²⁰ Srov. Pavel KOBLASA, *Buquoyové. Stručné dějiny rodu*, České Budějovice 2002, s. 29–33; Ludmila OURODOVÁ-HRONKOVÁ, *K tvorbě nové instalace letního apartmá Jiřího II. Buquoye na hradě Rožmberk*, in: Martin Gaži (ed.), *Památky jižních Čech 3*, České Budějovice 2010, s. 186–196, zde s. 196.

²¹ Např. Margarete Buquoy lépe přiblížila Buquoyovu roli v revoluci roku 1848 (Margarete BUQUOY, *Georg Graf von Buquoy. Ein Industriepionier, Forscher und politischer Denker des Vormärz und seine Rolle in der Revolution von 1848*, in: Tatjana Tönsmeier – Luboš Velek (Hrsg.), *Adel und Politik in der Habsburgermonarchie und den Nachbarländern zwischen Absolutismus und Demokratie*, München 2011 (= *Studien zum mitteleuropäischen Adel 3*), s. 89–102.), Rita Krueger přisuzuje Jiřímu Buquoyovi pročeské národní cítění již v desátých letech 19. století (Rita KRUEGER, *Czech, German, and Noble. Status and National Identity in Habsburg Bohemia*, Oxford 2009, s. 116), Luboš Nový upozornil na rozsáhlou odbornou korespondenci hraběte Buquoye (L. NOVÝ, *K vědeckým zahraničním stykům*).

²² Jeden z úhlů pohledu na Buquoyovu osobnost poskytuje jeho autobiograficky pojatý popis nemoci. K edici pramene viz Michal MORAWETZ, *„Krankengeschichte“ Jiřího Buquoye. Popis nemoci jako pramen osobní povahy*, České Budějovice 2012 (= bakalářská práce). Upozorněme zde i na edici deníků Jiřího Buquoye z cest, které podnikl po dokončení studií. Srov. Miloslav MAN, *Cestovní deníky Jiřího Františka Buquoye z cest do Francie a Itálie v letech 1803 až 1805*, České Budějovice 2004 (= diplomová práce).

humanitních disciplín.²³ Za nositele vzdělanosti bývala považována „intelligence přicházející zdola“, tedy vzdělání sedláci a měšťané. Šlechtě byla prisuzována role kulturních mecenášů a podnikatelů. Toto klišé se drželo v dějepisectví celé 20. století.

S nástupem marxistického výkladu dějin do českého dějepisectví po roce 1945 se změnil i okruh odborného zájmu historiků. Oblast výrobních vztahů, tzv. „základna“ (*Basis*), byla v pojetí Karla Marxe a Friedricha Engelse nadřazena kultuře, politice a myšlení, tedy oblastem považovaným za její pouhou „nadstavbu“ (*Überbau*). Kulturní či intelektuální dějiny nebyly považovány za určující v historickém vývoji a důraz v bádání byl kladen především na oblast dějin přírodních věd a ekonomiky. Přitom však historikové neopustili nacionální úhel pohledu; ten je zde nově interpretován a zařazen do nové dějinné koncepce.

První syntéza k intelektuálním dějinám předbřeznového Rakouska vznikla v zahraničí, sepsal ji historik církevních dějin Eduard Winter.²⁴ Práce vyšla v roce 1968 jako součást jeho rozsáhlého díla, ve kterém se pokusil zmapovat duchovní dějiny podunajské monarchie od baroka až k revoluci 1848. Sledoval v ní nové myšlenkové proudy první poloviny 19. století – romantismus a počínající liberalismus – v interakci s přetrvávajícím osvícenským patriotismem a vzrůstajícím národním sebevědomím. Pozornost věnoval i snahám státu o udržení politické moci a pokusům o posílení vlivu církve. Pro vědecký vývoj v monarchii nachází důležité základny ve *Wiener Hofbibliothek*, pro historii v *Haus-, Hof- und Staatsarchiv*, středobodem vědeckého bádání pro monarchii je podle něj vídeňská *Österreichische Akademie der Wissenschaften* a samozřejmě univerzity. Kromě toho však přikládal velký význam jednotlivým osobnostem a „kruhům“ jejich stoupenců, zejména Bernardu Bolzanovi a jeho okolí.

²³ Příkladem tohoto trendu mohou být už dějiny Královské české společnosti nauk od Josefa Kalouska, ve kterých je činnost fyzicko-matematické sekce upozaděna ve prospěch literárně-historické. Srov. Josef KALOUSEK, *Děje královské české společnosti nauk*, Praha 1885; dále obdobně Arne NOVÁK, *Stručné dějiny literatury české*, Olomouc 1946. První vydání vyšlo v roce 1910 a postupně bylo rozšiřováno; J. HANUŠ, *Národní museum*.

²⁴ Eduard WINTER, *Romantismus, Restauration und Frühliberalismus im österreichischen Vormärz*, Wien 1968. K středoevropské recepci jeho díla srov. Franz Leander FILLAFER – Thomas WALLNIG (Hg.), *Josephinismus zwischen den Regimen. Eduard Winter, Fritz Valjavec und die zentraleuropäischen Historiographien im 20. Jahrhundert* (= Schriftenreihe der Österreichischen Gesellschaft zur Erforschung des 18. Jahrhunderts 17), Wien 2016.

Silně ideologickou prací domácího dějepisectví bylo *České národní obrození* od Josefa Kočího, který konec 18. a první polovinu 19. století pojal jako boj národnostně uvědomělého českého lidu proti intelektuálně slabé a efemerní zábavu vyhledávající elitě s cílem prosadit oprávněné národní zájmy Čechů.²⁵ V marxisticko-leninském paradigmatu nešlo hledat ideologicky nezatížené zhodnocení dobového myšlení. Jeho stručnou charakteristiku zde uvádím jen proto, abych osvětlil, proč některé aspekty šlechty a vědeckého myšlení zůstávaly stranou zájmu a pomocí následujícího výkladu poukázal na neaplikovatelnost tohoto přístupu na zkoumané téma.

Obdobně problematická je i o desetiletí mladší kniha Josefa Haubelta, který se v závěru monografie *České osvícenství* z roku 1986 věnuje vědě na přechodu k romantismu.²⁶ Marxistická koncepce je zde rovněž zcela zjevná. Haubelt popsal Goetheho jako přírodovědce s romantickým vztahem k české krajině, který své zkušenosti v oboru hornictví sdílí s Ignácem Bornem, českým zednářem ovlivňujícím domácí ekonomiku. Intelektuální kvality těchto osobností či jejich názory reflektovány nejsou, a tak figurují v Haubeltově výkladu pouze jako materialisticky orientovaní přírodovědci. Navázal kapitolou o pokrocích v chemii a technologii, v níž podotkl, že česká věda recipovala zahraniční výzkum. Narážel zde však na některé skutečnosti, které nezapadaly do jeho pojetí dějin, a poněkud účelovou interpretací se s nimi vypořádával.²⁷ Pokračoval významem Františka Josefa Gerstnera pro založení pražské polytechniky a kapitolou o Bolzanovi, v níž staví do protikladu osvícenství a (katolickou) víru, potažmo osvícenství a romantický sentiment. Celá kniha vrcholí výkladem o vymaňování českého národa z feudálního útlaku a područí církve.

Důraz ve výkladu na přírodní vědy je patrný také v syntéze vědy doby předbřeznové od Jana Janka a Soni Štrbáňové.²⁸ Ačkoli si autoři vytkli za cíl sledovat paralelně vývoj přírodních i společenských věd, vyplývá z práce silná dominance prvně zmíněné vědecké oblasti, což je ovšem dáno i přírodovědným vzděláním autorů. Výklad se soustřeďuje převážně na českou vědu a vychází z předpokladu, že věda první

²⁵ Josef KOČÍ, *České národní obrození*, Praha 1978.

²⁶ Josef HAUBELT, *České osvícenství*, Praha 1986, s. 365–449.

²⁷ Potřebuje se například vyrovnat s přijímáním neptunismu, názoru, že horniny pocházejí z vodních roztoků, který vyrůstá na základech víry ve stvoření světa. Názor byl podle Haubelta přijímán, protože náboženská podstava teorie byla důkladně skryta. Mezi názory o šlechtě pro změnu nezapadal Kašpar Šternberk, jehož činnost však byla podle Haubelta „nešlechtická“. TAMTÉŽ, s. 379–381.

²⁸ Jan JANKO – Soňa ŠTRBÁŇOVÁ, *Věda Purkyňovy doby*, Praha 1988.

poloviny 19. století v Českých zemích nabývá nové společenské úlohy – v první řadě se prosazuje díky postupující průmyslové revoluci,²⁹ v druhém sledu je jedním z hybných momentů a zároveň důsledků českého národního obrození. Autorský kolektiv vedený Lubošem Novým připravil marxisticky pojatou syntézu přírodních věd, která českému prostředí chyběla.³⁰ V práci autoři sledovali vliv vědců působících v českých zemích bez ohledu na jejich národnost, stále se však pohybovali po ose instituce – osobnosti – objevy a vynálezy a nezabývali se vývojem dobových vědeckých názorů.

Významnou výjimkou předrevolučního československého dějepiscectví byla svým tematickým zaměřením práce historika umění Jiřího Kroupy o moravské společnosti „pozdního osvícenství“.³¹ Autor v ní představil moravskou šlechtu jako společenskou skupinu se zájmem o kulturu a vědu, kterou v jejím jednání motivuje snaha dosáhnout životního štěstí. Přiznal šlechtě aktivní podíl na kulturním a vědeckém životě, představil její aktivity v lóžích svobodných zednářů a tajných společnostech, všiml si ohlasu Francouzské revoluce na Moravě. Podstatné je, že upozornil na recepci Kantovy filozofie u moravské šlechty a, v souladu se svým oborovým zaměřením, implementoval aristokratický zájem o umění a architekturu do jejich „alchymie štěstí“.

Po roce 1990 bylo možné v české historiografii opustit marxistické pojetí dějin, ale alternativa k němu nebyla připravena. Výsledkem tak bylo často jen pokračování ve starém konceptu, avšak již bez povinných odkazů na klasiky marxismu-leninismu, případně návrat k pozitivistickému popisu událostí. Postupem doby však byla objevována nová témata či docházelo k reinterpetaci těch starých, a konečně byla nacházena metodologická inspirace v zahraničí.

Pro vědu doby předbřeznové chybí moderně pojatá syntéza,³² a je proto třeba se spolehnout na dílčí práce k jednotlivým vědním oblastem, institucím či samotným vědcům. Zájem Jana Janka o přírodní vědy vyústil v devadesátých letech v monografii

²⁹ To odpovídalo marxistickému pojetí, podle něhož do sebe postup průmyslové revoluce vstřebal některé vědecké výsledky. Věda nebyla považována za oblast, ze které technický vývoj vychází. Srov. například teoretickou práci Jaroslav PURŠ, *Průmyslová revoluce. Vývoj pojmu a koncepce*, Praha 1973, s. 372–373.

³⁰ Luboš NOVÝ A KOL., *Dějiny exaktních věd v českých zemích do konce 19. století*, Praha 1961, s. 128–220.

³¹ Práce poprvé vyšla v roce 1987, její upravené vydání bylo publikováno o dvě desetiletí později. Jiří KROUPA, *Alchymie štěstí. Pozdní osvícenství a moravská společnost 1770–1810*, Brno 2006².

³² Zatím alespoň kvantitativní metodou přistoupil k tématu Luboš NOVÝ, *Česká vědecká obec v první polovině 19. století*, DVT 36, 2003, s. 1–18.

Vědy o životě v českých zemích.³³ Široký záběr publikace nedovoluje hluboký rozbor zkoumaného období, ale rozsáhlý soubor jmen a dat k dějinám české vědy bez ohledu na národnostní a jazykové prostředí je více než solidním úvodem k dějinám především biologie a medicíny.

O komplexnější pohled na zázemí české vědy sledovaného období se pokusil Ladislav Niklíček s Antonínem Kostlánem ve své studii otištěné ve sborníku *Bohemia docta*,³⁴ ale metodologicky inovativní je pro dané téma teprve kniha americké historičky Rity Krueger s názvem *Czech, German, and Noble. Status and National Identity in Habsburg Bohemia*.³⁵ Autorka se zaměřuje na českou (zemskou) šlechtu v době přechodu mezi starým režimem a modernou. Inspirována teorií německého sociologa frankfurtské školy Jürgena Habermase o privátní a veřejné sféře se pouští do interpretace intelektuálních prostředí, která vytvářela například Královská česká společnost nauk, Společnost vlasteneckých přátel umění, salóny a divadla. Neopomíjela ani prostor parků a zahrad, věnovala se založení Národního muzea. Upozornila též na vznik nového sociálního milieu v první polovině 19. století, které tvořili vzdělanci bez institucionálního zázemí a zejména bez ohledu na sociální postavení. Z konkrétních osobností je již tradičně velký prostor věnován hrabatům ze Šternberku, zmiňuje i Jiřího Buquoye a jeho členství v různých vlasteneckých společnostech. I když někdy v interpretaci možná příliš důvěřuje starším nacionálně laděným pracím, potvrzuje aktivní roli šlechty v kultuře a vědě přelomu 18. a 19. století.

Nový pohled na zkoumané období přinesl i kolektiv autorů vedený Ivo Cermanem, který v knize *Habsburkové 1740–1918* představil vlastní pohled na vznikání občanské společnosti. Autoři se zaměřili na nástroje, které umožňovaly lidem 18. a 19. století začlenit sebe samé do formující se občanské společnosti a takovou společnost svým jednáním vytvářet. Stěžejními nástroji měly být právo, média a náboženství.³⁶ Doba předbřeznová je v práci charakterizovaná (vzhledem k historiografické tradici netypicky) jako období vlády skromného a cílevědomého císaře Františka a jeho

³³ Jan JANKO, *Vědy o životě v českých zemích 1750–1950*, Praha 1997 (= Práce z dějin Akademie věd, série B, svazek 12).

³⁴ Ladislav NIKLÍČEK – Antonín KOSTLÁN, *Vývoj českých vědeckých institucí a spolků do 80. let 19. století a návrh akademie věd J. E. Purkyně*, in: Alena Míšková – Martin Franc – Antonín Kostlán, *Bohemia docta. K historickým kořenům vědy v českých zemích*, Praha 2010, s. 145–175.

³⁵ R. KRUEGER, *Czech, German, and Noble*.

³⁶ Srov. alespoň úvod hlavního autora. IVO CERMAN A KOL., *Habsburkové 1740–1918. Vznikání občanské společnosti*, Praha 2016, s. 7–20.

nástupce, zdravotně limitovaného Ferdinanda, jako období politického konzervatismu a hospodářského liberalismu, společenských proměn akcelerovaných napoleonskými válkami, utváření institucionálních a programových pilířů vědy, tolerance náboženských menšin, prolínání intelektuálních proudů.³⁷ Autoři nehledali pouze prostředí, ve kterém se intelektuální kultura formovala, ale nabídli i odpověď na otázku jak a proč k tomu docházelo.

Při absenci odborné syntézy k době předbřeznové, potažmo vědě tohoto období, se ukázala jako jeden z možných způsobů k proniknutí do jejího myšlenkového klimatu biografická metoda. Z biografii čelních představitelů vědy první poloviny 19. století v českých zemích zmiňme alespoň práce Jiřího Kořalky a Jiřího Štaifa o Františku Palackém, Roberta Saka o Josefu Jungmannovi a Jiřího Majera o Kašparu Šternberkovi.³⁸ Autoři objasňují okolnosti vědeckého působení vybraných osobností, přibližují témata jejich děl a životní osudy. Metodologicky z této řady vybočuje práce filozofa Milana Machovce o Josefu Dobrovském, který interpretuje dílo významného slavisty v kontextu pozdního osvícenství, josefinismu a jeho životních osudů.³⁹

Z dosavadní české historiografie, která se dotýká vědy v době předbřeznové, si již můžeme udělat představu, jak se vyvíjely vědecké instituce v českých zemích a jaký byl jejich vztah k státu či církvi. Víme, že věda vznikala jak v měšťanském, tak v šlechtickém prostředí a v prostředí jazykově českém i německém. Známe i některé kontakty českých vědců se zahraniční vědeckou obcí. To vše jsou však jen okolnosti vědeckého myšlení, nikoli myšlení samotné. Dlouho zde nebylo běžné klást si otázky po myšlenkovém obsahu děl a po názorové inspiraci, případně vlastní invenci autorů, tedy jedny ze základních otázek intelektuálních dějin. Stranou zájmu dlouhodobě

³⁷ Zdeňka STOKLÁSKOVÁ, *Korunovace Františka II.*, in: Tamtéž, s. 263–267; TÁŽ, *České země v době napoleonských válek*, in: Tamtéž, s. 269–281; Michal MORAWETZ, *Křížovatky vývoje v době předbřeznové*, in: Tamtéž, s. 283–303; Karel SCHELLE – Jaromír TAUCHEN, *Vývoj kodifikace občanského práva*, in: Tamtéž, s. 305–319; Zdeněk R. NEŠPOR, *Evangelici v novodobých českých dějinách*, in: Tamtéž, s. 321–337; Martina NIEDERHAMMER, *Počátky židovské emancipace v českých zemích*, in: Tamtéž, s. 339–353; Ivo CERMÁN, *Korunovace ve stínu cholery*, in: Tamtéž, s. 355–365.

³⁸ Jiří KOŘALKA, *František Palacký (1798–1876). Životopis*, Praha 1998 (= Ecce homo 1); Jiří ŠTAIF, *František Palacký. Život, dílo, mýtus*, Praha 2009 (= Velké postavy českých dějin 12); Robert SAK, *Josef Jungmann. Život obrozence*, Praha 2007 (= Velké postavy českých dějin 8); Jiří MAJER, *Kašpar Šternberk*, Praha 1997.

³⁹ Milan MACHOVEC, *Josef Dobrovský. Studie s ukázkami z díla*, Praha 2004².

zůstával aktivní podíl šlechty na vědeckém a kulturním životě.⁴⁰ Přesto nemůžeme tvrdit, že není na co navazovat. V těchto ohledech inovativní a metodologicky inspirativní je práce Ivo Cermana *Šlechtická kultura v 18. století*, která svým záběrem přesahuje až k počátkům romantismu.⁴¹ Díky interpretaci nevydaných, a často dosud neznámých, prací šlechtických myslitelů obohacuje kulturní dějiny také o díla s mystickou tematikou.⁴²

A právě mystika a esoterika, které hrály důležitou roli ve vědě druhé poloviny 18. a první poloviny 19. století, se jeví jako jedno z vhodných interpretačních východisek pro výklad Buquoyovy filozofie. Odborně se těmto oborům věnují vědci z univerzitních kateder na francouzské Sorbonně, nizozemském Amsterdamu a britském Exeteru. Mezi nejvýznamnější teoretiky oboru jsou řazeni filozof Henry Corbin a religionista Antoine Faivre, kteří postavili bádání o esoterice na vědecký základ. Faivre, dnes již emeritní ředitel katedry dějin esoterických a mystických hnutí novověku na Sorbonně, se během své kariéry věnoval převážně esoterice a mystice 18. a začátku 19. století ve Francii a Německu. Výsledky svého celoživotního bádání přehledně shrnul roku 1992 v knize *L'Ésotérisme*, vydané později také v Německu.⁴³

Další práce, která může naši snahu pochopit intelektuální prostředí studované doby posunout dále, je kniha profesora kalifornské univerzity Petera Hannse Reilla *Vitalizing Nature in the Enlightenment*.⁴⁴ Reill se v knize ptá, zdali osvícenští myslitelé skutečně chápali svět natolik mechanicky, že nebyli schopni vnímat jeho jednotu, jak bývá někdy uváděno. Došel k závěru, že nikdy zcela neoddělovali studium humanitních a přírodních věd, příroda pro ně totiž vždy zůstávala základem, z něhož se odvíjí veškeré lidské konání. Přírodu navíc neviděli jen jako jednotnou, ale chápali ji i jako proces, při kterém staré zaniká a nové vzniká. Jinými slovy, byli přesvědčeni, že má

⁴⁰ Proměny české zemské šlechty a pohledy historiografie na tuto společenskou vrstvu v dlouhém časovém záběru shrnuli Václav BŮŽEK – Václav GRUBHOFFER – Libor JAN, *Wandlungen des Adels in den böhmischen Ländern*, Bohemia. Zeitschrift für Geschichte und Kultur der böhmischen Länder 54, 2014, s. 271–318.

⁴¹ Ivo CERMAN, *Šlechtická kultura v 18. století. Filozofové, mystici, politici*, Praha 2011 (= Česká historie 27).

⁴² Výzkum následně prohloubil práci o specifické encyklopedii hraběte Františka Josefa Thuna. Týž, *Aufklärung oder Illiminismus? Die Enzyklopädie des Grafen Franz Josef Thun*, Stuttgart 2015 (= Contubernium 82. Tübinger Beiträge zur Universitäts- und Wissenschaftsgeschichte 82).

⁴³ Antoine FAIVRE, *Esoterik im Überblick. Geheime Geschichte des abendländischen Denkens*, Freiburg im Breisgau 2001.

⁴⁴ Peter Hanns REILL, *Vitalizing Nature in the Enlightenment*, Berkeley – Los Angeles – London 2005.

minulost. Podle Reillova přesvědčení pak romantická věda vychází z hermetismu a její snahou je dosáhnout fúze přírodních a humanitních věd.

Metodologicky zajímavý směr, kterým lze k tématu romantické vědy přistoupit, ukázal i americký filozof Frederick Charles Beiser ve své práci *The Romantic Imperative*.⁴⁵ Jde mu v ní o interpretaci romantismu zevnitř, pomocí jeho vlastních cílů a historického kontextu. Chce pochopit romantický pojmový aparát a rekonstruovat tento směr v jeho historické individualitě skrze jeho vlastní metodické postupy. Nevychází přitom jen z textů, ale upozorňuje, že je třeba k nim studovat i jejich autory. Svou metodu nazývá hermeneutickou a historickou, právě pro spojení výkladu textů a zájmu o jejich tvůrce. Obdobný postup vysledoval i u romantiků a snaží se tedy proniknout k významu jejich období pomocí jejich vlastní metody. Došel tak k názoru, že romantismus ve svém vývoji přinesl velké množství cest, ale jen některé vedly dál k současnosti. Pro pochopení historického období je však nutné sledovat i ty slepé cesty, abychom se nedostali do pasti zjednodušené aktualizace romantických názorů při rozpoznávání toho, co z nich postoupilo až do naší současnosti.

V této práci se ve svém výkladu snažím navazovat na autory, kteří se nenechávají ovlivnit historiografickými klišé o české či německé národní identitě, která měla ovlivňovat a motivovat jednání dějinných aktérů.⁴⁶ Studium pramenů v Buquoyově pozůstalosti totiž ukazuje, že do takového konceptu jeho osobnost nezapadá a interpretačně v něm nefunguje. Jsou mi proto bližší výsledky práce historiků a historiček, kteří přistoupili k tématu přes analýzu dochovaných textů a jejich kontextů.

I. 3 Metodologické přístupy intelektuálních dějin a biografie

Má-li být v tomto konkrétním případě zkoumána literární pozůstalost hraběte Jiřího Buquoye, je třeba pro to zvolit vhodný přístup. Vzhledem k tomu, že mým hlavním zájmem je odborná činnost jedince dochovaná převážně v jeho rukopisných spisech a vydaných knihách, považuji za nevyhnutelné inspirovat se přístupy intelektuálních dějin. Historikové, kteří hledají odpovědi na otázky pomocí této historicko-vědní

⁴⁵ Frederick C. BEISER, *The Romantic Imperative. The Concept of Early German Romanticism*, Cambridge 2003.

⁴⁶ Ukazuje se, že české dějepiscectví se jen těžko zřiká národnostního pojetí dějin. Naposledy na to upozornil Pavel KLADIWA, *Národ jako jediné hodnotící kritérium? České země v Předlitavsku a (stále) etnicistní česká historiografie*, ČČH 113, 2015, s. 989–1008.

disciplíny, uvozují shodně své studie o intelektuálních dějinách konstatováním, že jde o těžko uchopitelný přístup k historické látce. Abych takové jejich tvrzení, zdánlivě zavádějící alibismem, osvětlil, přiblížím intelektuální dějiny skrze jejich vývoj a charakteristické kladení otázek.

Ačkoli nechci pokračovat v hledání inspirací dějin idejí až ke starověkým kořenům zájmu o lidskou intelektualitu, zmíním na úvod alespoň vliv připisovaný Aristotelově *Metafyzice* na historiky vědy. Starověký myslitel ve své práci shrnul filozofickou tradici předcházející jeho myšlení, čímž dal bezděky vzniknout dvěma interpretačním premisám – představě o neustálém pokroku vrcholícím dílem autora samotného a snaze o vytváření měřítka, které určuje významné a nevýznamné myslitele.⁴⁷ Až do postmoderní kritiky bylo běžné, že autoři líčili vývoj svého tématu jako determinovaný postup stěžejní myšlenky ke svému vrcholu, tedy své současnosti. Z takového výkladu ovšem vypadávali jedinci, kteří nepřispívali přímo ke genezi zkoumaného problému, případně bylo z jejich díla vybíráno jen to, co bylo přínosné tématu. Tím nepochybně docházelo ke zkreslování pohledu na dějiny.

Anglický historik Leslie Stephen již v poslední čtvrtině 19. století zdůraznil ve své práci o dějinách evropského myšlení svého věku, že intelektuální dějiny je nutné zkoumat v kontextu společenského postavení, politického vlivu a literárních projevů. Myšlení pro něj tedy není jen filozofie, upozorňuje v tomto odhledu i na význam literatury a svou tezi dokládá absencí Goethových myšlenek v dějinách idejí, ačkoli jim přikládá velký význam pro formování dobových názorů a dokumentaci dobové mentality.⁴⁸ Tato konkrétní připomínka je důležitá i pro tuto práci.

Předmětem intelektuálních dějin či dějin idejí jsou dějiny myšlení, které v široce pojatém chápání zahrnují veškeré výsledky lidské intelektuální aktivity. Zkoumat je lze především na odborných pojednáních, poezii a próze, svůj výraz nacházejí však také na uměleckých dílech všeho druhu. U počátků tohoto přístupu stál americký filozof Arthur Lovejoy, který se ve třicátých letech 20. století snažil rozlišovat v myšlení konkrétní ideje (*unit ideas*) a sledovat jejich proměny v čase.⁴⁹ V roce 1940 založil časopis *Journal of the History of Ideas*, který se stal základní publikační platformou tohoto

⁴⁷ Situaci připomíná Beverley SOUTHGATE, *Intelektuální dějiny / dějiny idejí*, in: Stefan Berger – Heiko Feldner – Kevin Pasmore, *Jak se píšou dějiny. Teorie a praxe*, Brno 2016, s. 326–346, zde s. 328.

⁴⁸ Leslie STEPHAN, *History of English Thought in the Eighteenth Century I–II*, London 1876.

⁴⁹ Arthur O. LOVEJOY, *The Great Chain of Being. A Study of the History of an Idea*, Cambridge 1936.

přístupu. I přes neoddiskutovatelný přínos Arthura Lovejoye dějinám idejí, potažmo intelektuálním dějinám, byl jeho přístup k historické látce postupem doby výrazně modifikován. Ne vždy bývá v historiografii terminologicky rozlišováno mezi dějinami idejí a intelektuálními dějinami,⁵⁰ zde však využiji odlišných slovních spojení k demonstraci vývoje oboru.

Dějiny idejí, jak již název explicitně říká, zkoumají historický vývoj jednotlivých myšlenek. Aby mohla být zkoumána taková kontinuita idejí, musejí přitom historikové vycházet z přesvědčení, že existuje určitý společný základ každé myšlenky, který je přenositelný v čase. Pokud toto dokáží historikové vysledovat, mohou tak i snadno odlišovat staré, tj. identifikovatelné s předešlým vývojem, a nové myšlenky. Nové pohledy na interpretaci dějin, které přinášela druhá polovina 20. století, nutily historiky idejí klást si nové otázky po povaze myšlenek, jejich proměnách a také výpovědní hodnotě pro dějiny společnosti.⁵¹

Redefinici dějin idejí, respektive jejich transformaci do intelektuálních dějin, měla charakterizovat mnohem důslednější kontextualizace myšlenek. Právě nedostatečný kontext byl totiž cílem hlavní kritiky starých dějin idejí ze strany nových intelektuálních dějin. K takové změně vnímání jistě přispěly také podněty lingvistického obratu, nového historismu, kulturních dějin, historické antropologie i postmoderní kritiky či zkrátka vývoj teorie vědy ve druhé polovině 20. století. S tím souvisely i nové metodologické debaty kolem intelektuálních dějin.⁵² Historikové si museli pokládat otázku, zdali mají svůj výzkum zaměřovat jen na staré neaktuální myšlenky či mají svým výzkumem recipovat aktuální vývoj a objasňovat například politické myšlení své současnosti. S tím souvisí i otázka, jestli jsou historikové vůbec schopni přijít na způsob, jakým myslitelé minulosti zacházeli s myšlenkami, které dnes vnímáme jako nadčasové. Jak vůbec dokáží vysvětlit proměnu myšlenek v čase? Jak komplexně uchopí vztah mezi intelektuálem a společenskou změnou? Velkým tématem je samozřejmě vztah mezi textem a kontextem. Jak tedy intelektuální historikové vysledují

⁵⁰ Synonymně (s vědomým zjednodušením) je užívá například B. SOUTHGATE, *Intelektuální dějiny / dějiny idejí*, s. 326–346.

⁵¹ Transformaci dějin idejí do intelektuálních dějin demonstroval na příkladu německého dějepisceví Elías José PALTI, *From Ideas to Concepts to Metaphors: The German Tradition of Intellectual History and the Complex Fabric of Language*, *History and Theory* 49, 2010, s. 194–211.

⁵² Metodologické debaty shrnul Riccardo BAVAJ, *Intellectual History*, Docupedia Zeitgeschichte, publikováno 13. 9. 2010. [http://docupedia.de/zg/Intellectual_History].

myšlenku ze zkoumaného textu v síti dalších textů, společenské struktury, kulturním prostředí, politickém systému či v institucích? Dále, co by měli historikové primárně zkoumat? Jsou to myšlenky, koncepty, ideologie či způsoby vyjádření? Mají zkoumat raději jednotlivce či skupiny? Mají se zaměřit na „velké myslitele“ nebo spíše na potenciálně méně významné nositele myšlenek? A konečně: z jakých pramenů mají čerpat? Z písemných nebo též audiovizuálních či hmotných pramenů? Za každou z otázek snad nemusí hned následovat odpověď, někdy už jen její položení naznačuje směr, kterým se ubírá historikovo myšlení. Dokonce se mohou odpovědi různit, a přesto sledovat stejný cíl. Důležitější je zde proto samotná jejich přítomnost v tazatelově hlavě.

Nemám po vzoru historika idejí v úmyslu zkoumat, jakým způsobem se do intelektuálních dějin dostávaly nové podněty, zda šlo o volnou inspiraci nebo vědomé či trvalé obohacení přístupu intelektuálních dějin. V souvislosti s novým směrem dějin idejí, respektive intelektuálních dějin, je nutné zmínit německý přístup *Begriffsgeschichte*, který se zaměřil na historickou sémantiku pojmů a byl někdy chápán kvůli předmětu svého zájmu jako protipól klasických dějin idejí. Koncept spojený v dějepisectví s německým historikem Reinhardem Koselleckem totiž odhaloval diskontinuitu pojmů v dějinách, na což musely dějiny idejí reagovat. K změně zorného úhlu na ideje přispěla významným dílem skupina historiků se zájmem o dějiny politického myšlení spojená s univerzitou v Cambridge. Práce historiků takzvané *Cambridge School of Intellectual History*, mezi jejíž stěžejní osobnosti patřily od šedesátých let 20. století John Dunn, Peter Laslett, John Greville Agard Pocock či Quentin Skinner, se vyznačují výraznou snahou o interpretaci myšlenek skrze podmínky, v nichž vznikají, snaží se významně vnímat dobový diskurs zkoumané epochy a vyhnout se anachronismu, který hrozil u dějin idejí.⁵³ Konkrétně to lze demonstrovat například na přístupu k výkladu pojmů: intelektuální historik nemůže hledat obecnou definici zkoumaného pojmu, ale musí zkoumat jeho význam v konkrétním kontextu, ve kterém je užit, zkoumat záměr, s nímž je termín používán. Psané slovo chápali jako reakci na texty jiných autorů, společenských či politických událostí.

Jakoby se v naznačených přístupech zrcadlily podněty, jež historiografie čerpala z dalších humanitních věd. Do intelektuální výbavy historiků patří snaha porozumět

⁵³ Přístup Cambridgeské školy intelektuálních dějin je dobře patrný ve studii Quentina SKINNERA, *Meaning and Understanding in the History of Ideas*, *History and Theory* 8, 1969, s. 3–53.

spletitosti významů, kterými dějinní aktéři komunikují, tedy snaha rozšířovat zhuštěný popis výrazů jejich jednání. Patří do ní schopnost rozkrývat propletené vztahy, které určují postavení jedince ve společnosti, zájem zkoumat paradigma a diskurs, individuum v sociální interakci, vliv jazyka na myšlení a podobně.

Výše zmíněné inspirace z antropologie, filozofie a lingvistiky poukazují na rozvinutou interdisciplinaritu a šíří zájmů intelektuálních dějin na straně jedné, na druhé straně zavádají otázku po jejich vztahu k jiným oborům, zejména samozřejmě k historii. Někdy bývá intelektuálním dějinám vyčítán eklekticismus a nejasná metodologie nastavující velmi vágní hranice tohoto přístupu k dějinám.⁵⁴ Zájem o literaturu, jazyk, filozofii, náboženství a umění oddaluje podle některých intelektuální historiky od historiků. Zatímco intelektuální historik se snaží vysvětlit, jak lidé interpretovali svou kulturu, zkoumá dochované texty, jejich kontexty, významy a názory historických aktérů, historik se zajímá o to, co lidé skutečně dělali v sociální interakci, ve veřejných funkcích či soukromém životě.

Vzhledem ke skutečnosti, že hlavním zájmem intelektuálních historiků je interpretace myšlenek, je nasnadě porovnat jejich přístupy také s metodou filozofů.⁵⁵ Oba dva, filozof i intelektuální historik, se zabývají interpretací myšlenek, které se týkají transcendentna, jsou mimo běžnou skutečnost. Zatímco pro filozofa je nutné ponechat myšlenku a rozvíjet ji či zkoumat v transcendentnu, intelektuální historik se jí snaží pochopit pomocí kontextu, jenž jí dal vzniknout. Obrazně řečeno ji stáhne z transcendentního prostoru bezčasí zpátky do historické skutečnosti, ze které (podle něj) vychází. Na rozdíl od filozofické metody neignoruje proměny společenských, kulturních a institucionálních kontextů, které si mohou filozofové dovolit upozadit ve snaze odhalit filozofickou logiku myšlenek při zkoumání jejich přínosu myšlení. Intelektuální historikové na rozdíl od filozofů pochybují o existenci myšlenek mimo čas, dějiny nebo kulturu. Přiznávají myšlenkám vliv na společnost i vliv lidské

⁵⁴ Nad vztahem intelektuálních dějin k historii se zamýšlel Allan MEGILL, *Intellectual History and History*, *Rethinking History* 8, 2004, s. 549–557; článek byl reakcí na studii Dominicka LACAPRA, *Tropisms of Intellectual History*, *Rethinking History* 8, 2004, s. 499–529.

⁵⁵ Navazují na podněty amerického historika Lloyda Kramera, který porovnal přístup ke zkoumání myšlenek u intelektuálního historika Donalda R. Kelleyho a filozofa Marka Bevira. Srov. jeho studii Lloyd KRAMER, *Intellectual History and Philosophy*, *Modern Intellectual History* 1, 2004, s. 81–95. V českém prostředí se nad vztahem těchto disciplín zamýšlel Vladimír URBÁNEK, *Intelektuální dějiny a dějiny filozofie: možnosti dialogu*, *Aithér. Časopis pro studium řecké a latinské filozofické tradice* 1, 2009, s. 186–191.

zkušenosti na myšlenky. Právě zaujetí pro vztah mezi člověkem a myšlenkou u intelektuálních historiků lehce provokuje filozofy, kteří myšlenky zkoumají mimo dějiny, ale také například materialisty, kteří přiznávají vliv na společenský vývoj spíše hospodářskému vývoji a politice než myšlenkám.⁵⁶

Někdy možná až rigidní snaha intelektuálních historiků interpretovat myšlenky skrze jejich kontextualizaci byla v posledním desetiletí nově diskutována. Představa, že myšlenku jsme sto pochopit jen v případě, že se nám podaří rekonstruovat jedinečnou sféru významů, ve které vznikla, se přestala zdát udržitelná. Pokud bychom totiž vykládali myšlenky jen z jejich kontextu, chápali je pouze jako historicky podmíněné jevy vznikající v konkrétním kulturním prostředí, nebyla by vysvětlitelná jejich „trvanlivost“ v čase. Těžko bychom vysvětlili, proč jsou některé myšlenky aktuální i při změně kontextu, v němž vznikly (například v jiném období).⁵⁷ Ačkoli byl tedy důraz na kontextualizaci myšlenek posledních čtyřicet let přístupem, který pomohl definovat intelektuální dějiny jako svébytnou metodologii, zdá se nyní, že je třeba opět trochu rozvolnit hranice mezi obory, vůči kterým se vymezovaly.⁵⁸

I přes aplikovatelnost přístupů intelektuálních dějin v různých odvětvích se obor jasně definuje jako historický, což demonstruje kromě inklinace samotných historiků k intelektuálním dějinám i jejich převaha v redakčních radách periodik zaměřených na tento mezioborový přístup.⁵⁹ Kromě výše zmíněného *Journal of the History of Ideas* slouží od konce sedmdesátých let 20. století jako publikační platforma amerických intelektuálních historiků *Intellectual History Newsletter*. Od roku 2004 vychází na anglické univerzitě v Cambridge *Modern Intellectual History*, časopis zaměřený na intelektuální dějiny Evropy a Spojených států amerických od poloviny 17. století do současnosti. Prostor v tomto čtvrtletně vydávaném periodiku dostávají studie odhalující

⁵⁶ L. KRAMER, *Intellectual History*, s. 83.

⁵⁷ Nové promýšlení intelektuálních dějin je patrné například u autorů jednotlivých studií v knize Darrin M. McMAHON – Samuel MOYN (edd.), *Rethinking Modern European Intellectual History*, Oxford 2014; zejména Peter E. GORDON, *Contextualism and Criticism in the History of Ideas*, in: Darrin M. McMahon – Samuel Moyn (edd.), *Rethinking Modern European Intellectual History*, Oxford 2014, s. 32–55. Dále srov. studii Edward BARING, *Enthusiastic Reading: Rethinking Contextualisation in Intellectual History*, *Modern Intellectual History* 14, 2017, s. 257–268. Na nepřítomnost otázky, jaký vliv si ponechávají některé myšlenky filozofů z jiných období, upozornil i L. KRAMER, *Intellectual History*, s. 88.

⁵⁸ P. E. GORDON, *Contextualism*, s. 52.

⁵⁹ Situaci kvantitativně ověřil A. MEGILL, *Intellectual History*, s. 550n. Dalším stupněm inkorporace intelektuálních dějin do historie je přijímání studií intelektuálních historiků do periodik nezaměřených jednooborově. Srov. Richard H. KING, *Introducing Intellectual History*, Culture, Theory and Critique 47, 2006, s. 1–6.

historický význam textů chápaných jako výraz intelektuálních a kulturních jevů ve společnosti. *Intellectual History Review*, vydávané od roku 2007 londýnskou International Society for Intellectual History, se zaměřují na historické období od osvícenství do současnosti. Ve stejném roce začal v Německu vycházet *Zeitschrift für Ideengeschichte*, který otiskuje ve svých monotematických číslech články z širokého spektra humanitních oborů. V České republice otiskuje odborné studie týkající se intelektuálních dějin střední Evropy raného novověku periodikum *Acta Comeniana*, vydávané oddělením pro komeniologii a intelektuální dějiny raného novověku Filozofického ústavu Akademie věd.

Aplikace přístupů intelektuálních dějin na pozůstalost hraběte Jiřího Buquoye je podle mého názoru ospravedlnitelná dochovanými prameny. Z celkového počtu třiceti dvou archivních kartonů jeho pozůstalosti se jen dva netýkají jeho odborných zájmů. Zbýlých třicet kartonů obsahuje korespondenci s učiteli, výpisky z literatury, poznámky ke studovaným tématům, doklady členství v odborných společnostech, recenze Buquoyových vydaných knih a zejména rukopisy nevydaných spisů. Takové množství pramenů slibuje spolu s vydanými knihami a články více než solidní základ pro studium intelektuálních obzorů a autorské tvorby Jiřího Buquoye.

V souladu s výše načrtnutými tendencemi současných intelektuálních dějin bude Buquoyovo myšlení zkoumáno samo o sobě a ve svém kontextu. Kontext zde samozřejmě představuje autor sám a okolí, které ho formovalo. Pokud tedy půjde o začlenění Buquoyových filozofických myšlenek do kontextu, ze kterého vzešly a který je spoluutvářel, bude nutné prozkoumat směřování hraběte k formulaci vlastních myšlenek. Nelze sice pramenně doložit vrozené dispozice k tvůrčí činnosti, je třeba se však o to víc zaměřit na prostředí, které ho k ní vede, a posléze na vlastní zájem. Bude proto sledována Buquoyova výchova, vzdělání, nabírání zkušeností, vlastní formulace názorů, vliv jeho myšlenek na okolí a nakonec dojde i na analýzu myšlenek samotných. Zároveň musíme brát v potaz možnosti, které příslušníkovi vyšší šlechty v českých zemích nabízely seberealizaci v první polovině 19. století a sledovat nástroje, které hrabě využíval k prosazení své osoby a svých názorů ve společnosti.

Při zaměření práce na celoživotní formování názorů hraběte Buquoye se nelze vyhnout inspiraci v biografické metodě. Ta prošla podobně jako intelektuální dějiny za poslední století podstatným vývojem. Již kolem roku 1800 prožila výraznou

konjunkturu zapříčiněnou zřejmě proměňující se sociální strukturou, která s sebou nesla větší tlak na hledání místa jedince ve společnosti. Začaly vznikat (auto)biografie osob, které se úspěšně etablovaly v novém sociálním prostředí, chceme-li nových společenských elit.⁶⁰ Během století se svým heroizováním a mytizovaným pohledem na výrazné individuality v dějinách diskvalifikovala v dějepisectví jako metodicky nekritický a teoreticky nepropracovaný přístup. Byla chápána jako odraz událostních dějin koncentrovaných do jedné osobnosti. Tedy jako neproduktivní pojetí historické látky pro strukturální pojetí dějin, školu *Annales* a dějiny dlouhého trvání nastupující na počátku 20. století.

Zájem o historickou biografii rostl opět až od poslední čtvrtiny 20. století, kdy se metoda musela vyrovnávat s řadou nových podnětů a konstruktivní kritikou.⁶¹ Patří k nim přehodnocení strukturálního přístupu k dějinám, dějin dlouhého trvání a s nimi spojená potřeba opětovně „zaldnit“ dějiny, tedy vrátit do historiografie zájem o dějinného aktéra. Zájem historické antropologie a mikrohistorie postavil do zorného úhlu dějepisců i lidi z okraje společnosti, osoby bez určujícího vlivu na společnost. Biografie se tak mohl dočkat mlynář s neortodoxním pohledem na svět či běžný měšťan z předměstí francouzského hlavního města.⁶² Takové pojetí ovšem nevede jen k rozšíření portfolia osob s biografií, ale poukazuje také na význam kontextu, který může překlenout nedostatek pramenů k hlavní postavě biografie. Se zájmem o marginalizované skupiny obyvatelstva souvisejí i podněty, které recipovala biografie z prací Michela Foucaulta.⁶³ Francouzský filozof problematizoval na základě studia

⁶⁰ K zvýšenému zájmu o biografie od přelomu 18. a 19. století blíže Lenka ŘEZNIČKOVÁ, *Biografie jako textová a sociální praxe. Ke konjunktuře žánru na prahu moderny*, *Dějiny – Teorie – Kritika* 12, 2015, s. 93–117, zejména s. 93–97; Ewald FRIE, *Pluralisierte Biographien*, *BIOS – Zeitschrift für Biographieforschung, Oral History und Lebenserlaufsanalyse* 18, 2005, s. 174–179.

⁶¹ Historický vývoj biografické metody reflektovali Hans Erich BÖDEKER, *Biographie. Annäherung an den gegenwärtigen Forschungs- und Diskussionsstand*, in: Týž (Hrsg.), *Biographie schreiben*, Göttingen 2003, s. 9–64, zejména s. 12–20; Ulrich RAULFF, *Das Leben – buchstäblich. Über neuere Biographik und Geschichtswissenschaft*, in: Christian Klein (Hrsg.), *Grundlagen der Biographik. Theorie und Praxis des biographischen Schreibens*, Stuttgart – Weimar 2002, s. 55–68. Antologii stěžejních textů k teorii biografie sestavili Bernhard FETZ – Wilhelm HEMECKER (Hrsg.), *Theorie der Biographie. Grundlagentexte und Kommentar*, Berlin 2011.

⁶² Srovnej práce Carlo GINSBURG, *Sýr a červi. Svět jednoho mlynáře kolem roku 1600*, Praha 2005; Alain CORBIN, *Na stopě neznámému. Znovuzrození L. F. Pinagota*, Praha 2007.

⁶³ Foucault připravoval, i když nevydal, práci o marginalizované skupině obyvatel. Přesto měla vliv na vývoj tohoto typu biografie. Srovnej úvod k nevydané práci: Michel FOUCAULT, *Das Leben der infamen Menschen [1977]*, in: Bernhard Fetz – Wilhelm Hemecker (Hrsg.), *Theorie der Biographie. Grundlagentexte und Kommentar*, Berlin 2011, s. 257–275; komentář k němu sepsal Hannes SCHWEIGER, *Die Macht der Archive. Zu Michel Foucault: „Das Leben der infamen Menschen“*, in: Bernhard Fetz –

archivních pramenů úlohu jedince v dějinách. Sledoval vliv dobového diskursu na vyjadřování člověka, vztah mezi textem a autorem, mezi interpretací a historií.⁶⁴

Antibiografická skepse, podnětená kromě jiných Foucaultem, přibírala v osmdesátých letech 20. století inspirace ve filozofické dekonstrukci. Vlivný text francouzského sociologa Pierra Bourdieuho postavil biografii před problém domnělého životního příběhu. Nazírání života člověka autory biografií jako koherentní, uspořádaný příběh se svým začátkem a koncem odvíjející se podle určitého chronologického a logického řádu, vkládání smyslu do životního příběhu, je podle Bourdieuho biografickou iluzí, neboť život žádného člověka se podle takového příběhu neodehrál.⁶⁵ Je naopak přesvědčen, že okamžiky v lidském životě jsou vzájemně diskontinuální, sestávají se z náhodně vyvstávajících a náhodně vedle sebe řazených událostí. Jedinec je potom pouze sjednocujícím prvkem těchto událostí (týkají se ho), vstupuje do nich vždy jinak (stárne, vzdělává se, vyvíjí se).

Postmoderní historiografická produkce biografií se zásadně liší od těch kritizovaných na začátku 20. století. Subjektem biografie již nemusí být významná osobnost s vlivem na společnost či člověk, který se ostatním výrazně vymyká. K napsání biografie člověka nyní postačuje dostatek vhodných archivních pramenů a správně zvolená metoda. Cílem biografií již také nebývá chronologicky uspořádaný životní příběh propojený kauzalitou. Objevují se tak biografie, jež své hlavní postavy představují v jednotlivých rolích, které v životě zastávali, snaží se přiblížit jejich myšlenkový svět interpretací jejich zájmů, konfrontovat historického aktéra jen s jedním pohledem na jeho osobu, představit ho skrze festivity související s jeho veřejným působením či poukázat na projekci zájmů zkoumané osobnosti do jejího života a formování okolního světa, sledují na základě dochovaných pramenů chronologickou životní linii a analyzují širší dobový kontext v okamžicích, kdy do života hlavního protagonisty zasahuje.⁶⁶ Biografická metoda patří opět od konce 20. století mezi

Wilhelm Hemecker (Hrsg.), *Theorie der Biographie. Grundlagentexte und Kommentar*, Berlin 2011, s. 277–283.

⁶⁴ Srov. alespoň Michel FOUCAULT, *Diskurs, autor, genealogie*, Praha 1994. Vliv Foucaulta na biografické psaní shrnují Thomas SCHÄFER – Bettina VÖLTER, *Subjekt-Positionen. Michel Foucault und die Biographieforschung*, in: Bettina Völter a kol. (Hrsg.), *Biographieforschung im Diskurs*, Wiesbaden 2009, s. 161–188.

⁶⁵ Stať o biografické iluzi vyšla například v knize Pierre BOURDIEU, *Teorie jednání*, Praha 1998, s. 56–63.

⁶⁶ Tendence postmoderního biografického psaní shrnují především na základě těchto prací: Ewald FRIE, *Friedrich August Ludwig von der Marwitz. 1777–1837. Biographien eines Preußen*, Paderborn 2001;

akceptované přístupy k historickému tématu,⁶⁷ podle Jacquese Le Goffa je dokonce metodou nejnáročnější,⁶⁸ myšleno bezpochyby tak, že historik musí při jejím psaní předvést mnoho ze svého repertoáru, aby se vyhnul výše naznačeným úskalím doprovázejícím psaní biografii.

Volba hraběte Jiřího Buquoye za hlavního protagonistu biografie není motivována snahou zaplnit pověstné „bílé místo“ v sérii biograficky zpracovaných velikánů předbřeznového období, ačkoli by se mezi ně v některých životních etapách radit mohl. Přestože je v dějepiscectví a literatuře někdy naznačováno podivinství hraběte, nemá zde jít o biografii člověka stojícího svými zájmy a přístupem k životu na hranici společenské normálnosti. Nemělo by jít – s vědomou snahou vyhnout se nebezpečí Bourdieuho biografické iluze – o biografii šlechtice s jasně definovanou životní dráhou vědce. Cílem této práce je představit intelektuální biografii šlechtice, který se snažil formulovat a prosadit vlastní pohled na svět v interakci se sociálním okolím a institucionálními podmínkami své doby.

I. 4 Charakteristika pramenů intelektuální biografie

Pro naplnění takového cíle je nutné zvolit vhodnou skupinu pramenů a podrobit ji kritice. Tradičními zdroji pro psaní biografii bývají prameny osobní povahy. K jejich definici podmíněné novým způsobem interpretace došlo v poslední čtvrtině 20. století, kdy vzrostl zájem o prameny, které přinášejí kromě zaznamenané informace také svědectví o svém autorovi. Osobní korespondence, deníky nebo například autobiografie nebyly již jen zdroji faktických informací, které do nich jejich autoři vědomě vkládali, ale někteří badatelé se začali ptát po informacích, které dochované texty mohly nepřímo sdělovat o svém autorovi.

Jacques LE GOFF, *Svatý Ludvík*, Praha 2012; Mark HENGERER, *Kaiser Ferdinand III. (1608–1657). Eine Biographie*, Wien 2012; Stefan KÖRNER, *Nikolaus II. Esterházy (1765–1833) und die Kunst. Biographie eines manischen Sammlers*, Wien 2013; Sixtus BOLOM-KOTARI, *Svoboda svědomí. Superintendent Michael Blažek a protestantská společnost pozdního osvícenství*, Praha 2016.

⁶⁷ Zahraněční inspiraci pro biografické psaní dokládá ve střední Evropě např. Bohumila FERENČUHOVÁ A KOL., *Biografie a historiografie. Slovenský, český a francúzsky pohľad*, Bratislava 2012; Lukáš FASORA, *Politická biografie socialistických vůdců v zemích střední Evropy*, Dějiny – teorie – kritika 12, 2015, s. 124–132; L. ŘEZNIČKOVÁ, *Biografie*, s. 93–117.

⁶⁸ J. LE GOFF, *Svatý Ludvík*, s. 22.

Na začátku devadesátých let 20. století definoval historik Winfried Schulze skupinu nově čtených pramenů, které označil pojmem *Ego-Dokumente*. Došel k závěru, že jako *Ego-Dokumente* se mohou označovat takové texty, které obsahují přímou či nepřímou, úplnou nebo částečnou, dobrovolnou i nedobrovolnou výpověď o člověku, ve které vnímá sebe v rámci své rodiny, obce, země nebo sociální vrstvy či ve které reflektuje svůj vztah k těmto systémům a změnám v nich. Výpovědi by měly odůvodňovat individuální lidské jednání, odhalovat obavy, objasňovat myšlenkové pochody, osvětlovat důvody a odrážet životní zkušenosti a očekávání.⁶⁹ Do takto široce pojaté definice lze zahrnout kromě autobiografií, deníků či korespondence také výslechové protokoly, pohřební kázání nebo informace o rodinách obviněných v inkvizičních procesech. *Ego-Dokumente* jsou tak i prameny označované jindy jako trestně-právní nebo správní a hospodářské, pokud mohou vypovídat o autorovi.

Zpřesnit terminologii se pokusil rakouský historik Harald Tersch, který ve snaze najít výstižnější termín pro písemnosti raného novověku s výpovědní hodnotou o konkrétním člověku navrhl pojem *Selbstzeugnisse*.⁷⁰ Označil jím prameny, které určitá osoba napsala, ale nebyla k tomu zvnějšku nucena. Česká historiografie nemá pro tyto druhy pramenů jasně vymezené termíny. Mluví o nich převážně jako o ego-dokumentech, případně o pramenech osobní povahy. Pokud je mezi těmito označeními chápán nějaký rozdíl, jde spíše o osobní pohled autora,⁷¹ čímž se ovšem v této práci

⁶⁹ Parafrazuji zde Schulzovu definici, v níž doslova píše: *Gemeinsames Kriterium aller Texte, die als Ego-Dokumente bezeichnet werden können, sollte es sein, daß Aussagen oder Aussagenpartikel vorliegen, die – wenn auch in rudimentärer und verdeckter Form – über die freiwillige oder erzwungene Selbstwahrnehmung eines Menschen in seiner Familie, seiner Gemeinde, seinem Land oder seiner sozialen Schicht Auskunft geben oder sein Verhältnis zu diesen Systemen und deren Veränderungen reflektieren. Sie sollten individuellmenschliches Verhalten rechtfertigen, Ängste offenbaren, Wissensbestände darlegen, Wertvorstellungen beleuchten, Lebenserfahrungen und -erwartungen widerspiegeln.* Winfried SCHULZE, *Ego-Dokumente: Annäherung an den Menschen in der Geschichte? Vorüberlegungen für die Tagung „EGO-DOKUMENTE“*, in: Týž, *Ego-Dokumente. Annäherung an den Menschen in der Geschichte*, Berlin 1996 (= *Selbstzeugnisse der Neuzeit* 2), s. 11–30, zde s. 28.

⁷⁰ Harald TERSCH, *Vielfalt der Formen. Selbstzeugnisse der Frühen Neuzeit als historische Quellen*, in: Thomas Winkelbauer (ed.), *Vom Lebenslauf zur Biographie. Geschichte, Quellen und Probleme der historischen Biographik und Autobiographik*, Horn – Waidhofen an der Thaya 2000 (Schriftenreihe des Waldviertler Heimatbundes 40), s. 69–98, zvláště s. 69–73. Pro výraznější podtržení dobrovolnosti zesiluje slovo na *Selbstsichzeugnis* případně ho k Schulzovu termínu vymezuje jako *freiwillige Ego-Dokumente*.

⁷¹ Například pardubická konference z prosince 2003 označuje termínem ego-dokumenty prameny, které by odpovídaly spíše označení *Selbstzeugnisse*. Srov. Milena LENDEROVÁ – Jiří KUBEŠ (edd.), *Osobní deník a korespondence – snaha o prezentaci, autoreflexi nebo (proto)literární vyjádření?*, Pardubice 2004 (Scientific Papers of the University of Pardubice, Series C, Faculty of Humanities, Supplement 9).

netřeba dále zabývat. Pro interpretaci budou využitelné všechny prameny, ve kterých se odrazila Buquoyova kariéra.

Při práci s prameny osobní povahy je podstatné klást si otázky po jejich interpretačních možnostech. Je třeba ptát se, v jakém prostředí a za jakým účelem vznikly, kdo je psal, jak byly šířeny a komu byly určeny. Zajímavé výsledky přináší i porovnání obsahu textů se znalostí tématu z jiných pramenů, přesněji řečeno srovnání toho, co výpovědi obsahují a o čem mlčí. Jinou výpovědní hodnotu mají texty, které reagují na konkrétní náhlou situaci a jinou ty, jejichž autoři zachycují dlouhodobě formovaný názor. Dnes jsou tyto prameny zařazeny jako archiválie do struktur archivních souborů, které ze své podstaty často nemohou nijak reflektovat původní strukturu uchovávaných písemných památek svými majiteli. Archivní pomůcky řadí písemnosti zcela osobního až intimního charakteru vedle veřejných textů a mohl by tak vzniknout falešný dojem o koherentní jednotě pozůstalosti konkrétního člověka. Dotazování se, kde měly zkoumané prameny místo za života osoby, o které referují, přináší odpovědi na otázky po jejich významu a možném rozšíření.

Je například velký rozdíl mezi vědeckým dopisem, do kterého mohl pisatel vkládat něco ze své stylizace, kdy se snažil komunikovat jako zástupce svého oboru či úřadu, a osobní korespondencí mezi manželi, v níž také mohly být (a v Buquoyově případě opravdu byly) sdělovány vědecké poznatky, ale která sloužila primárně k soukromé komunikaci mezi důvěrně známou dvojicí a autor v ní nemusel obhajovat svou pozici v odborné komunitě. Liší se odborný text adresovaný určitému publiku a poznámky pro vlastní potřebu autora, liší se texty určené konkrétním čtenářům a kýmkoli vyhledatelná vydaná díla. Samostatnou kapitolou budou v této práci autobiografie a dobové biografické medailony hraběte Buquoye. Podstatnou pramennou základnou však zůstávají vědecká díla.

Jiří Buquoy publikoval během svého života dvacet pět knih, vydal přes sto čtyřicet krátkých článků v časopisech⁷² a v jeho pozůstalosti se nachází kolem sta spisů. Takto rozsáhlou pozůstalost je nutné stratifikovat, abychom ji mohli snáze interpretačně uchopit. Rozlišovat šlechtickou literaturu rigidně na tištěné práce a nevydané rukopisy by způsobilo zkreslení autorovy tvorby, jak upozornil historik Ivo Cerman, jehož teorií

⁷² Seznam vydaných knih a článků uvádí M. FOLKERTS – G. K. MICHAJLOV, *Graf*, s. 195–213.

se v tomto případě inspirují.⁷³ Cerman chápal tisk a rukopis jako dva extrémní póly imaginární osy, mezi nimiž lze vysledovat spoustu přechodových forem, ve kterých se nevydané spisy ve šlechtických pozůstalostech dochovaly. K jejich lepšímu určení navrhl několik faktorů: prostředí vzniku rukopisů (úřad, šlechtický salon, samota), forma (od rukopisu po tisk), zamýšlený adresát textu a komunikační cíl (to, co má být textem sděleno).

Modifikace tohoto konceptu pro Buquoyovu pozůstalost usnadňuje orientaci v jeho rozsáhlé tvorbě. Diferenciaci tištěných prací umožňují prameny, které přibližují jejich distribuci a nakládání s nimi.⁷⁴ Zatímco některé Buquoyovy knihy byly vydány pro širokou a blíže nespécifikovanou skupinu odborníků, jiné vznikly jako příležitostný tisk k informování konkrétní skupiny čtenářů o názorech hraběte, další k popularizaci nových technologických postupů, či jen jako podnět pro „vzdělané čtenáře a čtenářky“ k dalšímu přemýšlení. V případě textů dochovaných v rukopisné podobě lze rozlišení založit na způsobu jejich vzniku. Mám zde na mysli jejich případnou knižní vazbu, existenci krasopisného opisu, či naopak text plný autorových poznámek.

V pozůstalosti hraběte nalezneme jak koncepty jiných prací i několik opoznámkovaných rukopisů téhož díla, kde lze sledovat myšlenkový vývoj hraběte, tak drobné spisky, které sloužily pouze hraběti k utřídění jeho myšlenek či k usnadnění orientace v různých oborech. Nacházíme i spisy považované hrabětem za hotové. Jsou krasopisně opsané, ve dvou případech svázané knižní vazbou, jindy alespoň uloženy do archivních krabic, ve kterých se dochovaly dodnes. V těchto případech je třeba si všimnout i podoby jména, kterým se autor podepsal. Zatímco u prací určených pro veřejnost se podepisoval jako „Graf Georg von Buquoy“, případně s dovětkem „Doktor der Philosophie und mehrerer gelehrten Gesellschaften Mitglied“, v nevydaných rukopisech určených užšímu okruhu příbuzných a známých se podepisoval domácí podobou svého jména (známou z rodinné korespondence), jménem „Georges Buquoy“. V 18. a 19. století sloužily rukopisy k předčítání ve šlechtických společnostech nebo byly alespoň k tomuto účelu určeny, pramenně se však takovou praxi v Buquoyově případě zatím potvrdit nepodařilo.

⁷³ I. CERMAN, *Šlechtická kultura*, s. 282–285.

⁷⁴ Jde zejména o stvrzenky vědeckých institucí a osobností o obdržení Buquoyových děl a odbornou korespondenci hraběte. Blíže Michal MORAWETZ, *Korespondenční kontakty hraběte Jiřího Buquoye s evropskými vědci*, *Opera historica. Časopis pro dějiny raného novověku* 16, 2015, s. 37–53.

II. Výchova a vzdělání Jiřího Buquoye

II. 1 Domácí výchova a vzdělávání mladého hraběte (1781–1799)

Pierre Bourdieu se shodoval spolu s dalšími filozofy na tom, že vlastní jméno nastoluje sociální identitu, která biologickému jedinci zaručuje totožnost ve všech polích, v nichž se projevuje jako aktér, to jest ve všech jeho možných životních příbězích.⁷⁵ Znamená to, že, budeme-li s nimi souhlasit, můžeme všechny drobné příběhy a životní epizody položit v této práci vedle sebe díky jménu hlavní postavy, které je spojuje. Vlastní jméno hrdiny této práce bylo *Jiří František August z Longuevalu, hrabě z Buquoy, baron z Vaux*. Záměrně uvádím jméno v celé titulatuře, abych odkázal na jeho původ, který mu určil již při narození sociální postavení a s tím spojená společenská očekávání. Buquoyova výchova ukazuje, co to znamenalo v praxi.

Hrabě Jiří Buquoy (své jméno užíval v této podobě) se narodil 7. září 1781 ve dvě hodiny odpoledne v Bruselu, hlavním městě tehdejšího Rakouského Nizozemí.⁷⁶ Netypické místo narození pro aristokrata z rodiny usedlé v Čechách souvisí s působením jeho rodičů. Leopold Vojtěch Buquoy (1744–1795) se věnoval kariéře v rakouské armádě, naposledy byl velitelem jezdeckého pluku St. Ignon v belgickém Nimbourgu, kde se zřejmě seznámil s belgickou šlechticnou Adélaïdou de Preud'homme d'Hailly, markýzou de Nieuport (1758–1829). V květnu 1778 se s ní v Gentu oženil a měli společně tři děti.⁷⁷ Již rok po svatbě byl Leopold Vojtěch Buquoy penzionován, opustil tedy vojenskou službu a odešel do Vídně. Od konce sedmdesátých let až do své smrti trpěl vleklou plicní chorobou, která si vyžadovala opakované léčebné

⁷⁵ P. BOURDIEU, *Biografická iluze*, s. 59.

⁷⁶ Státní oblastní archiv v Třeboni, oddělení správy fondů a sbírek Třeboň (dále SOA Třeboň), Rodinný archiv Buquoyů (dále RAB), kart. 174, inv. č. 966, sign. 257.30, křestní list Jiřího Buquoye, fol. 3.

⁷⁷ Nejstarší byla dcera Pavlína Juliana (1780–1857), druhým dítětem byl Jiří (1781–1851) a nejmladším ze sourozenců Ludvík Arnošt (1783–1834). Osobnosti Pavlíny později Kounicové se dějepiscevtví dosud nevěnovalo. Život Ludvíka Buquoye zatím nejdůkladněji shrnula Hana RUDOVÁ, *Za boha, krále a krásná umění. Buquoyové a vizuální umění v „dlouhém“ 19. století*, Pardubice 2016 (= Disertační práce), s. 78–103.

kúry v lázních.⁷⁸ Členové rodiny pobývali v první polovině osmdesátých let 18. století evidentně také v Bruselu, kde se narodily všechny tři děti.⁷⁹

Adelaïda de Nieuport neměla možnost dlouho působit na výchovu svých dětí. Již z konce roku 1785 jsou doloženy manželské neshody mezi ní a Leopoldem Vojtěchem Buquoyem, které vyvrcholily o dva roky později rozvodem. Buquoy tehdy údajně poslal svou manželku s pětiletou dcerou Pavlínou, čtyřletým Jiřím a dvouletým Ludvíkem na venkovské panství Nové Hrady v jižních Čechách, aby tam nechala děti očkovat. Markýzu nechal na jejím neoblíbeném venkově celý rok, zatímco se, budeme-li důvěřovat jejím výtkám v korespondenci, věnoval jiné dámě ve Vídni. Hrabě Buquoy následně poslal svou ženu k jejím příbuzným do Paříže, vzájemný vztah již nedokázali obnovit a v roce 1787 se oficiálně rozvedli.⁸⁰ Podle rozvodové smlouvy se Adelaïda de Nieuport musela vzdát nároku na výchovu dětí, o kterou se zavázal postarat jejich otec.⁸¹ Svědkem podepsání smlouvy byl Leopoldův bratr Jan Nepomuk Buquoy (1741–1803),⁸² který hrál ve směřování výchovy mladých Buquoyů také významnou úlohu.

Vhodný způsob jednání, myšlení a životního stylu se ve šlechtickém prostředí předával mezi generacemi tradičně edukací ve třech stupních – domácí výchovou, školním či klášterním vzděláním a kavalírskou nebo vzdělávací cestou. V případě Buquoyů to nebylo jinak. Nejstarší z dětí Leopolda a Adelaïdy, dcera Paulína Juliana (1780–1857), byla vychovávána v ústavu šlechtičen sv. Gertrudy v brabantském Nivelles, než se v roce 1801 provdala za hraběte Vincenta Karla Kounice (1774–1829) z české větve rodu. Synové Jiří a Ludvík byli vychováváni společně.

Zdá se, že bratři Leopold Vojtěch a Jan Nepomuk Buquoyové rozhodovali o formování mladých hrabat společně a ve vzájemné shodě. Důvodem společného postupu mohla být vleklá nemoc Leopolda Vojtěcha a s ní spojená jeho častá

⁷⁸ Dochovaly se například pamětní zápisy o léčení v Karlových Varech ze závěru jeho života. SOA Třeboň, RAB, kart. 172, inv. č. 953, nemoc Leopolda hraběte Buquoye. Viz též I. CERMÁN, *Šlechtická kultura*, s. 366.

⁷⁹ SOA Třeboň, RAB, kart. 173, inv. č. 959, sign. 255.10, křestní list Pavlíny Buquoyové; kart. 174, inv. č. 966, sign. 257.30, křestní list Jiřího Buquoye; kart. 174, inv. č. 961, sign. 256.10, křestní list Ludvíka Buquoye.

⁸⁰ Jejich manželskou krizi vedoucí k rozvodu rekonstruoval na základě korespondence markýzy hraběti I. CERMÁN, *Šlechtická kultura*, s. 231–233.

⁸¹ SOA Třeboň, RAB, kart. 172, inv. č. 953, rozvod manželství s Adelaidou Proud'homme d'Hailly, fol. 140–142.

⁸² Jan Nepomuk Buquoy proslul zejména svou reformou chudinské péče v rakouské monarchii. Srov. k němu I. CERMÁN, *Šlechtická kultura*, s. 486–491; Margarete VON BUQUOY, *Hrabě Jan Buquoy. Sociální reformátor doby osvícenství*, Feldkirchen – Westerham 2004.

nepřítomnost kvůli léčebným pobytům. Svou roli snad zároveň hrál i fakt, že právě jeho synové se v budoucnu měli stát dědici fideikomisu a pokračovateli rodu, protože manželství jejich strýce, majitele rodového svěřenectví, potomky nepřineslo. Vychovatele (*Informator*) pro svého sotva pětiletého synovce Jiřího hledal Jan Nepomuk Buquoy jménem svého bratra již na přelomu let 1785 a 1786. Se vzděláváním potomků se v aristokratických rodinách začínalo kolem pátého roku dětí a probíhalo většinou privátně, v čemž hrála roli snaha udržet sociální distinkce i zájem zachovávat stavovský způsob života.⁸³ O doporučení vhodného kandidáta na tuto funkci požádal univerzitního profesora Karla Jindřicha Seibta (1735–1806), který mu v lednu 1786 doporučil svého nadaného žáka Petrowitze.⁸⁴ Přestože student Petrowitz nebyl tím, kdo k Buquoyům nakonec nastoupil, Seibtova argumentace na podporu svého výběru podhaluje schopnosti, které profesor pokládal za vhodné pro práci vychovatele ve šlechtické rodině. Dvaadvacetiletý Petrowitz měl mít sympatický vzhled, dobrou znalost jazyků (němčiny, francouzštiny i italštiny), potřebnou erudici osvojenou návštěvami Seibtových přednášek, získanou praxi ve výchově a mravní bezúhonnost. Jeho vyučování mělo probíhat podle metody normálních škol.⁸⁵ V březnu 1786 však nastoupil na Seibtovo doporučení jako buquoyský vychovatel jistý Seidl, kterého univerzitní profesor na poslední chvíli upřednostnil před prvně navrženým.⁸⁶

Na tomto místě je vhodné pokusit se osvětlit, kdo byl profesor Seibt, kterého Buquoy oslovil. Karel Jindřich Seibt se stal v roce 1763 profesorem nově zřízené katedry „krásných věd“ na Karlo-Ferdinandově univerzitě, která vznikla v rámci komplexních reforem univerzity. Profesor Seibt vyučoval kromě jiného vkus, literaturu, historii, německou rétoriku, dějiny učených knih a knihtisku, ale také morálku.⁸⁷ V roce 1779 byl vyšetřován kvůli podezření, že ve svých přednáškách z filozofie a krásných věd přednáší studentům škodlivé myšlenky, potenciální nebezpečí představovala hlavně

⁸³ Hannes STEKL, *Österreichs Aristokratie im Vormärz. Herrschaftsstil und Lebensformen der Fürstenhäuser Liechtenstein und Schwarzenberg*, Wien 1973, s. 106.

⁸⁴ SOA Třeboň, RAB, kart. 128, inv. č. 897, sign. 249.10, zajištění vychovatelů pro synovce Jiřího Buquoye, Karel Jindřich Seibt Janu Nepomuku Buquoyovi, Praha 13. ledna 1786.

⁸⁵ Tedy také se znalostí Felbigerovy příručky *Methodenbuch* z poloviny sedmdesátých let 18. století, ve které školský reformátor představil své pedagogické názory. Johann Ignaz FELBIGER, *Methodenbuch für Lehrer der deutschen Schulen in den kaiserlich-königlichen Erblanden*, Frankfurt am Main 1777.

⁸⁶ SOA Třeboň, RAB, kart. 128, inv. č. 897, sign. 249.10, zajištění vychovatelů pro synovce Jiřího Buquoye, Karel Jindřich Seibt Janu Nepomuku Buquoyovi, Praha 23. března 1786. Součástí dohody byl i roční plat tři sta zlatých a dalších sto po odchodu ze služeb s dosažením deseti let Jiřího Buquoye. Srov. též I. CERMAN, *Šlechtická kultura*, s. 258.

⁸⁷ I. CERMAN, *Šlechtická kultura*, s. 132–136.

jeho vyjádření k důkazům boží existence. Všichni bratři Buquoyové z této generace absolvovali studium Karlo-Ferdinandovy univerzity, ale Jan Nepomuk i Leopold Vojtěch ukončili studia krátce před nástupem Seibta. Jediným Buquoyem, který byl německým profesorem vyučován, byl nejmladší Josef Erasmus (1746–1772).⁸⁸

Historik Ivo Cerman zjistil studiem zápisků Josefa Erasma Buquoye (a dalších), co bylo obsahem Seibtových přednášek. Profesor Seibt přednášel v Praze ideály takzvané *Popularphilosophie*, filozofického směru, který chtěl učinit filozofii dostupnější širšímu publiku. Jeho stoupenci považovali způsob pojetí filozofie za nesrozumitelný a snažili se obor přiblížit lepším výkladem, na složité termíny přitom rezignovali a latinu, dostupnou neustále užšímu publiku, nahrazovali němčinou.⁸⁹ Seibt vykládal studentům o etických problémech lidské svobody, o svobodě lidské vůle, při přednáškách z literatury zahrnoval do výkladu i populární moderní autory.⁹⁰ Nevíme, jestli informace o Seibtově výuce stihl před svou předčasnou smrtí předat Josef Erasmus Buquoy starším bratrům, zda četli poznámky, které po sobě zanechal, případně jaké jiné znalosti Jan Nepomuk a Leopold Vojtěch Buquoyové o Seibtově výuce měli.

Důvod pro oslovení Seibta nemusel být nutně intelektuální, mohl souviset s jeho profesí. Profesor Seibt působil v zemské školní komisi, ve které měl na starosti dohled nad vyučováním na gymnáziích. Byl kolegou svého žáka, někdejšího reformátora školství v buquoyských službách, Ferdinanda Kindermanna (1740–1801),⁹¹ který se v komisi staral o dohled nad vyučováním v nižších školách. Mohlo by se zdát, že z pohledu Jana Nepomuka Buquoye by se spíše nabízelo oslovit kvůli výuce pětiletého synovce Kindermanna, výběr Seibta pravděpodobně souvisí s jeho pedagogickou praxí a znalostí potenciálních kandidátů na požadovaný post. Lze patrně alespoň předpokládat, že nový buquoyský hofmistr vychovával Jiřího a Ludvíka Buquoye způsobem, který získal v přednáškách profesora Seibta.

⁸⁸ Ke studiu této generace Buquoyů na Karlo-Ferdinandově univerzitě srov. TAMTÉŽ, s. 141–148.

⁸⁹ K oficiálnímu nahrazení latiny němčinou na Karlo-Ferdinandově univerzitě došlo studijním řádem z roku 1784. Pro filozofii, dějepis, elementární matematiku a fyziku se latina stala vyučovacím jazykem znovu v letech 1805–1824, ale v praxi se již běžně užívala němčina. Jan HAVRÁNEK A KOL., *Dějiny Univerzity Karlovy III. 1802–1918*, Praha 1997, s. 24.

⁹⁰ I. CERMAN, *Šlechtická kultura*, s. 146–147; Ivo Cerman, *Secular moral philosophy: Karl Heinrich Seibt*, in: Ivo Cerman – Rita Krueger – Susan Reynolds, *The Enlightenment in Bohemia*, Oxford 2011 (= SVEC 07), s. 147–168.

⁹¹ Ke Kindermannově reformě viz alespoň Josef HANZAL, *Kindermannova vzorná škola v Kaplici*, JSH 33, 1964, s. 156–163.

Po šesti letech pod dohledem Seibtem doporučeného vychovatele Seidla pokračovala výchova chlapců ve Vídni. Jejich strýc uzavřel smlouvu o ubytování na tři roky s Terezií von Cronenfels, vdovou po dvorním radovi a tchýní dvorního agenta Františka von Haymerleho.⁹² Dochované dokumenty řeší zejména praktické záležitosti jejich pobytu, k výchově a vzdělávání desetiletého Jiřího a osmiletého Ludvíka pod dozorem nového vychovatele Karla Falkensteina se lze dozvědět, že mohli navštěvovat divadlo, absolvovat projížďky v kočáře a vycházky v zahradě, dvakrát týdně se věnovat výuce tance a třikrát v týdnu je čekaly hodiny francouzštiny a češtiny. Za poznamenání stojí, že již po dvou letech, v roce 1794, vypověděl Jan Nepomuk Buquoy smlouvu s přáním vychovávat chlapce v Čechách.⁹³ Mladá hrabata se přesunula k dalšímu vzdělávání na nalžovské panství rodinného přítele hraběte Františka Taaffeho (1738–1803).

U osobnosti dnes téměř neznámého hraběte Taaffeho je třeba se trochu zastavit, protože patřil k osobám, které ovlivnily vědecké směřování Jiřího Buquoye. František (Mikuláš Xaver) Taaffe⁹⁴ se věnoval vojenské kariéře v zweibrückenském pluku, v roce 1769 zakoupil panství Nalžovy nedaleko Klatov v jihozápadních Čechách. V dějepisectví je zmiňováno jeho neúspěšné dvoření své švagrové Marii Brigitě Chotkové,⁹⁵ ale nás musí zajímat až závěr jeho života a vztah s Buquoyi. Tradičním zdrojem informací o osudech členů této irské šlechtické rodiny je anonymní rodová kronika z poloviny 19. století. Podle té měl po smrti své manželky, kterou se nakonec stala irská aristokratka Marie Klementina Bellew z Dullecku (1733–1792), předat bezdětný Taaffe svůj majetek synovci Rudolfovi Taaffemu (1762–1830) a odstěhovat se do Českých Budějovic, aby se tam mohl věnovat svému oblíbenému astronomickému

⁹² SOA Třeboň, RAB, kart. 128, inv. č. 897, sign. 249.10, zajištění vychovatelů pro synovce Jiřího Buquoye, smlouva mezi Janem Nepomukem Buquoyem a Teresíí Cronenfels z 25. 6. 1792.

⁹³ SOA Třeboň, RAB, kart. 128, inv. č. 897, sign. 249.10, zajištění vychovatelů pro synovce Jiřího Buquoye, dopis Františka von Haymerleho Janu Nepomuku Buquoyovi, Vídeň 20. října 1794, fol. 8.

⁹⁴ Základní biografické informace o něm podává například Constant VON WURZBACH, *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich, enthaltend die Lebensskizzen derjenigen Personen, welche seit 1750 in den österreichischen Kronländern gelebt und gewirkt haben*, 42. Theil, Wien 1881, s. 301; hrabatům Taaffe věnovali studii Jiří BRŇOVJÁK, *Hrabata Taaffové (z Calingfordu). Irské stopy v historické topografii Těšínska*, Těšínsko. Vlastivědný časopis 55, 2012, č. 4, s. 1–14; Miroslav BAROCH, *Taaffe z Corren a Ballymote*, Heraldika a genealogie 41, 2008, č. 1–2, s. 19–42. Srov. též Veronika BEŠTOVÁ, *Irská emigrace ve střední Evropě a rod Taaffe*, Praha 2014 (= Diplomová práce).

⁹⁵ Ivo CERMAN, *Chotkové. Příběh úřednické šlechty*, Praha 2008 (= Šlechtické rody Čech, Moravy a Slezska 7), s. 302; Milan ŠMERDA – Irena KORBELÁŘOVÁ, *Sociální hnutí na Těšínsku ve druhé polovině 18. století s edicí poddanských stížností z roku 1766*, Opava 1998, s. 57–58.

pozorování na observatoři, kterou tam měl již dříve založit.⁹⁶ K předání majetku došlo ve skutečnosti až roku 1797,⁹⁷ do té doby František Taaffe v Nalžovech ještě pobýval, dokonce se v letech 1794–1796 staral o výchovu a vzdělání Jiřího a Ludvíka Buquoye.

Svěření výchovy mladých hrabat do rukou Františka Taaffeho poukazuje na velkou důvěru, kterou měl u Leopolda Vojtěcha a Jana Nepomuka Buquoye. Vzájemný vztah mezi nimi nelze přesto pomocí pramenů důkladně osvětlit. Jiří Buquoy zmiňoval, že Taaffe byl přítelem jeho otce, odkud se znali ale nevíme.⁹⁸ Vztah k jeho strýci se snad formoval či upevňoval při politicky zásadním zemském sněmu roku 1790, na kterém hrál Jan Nepomuk Buquoy významnou úlohu a hrabě Taaffe jeho postoje podporoval.⁹⁹ Na začátku října 1794 se sešel František Taaffe v Nových Hradech s Janem Nepomukem Buquoyem a jeho ženou Terezií.¹⁰⁰ Bavili se o budoucím směřování vzdělání Jiřího a Ludvíka Buquoye. Jan Nepomuk Buquoy zvažoval poslat své synovce na *Academie de Vienne*, tehdy zřejmě do Tereziánské vojenské akademie ve Vídeňském Novém Městě.¹⁰¹ Šlechtičtí synové bývali i na přelomu 18. a 19. století běžně vychovávaní privátně, ale ani institucionální vzdělání na akademiích určených pro tuto sociální skupinu nebylo výjimečné, ty totiž nabízely i gymnaziální vzdělání. Hrabě Taaffe měl tou dobou výhrady k veřejnému školství a přesvědčil Buquoye, že z přátelství k rodině zajistí mladým hrabatům kvalitnější vzdělání sám.

⁹⁶ [ANONYM], *Memoirs of the Family of Taaffe. Not published*, Vienna 1856, s. 26.

⁹⁷ Österreichisches Staatsarchiv Wien, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Sonderbestände, Familienarchiv Taaffe, sign. 1-2-1 Schreiben Rudolf Graf Taaffe betreffend das Donationsinstrument des Franz von Taaffe 1797; sign. 1-3-5 Verschiedene Unterlagen Franz Graf Taaffe betreffend.

⁹⁸ SOA Třeboň, RAB, kart. 205, inv. č. 979, sign. 257.34, ilustrační materiál (popis nemoci), fol. 1. Lze snad usuzovat na podobné kariéry a zájmy. Oba sloužili v armádě, Leopold Vojtěch Buquoy byl členem zednářských lóží, v nalžovské zámecké knihovně se dochovaly knihy se zednářskou tematikou z období života Františka Taaffeho. K zednářství Buquoye srov. Martin JAVOR, *Slobodomurárske hnutie v českých krajinách a v Uhorsku v 18. storočí*, Prešov 2009, s. 39; I. CERMÁN, *Šlechtická kultura*, s. 366. Zednářské knihy v Taaffeho knihovně zachytil katalog Bohumír LIFKA – Karel ZINK, *LI. Knižní aukce z knihovny Edvarda Taaffa a dvou jiných významných sbírek*, Praha 1938, s. 48–52.

⁹⁹ Sněmu se věnoval I. CERMÁN, *Šlechtická kultura*, s. 507–540, Taaffeho podporu zmiňuje na s. 526, 534 a 537.

¹⁰⁰ Terezie Buquoyová, rozená Paarová (1746–1819) je spojována zejména s krajinářským parkem u Nových Hradů, který nese její jméno. Srov. Markéta KREJČÍ, *Přetvoření divočiny v nádherný luh, aneb Terezie hraběnka Buquoyová a její Vallon chéri*, České Budějovice 2002 (= Diplomová práce); Martin KRUMMHOLZ, *Tereziino údolí a romantické vize Jiřího Jana Buquoye*, in: Petra Trnková (ed.), *Krajina, sídlo, obraz. Romantický řád Jiřího Jana Buquoye*, Praha 2015, s. 14–65; Martin KRUMMHOLZ – Jan IVANEGA – Petra TRNKOVÁ, *Zaniklé i dochované stavby v Nových Hradech a okolí / Ruined and Surviving Buildings in and around Nové Hradky*, Praha 2012, s. 49–52.

¹⁰¹ SOA Třeboň, RAB, kart. 172, inv. č. 954, sign. 253.11, korespondence s přáteli, známými a úředníky, dopis Františka Taaffeho Leopoldu Buquoyovi Nové Hradky 3. října 1794.

Není zřejmé, jaké měl bezdětný Taaffe zkušenosti se vzděláváním a co formovalo jeho přístup k pedagogice, leccos snad napovídá přítomnost Felbigerovy učebnice *Methodenbuch* v Nalžovské zámecké knihovně.¹⁰² O příjezdu třináctiletého Jiřího a o dva roky mladšího Ludvíka Buquoye do Nalžov spravil Taaffe jejich otce dopisem z 18. října 1794. Buquoyové rozvázali na Taaffeho přání smlouvu s dosavadním vychovatelem Falkensteinem a novým *gouvernantem* se jim v Nalžovech stal již starší muž Braun,¹⁰³ z jehož erudice prozrazuje korespondence jen studium matematiky ve Francii.¹⁰⁴ František Taaffe se na vzdělávání mladých Buquoyů podílel do velké míry i osobně. Dokonce polovinu veškerého času měli trávit pod jeho dohledem.¹⁰⁵

Již po pár dnech Taaffe analyzoval dosavadní stav výchovy mladých hrabat a referoval v dopise jejich otci, že chlapce není třeba jen vyučovat, což by pokládal za snadné, ale je nutné je i odnaučit špatným způsobům myšlení. To měl být případ hlavně Jiřího. Pubescent Jiří Buquoy trpěl podle Taaffeho přehnaným sebevědomím, které je nutné vhodně usměrnit.¹⁰⁶ V tomto případě hrabě Taaffe prozradil něco i ze své výchovné metody. Konstatoval, že mladému Jiřímu naplnili lichotníci hlavu domnělou budoucí velikostí natolik, že byl svým sebevědomím nesnesitelný pro ty, kteří nedosahovali jeho intelektuální úrovně, a zároveň byl nepříjemný pro sobě rovné. Situaci prý jen podporovala absolutní závislost mladšího Ludvíka na starším bratrovi. Hrabě Taaffe si uvědomoval, že pokud chce s výchovou uspět, musí se stát pro Jiřího

¹⁰² B. LIFKA – K. ZINK, *LI. Knižní aukce*, s. 11, katalogové číslo 75. Šlo o dvojjazyčné vydání z roku 1777.

¹⁰³ Na jeho stáří naráží Taaffe v jednom z dopisů. SOA Třeboň, RAB, kart. 172, inv. č. 954, sign. 253.11, korespondence s přáteli, známými a úředníky, dopis Františka Taaffeho Leopoldu Buquoyovi, Nalžovy 11. února 1795.

¹⁰⁴ SOA Třeboň, RAB, kart. 172, inv. č. 954, sign. 253.11, korespondence s přáteli, známými a úředníky, dopis Františka Taaffeho Leopoldu Buquoyovi, Nalžovy 22. října 1794.

¹⁰⁵ SOA Třeboň, RAB, kart. 172, inv. č. 954, sign. 253.11, korespondence s přáteli, známými a úředníky, dopis Františka Taaffeho Leopoldu Buquoyovi, Nalžovy 22. října 1794. Sporadicky lze vysledovat některé informace i v dobově sentimentální korespondenci chlapců otci. Hoši si chválili různorodé vyučování a ubezpečovali otce, že by na ně mohl být pyšný. SOA Třeboň, RAB, kart. 172, inv. č. 954, sign. 253.11, korespondence s členy rodiny a příbuznými, dopis Jiřího Buquoye Leopoldu Buquoyovi, Nalžovy 11. února 1795. K dobové sentimentální korespondenci srov. Ivo CERMÁN, *Empfindsame Briefe. Familienkorrespondenz der Adelligen im Ausgang des 18. Jahrhunderts*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Společnost v zemích habsburské monarchie a její obraz v pramenech (1526–1740)*, České Budějovice 2006 (= Opera historica 11), s. 283–301.

¹⁰⁶ SOA Třeboň, RAB, kart. 172, inv. č. 954, sign. 253.11, korespondence s přáteli, známými a úředníky, dopis Františka Taaffeho Leopoldu Buquoyovi, Nalžovy 22. října 1794.

přirozenou autoritou. Hodlal toho dosáhnout opatrným kladením náročných otázek, na které nebude znát sebevědomý mladý hrabě odpovědi.

Pro rozdílné povahy obou chlapců se Taaffe rozhodl vzdělávat je v některých oborech separátně, neboť ke každému z nich potřeboval přistupovat jinak. To by mohlo naznačovat skutečnou znalost Felbigerovy metody, k níž patřila i oddělená výuka žáků podle jejich vědomostní či intelektuální úrovně.¹⁰⁷ Chlapci se měli s vychovatelem Braunem učit psaní, matematice a aritmetice, latině, s Taaffeho dohledem i francouzštině, později češtině. Vzdělání se jim mělo dostat v kreslení i hudbě (Jiří měl hrát na spinet a Ludvík na housle), také v náboženství a jízdě na koni. O pokrocích chlapců ve výuce vedl Taaffe s jejich otcem pravidelnou korespondenci,¹⁰⁸ několik týdnů s nimi Leopold Vojtěch strávil i přímo v Nalžovech. Když v polovině července 1795 zemřel po dlouhé nemoci Leopold Vojtěch Buquoy v náruči svého známého, převora Gosseho (1744–1797),¹⁰⁹ stal se oficiálně poručíkem jeho synů Jan Nepomuk Buquoy.¹¹⁰

V letech 1796–1799 byla mladá hrabata vychovávána převážně ve městě,¹¹¹ zřejmě v Praze, pod dozorem strýce. Přesun z venkova do města by mohl souviset se zájmem Jana Nepomuka Buquoye o frankofonní hofmistry. Novými vychovateli totiž byli Jiřímu a Ludvíkovi postupně dva francouzští emigranti Quirin Gerard a Quidor Duperey. Francouzští hofmistři nebyli ani na sklonku 18. století ve šlechtických rodinách výjimkou.¹¹² Šlo často o duchovní, které z vlasti vyhnala politizace

¹⁰⁷ J. I. FELBIGER, *Methodenbuch*, s. 5, § 2.

¹⁰⁸ Taaffe odesílal dva až tři dopisy měsíčně. Ze září 1794 do dubna 1795 se dochovalo 27 dopisů Taaffeho Leopoldu Buquoyovi, dvě desítky dopisů odeslali oba chlapci, často s dalšími vpisky od Taaffeho, který dopisy kontroloval. SOA Třeboň, RAB, kart. 172, inv. č. 954, sign. 253.11, korespondence s členy rodiny a příbuznými, dopisy Františka Taaffeho, Jiřího a Ludvíka Buquoyových Leopoldu Buquoyovi. Dohled vychovatele nad dopisy svěřenců předpokládá v jiných rodinách také I. CERMAN, *Empfindsame Briefe*, s. 295.

¹⁰⁹ Antoine Alexandre Gosse (1744–1797), bývalý převor augustiniánského kláštera v Arronaise v hrabství Artois, sepsal na přání Leopolda Vojtěcha Buquoye práci o slavném předkovi, generálu Karlu Bonaventurovi Buquoyovi. Skon Leopolda Buquoye zmiňuje v práci. Srov. G**** d'Ar.... [Antoine Alexandre GOSSE], *Vie de Charles Bonaventure de Longueval comte de Buquoy generalissime des Armées de l'Empereur Ferdinand II.*, Vienne 1796, s. [IV].

¹¹⁰ SOA Třeboň, RAB, kart. 172, inv. č. 953, sign. 253.10, testament Leopolda Vojtěcha Buquoye.

¹¹¹ Město zmiňuje Jiří Buquoy ve spise, který se týká nemoci. SOA Třeboň, RAB, kart. 205, inv. č. 979, sign. 257.34, ilustrační materiál (popis nemoci), fol. 1.

¹¹² Potvrzuje to Ivo CERMAN, *Habsburgischer Adel und Aufklärung. Bildungsverhalten des Wiener Hofadels im 18. Jahrhundert*, Stuttgart 2010 (= Contubernium. Tübinger Beiträge zur Universitäts- und Wissenschaftsgeschichte 72), s. 206–211.

náboženství během Francouzské revoluce.¹¹³ Od roku 1793 nesměli francouzští emigranti pobývat jinde než v hlavních zemských městech (ovšem ani Vídeň to být nemohla), aby na venkově nešířili nebezpečné (revoluční) myšlenky. Kněží nesměli vykonávat v rakouské monarchii své kněžské povolání, ale zejména nesměli francouzští exulanti pracovat od roku 1796 jako vychovatelé ve šlechtických rodinách a to ani jako učitelé jazyka.¹¹⁴ Znalost francouzštiny však stále patřila k distinktivním znakům vyšších kruhů a některé aristokratické rodiny hledaly přesto pro své děti frankofonní vychovatele i mezi imigranty.¹¹⁵ Gerard byl abbé, podle Jiřího Buquoye „zbožný láskyplný muž“,¹¹⁶ ale zároveň slabý ve znalostech, nevyznal se příliš v lidech a nerozuměl dostatečně výchově. U hrabat Buquoyů strávil jen rok a půl, Jiří na něj však vzpomínal s vděčností.

Možná i s vědomím toho, že posledního vychovatele vnímal Jiří Buquoy zcela jinak. Od roku 1797 byli s bratrem v péči francouzského emigranta Quidora Dupereye,¹¹⁷ bývalého vojáka a snad i významného policejního úředníka, který byl obecně považován za váženého muže. Ten byl velmi přísný a ve výchově podle Jiřího Buquoye používal metody, které znal z policejní praxe. Chlapci prý doslova pohrdal a vysvětloval jim, že „jen nouze ho donutila vzít tento post“.¹¹⁸ Chlapcům prý dokonce zakazoval používat němčinu, kterou považoval za jazyk lůzy, a obklopoval je jen Francouzi. Takové Buquoyovo subjektivní hodnocení nemusí nutně vypovídat o názoru

¹¹³ Kněží odmítali složit přísahu Francouzské republice. Emigrovali i příslušníci jiných stavovských skupin, například šlechta. K francouzské emigraci blíže Zdeňka STOKLÁSKOVÁ, „*Jež chtějí rozšiřovat svůdné myšlenky ve šťastných zemích svornosti a pořádku.*“ *Postoj rakouského státu k imigrantům 1792–1805*, in: Claire Madl – Daniela Tinková (edd.), *Francouzský švindl svobody. Francouzská revoluce a veřejné mínění v českých zemích*, Praha 2012, s. 162–176; Daniela TINKOVÁ, *Francouzská revoluce*, Praha 2008, s. 114–115; Radmila ŠVARČIKOVÁ-SLABÁKOVÁ, *Rodinné strategie šlechty. Mensdorffové-Pouilly v 19. století*, Praha 2007, s. 49–64.

¹¹⁴ Z. STOKLÁSKOVÁ, „*Jež chtějí rozšiřovat svůdné myšlenky*“, s. 167 a 168.

¹¹⁵ Získání Gerarda a Dupereye jde snad dát do souvislosti se známostí Buquoyů s převorem Gossem, neboť již v lednu 1795 zpravoval Taaffe Leopolda Buquoye o očekávaném příjezdu Gosseho s dvěma francouzskými emigranty. SOA Třeboň, RAB, kart. 172, inv. č. 954, sign. 253.11, korespondence s členy rodiny a příbuznými, dopis Františka Taaffeho Leopoldu Buquoyovi, Nalžovy 7. ledna 1795.

¹¹⁶ SOA Třeboň, RAB, kart. 205, inv. č. 979, sign. 257.34, ilustrační materiál (popis nemocí), fol. 2.

¹¹⁷ V pozůstalosti jejich sestry Pavlíny v děčínském archivu se dochovala Dupereyova žádost o místo buquoyského vychovatele s životopisem a doporučeními. Narodil se roku 1743, sloužil v královské kavalerii francouzské armády a během Francouzské revoluce uprchl do Rakouského Nizozemí. Informace dohledala H. RUDOVÁ, *Za boha*, s. 82, pozn. 325. O přestěhování do rakouské monarchie žádal v Düsseldorfu 25. srpna 1794. Viz Renate ZEDINGER, *Un fonds à découvrir pour l'histoire des Pays-Bas autrichiens: les requêtes des fonctionnaires et pensionnés émigrés conservées au „Finanz- und Hofkammerarchiv Wien“*, Bulletin de la Commission royale d'histoire. Académie royale de Belgique 164, 1998, s. 173–256, zde s. 193.

¹¹⁸ SOA Třeboň, RAB, kart. 205, inv. č. 979, sign. 257.34, ilustrační materiál (popis nemocí), fol. 3.

hofmistra, v tomto povzdechu se může zrcadlit i záměr, který hofmistr měl, a sice naučit chlapce především francouzsky a vtisknout jim povědomí o sociální distinkci.¹¹⁹ Vzhledem k naznačovaným nedostatečným znalostem a problémům v metodě výchovy francouzských emigrantů a absentujícími zmínkám o jejich jakékoli odborné erudici v korespondenčních debatách mezi Taaffem a Leopoldem Vojtěchem Buquoyem lze snad uvažovat, že jejich angažování bylo motivováno především výukou jazyka.

Během třinácti let v letech 1786–1799 absolvovali Jiří a Ludvík Buquoyové domácí vzdělávání pod dohledem postupně pěti (respektive šesti, připočteme-li vyučujícího Taaffeho) hofmistrů, pobývali přitom jak na venkově, tak ve městě. Bohužel se nedochovaly učební plány ani pro jednoho mladého hraběte. Nemůžeme si proto udělat konkrétní představu o náplni jejich studia.¹²⁰ Z výslovně zmíněných předmětů si měli osvojit geometrii a aritmetiku, z jazyků kromě rodné němčiny i latinu, francouzštinu a češtinu. Učili se hrát na hudební nástroje, tanec i jízdu na koni, navštěvovali divadlo a koncerty. Domácí vzdělávání muselo být řádně uzavřené zkouškami před pedagogy na veřejných školách, což v případě Jiřího Buquoye dokládají vysvědčení z gymnázia v Novém Městě pražském¹²¹ a z piaristického gymnázia v Českých Budějovicích.¹²² Buquoy na nich absolvoval třídy latinské školy (principia, grammatica, syntax a rhetorica). Ve všech případech obdržel hrabě nejvyšší hodnocení *eminenter*.

¹¹⁹ Zde citovaná hodnocení hofmistrů od Jiřího Buquoye je nutné nazírat s opatrností. Vznikla s odstupem patnácti až dvaceti let a byla formulována jako argumentace pro výkyvy Buquoyova zdravotního stavu. Buquoyův popis nemoci je zároveň nekomplexnějším zdrojem informací o jeho hofmistrech. Blíže k interpretaci pramene M. MORAWETZ, *Krankengeschichte*, s. 37–43.

¹²⁰ Z dochovaných materiálů lze vyčíst jen informace o hmotném zabezpečení hrabat. SOA Třeboň, RAB, kart. 128, inv. č. 897, sign. 249.10, zajištění vychovatelů pro synovce Jiřího Buquoye.

¹²¹ V Praze zkoušeli Jiřího Buquoye Andreas Koska a profesor gramatiky a syntaxe Burchardus Rafael. SOA Třeboň, RAB, kart. 174, inv. č. 966, sign. 257.30 (vysvědčení ze středních a vysokých škol), fol. 2–4, vysvědčení z 9. února 1798, 1. června 1798 a 28. prosince 1798.

¹²² Českobudějovické gymnaziální vysvědčení vystavil zkoušející profesor rétoriky Narcis Günter. SOA Třeboň, RAB, kart. 174, inv. č. 966, sign. 257.30 (vysvědčení ze středních a vysokých škol), fol. 5, vysvědčení z 30. srpna 1799. Ke Günterovu působení na gymnáziu srov. Lucie JANDOVÁ, *Piaristické gymnázium v Českých Budějovicích v letech 1762–1800*, JSH 68, 1999, s. 103–127, zvláště s. 112–115.

II. 2 Institucionální vzdělání na Tereziánské rytířské akademii (1799–1803)

Po absolvování veřejných zkoušek pokračoval Jiří Buquoy ve studiu na Tereziánské rytířské akademii ve Vídni, vzdělávacím ústavu pro mladé šlechtice.¹²³ Rytířské akademie vznikaly od poloviny 18. století z praktické potřeby poskytnout šlechticům takové vzdělání, které budou potřebovat k zastávání svých rolí v úřadu či armádě. Zvláštní význam pro ně představovalo studium filozofie a práva.¹²⁴ Je pravdou, že je mohli studovat i na univerzitách, ale tam byly tyto obory pod církevním vlivem a studium bylo zaměřeno silně teologicky. Sekulární vzdělání tak mohli získávat buď v protestantských zemích či později právě na rytířských akademiích. Ve Vídni tedy vzniklo Theresianum, Praha nabízela ve druhé polovině 18. století jinou alternativu. K prakticky zaměřené výuce, kterou umožňovaly akademie, směřovala Karlo-Ferdinandova univerzita.¹²⁵

Volba Theresiana jako vzdělávací instituce byla pro rod Buquoyů netradiční. Otec Jiřího Buquoye, oba strýcové i děd studovali v Praze.¹²⁶ Vídeňské Theresianum sice absolvoval František Taaffe,¹²⁷ jestli však hrál roli v určení vzdělávacího ústavu nelze potvrdit. Bylo již zmíněno, že Jan Nepomuk zvažoval poslat své synovce do Vídně už v roce 1794, když záležitost konzultoval se svým přítelem Taaffem i otcem dětí Leopoldem. Jiří Buquoy absolvoval studium v letech 1799–1803. Do Vídně ho doprovázel mladší bratr Ludvík, který ovšem ukončil studium už po dvou letech v roce 1801.¹²⁸ Theresianum obnovené v roce 1797 fungovalo v době Buquoyova studia pod vedením abbého a bývalého jezuita Franze Felixe Hofstaedtera (1741–1814), někdejšího knihovníka vídeňské univerzity a profesora literatury a věd o umění. Hofstaedter se snažil obnovit knihovnu, která byla po zrušení instituce rozdělena mezi

¹²³ Vídeňské Theresianum založila v roce 1746 Marie Terezie a fungovalo nepřetržitě do roku 1784, kdy ho v rámci školských reforem nechal uzavřít Josef II. V roce 1797 bylo obnoveno císařem Františkem II. K původnímu Theresianu srov. Ivo Cerman, *Habsburgischer Adel und das Theresianum in Wien 1746–1784 (Wissensvermittlung, Sozialisation und Berufswege)*, in: Ivo Cerman – Luboš Velek (edd.), *Adelige Ausbildung. Die Herausforderung der Aufklärung und die Folgen*, München 2006, s. 143–168.

¹²⁴ TÝŽ, *Habsburgischer Adel*, s. 219–242.

¹²⁵ TÝŽ, *Šlechtická kultura*, s. 129–149.

¹²⁶ Ke studiu Buquoyů na pražské univerzitě srov. TAMTÉŽ, s. 138–149.

¹²⁷ Studoval zde v letech 1748–1751 spolu se svým bratrem Janem. Max von Gemmell-Flischbach, *Album des kaiserl. königl. Theresianums (1746–1880)*, Wien 1880, s. 22.

¹²⁸ TAMTÉŽ, s. 89. Ludvík Buquoy vstoupil v roce 1801 do armády, ve které sloužil přes dvacet let. Vojenskou kariéru Ludvíka Buquoye poprvé rekonstruuje Hana Rudová, *Za boha*, s. 83–86.

jiná zařízení. Dařilo se to díky darům mecenášů a knihám ze zrušených klášterů. Nechal instituci vybavit i kvalitním mineralogickým a fyzikálním kabinetem.¹²⁹

Studium na vídeňském Theresianu se řídilo přísnými pravidly, díky nimž byli mladí šlechtici pod velmi pečlivým dozorem.¹³⁰ Vstávalo se v půl šesté ráno, chovanci se museli obléci do uniforem,¹³¹ v šest hodin odříkat ranní modlitbu a o patnáct minut později být připraveni k odchodu na mši. Na vše dohlížel prefekt. Následovala společná snídaně v jídelně. Ten, kdo měl vlastního vychovatele, v případě Buquoyů to byl hofmistr Quidor Duperey,¹³² se s ním mohl odebrat posnídat do pokoje. Jedla se polévka, sezonní ovoce a zelenina, výjimečně se pila i káva nebo čokoláda. Po snídani následovala příprava na vyučování, které začínalo obvykle v osm hodin. Chovanci byli doprovázeni prefektem na přednášky, kde měl prefekt zůstat do příchodu profesora. Po přednášce čekal zase profesor na příchod svého kolegy. Systém byl vymyšlený tak, aby chovanci nezůstávali ani chvíli bez dozoru. Dokonce i v případě, kdy bylo studentovi předepsáno samostudium, byla prefektem průběžně kontrolována jeho pilnost. Nebylo možné, aby se věnoval něčemu jinému než studiu. Pokud by se náhodou stalo, že by zbyl chovanci volný čas, musel by být využit jinak než k zahálce. Bylo mu tedy předepsáno kreslení, hraní na hudební nástroj (jen ve vyhrazených prostorách, aby nerušil ostatní od učení) či doučování. Rovněž bylo kontrolováno, aby byly čteny správné knihy. Kromě hudby a kreslení měli mladí šlechtici předepsán šerm, různé techniky jízdy na koni a výuku cizích jazyků. Pro gymnastická cvičení byl vyhrazen čas mezi desátou a třináctou hodinou.¹³³

Ve třináct hodin byl na programu oběd. Podle ústavních pravidel studenti doslova nežijí, aby jedli, ale jedí, aby žili, a tedy se musejí spokojit s nabízeným jídlem. K pití jim musela stačit voda. Poté se přesunuli do zahrady, v zimním období do některého ze sálů. Pro stimulování smyslu pro čest byly čteny romány a hrány různé

¹²⁹ Jeho působení je spojováno v rozkvětu obnoveného Theresiana, skončilo však roku 1803 předáním vedení instituce řádu piaristů. Srov. M. FOLKERTS – G. K. MICHAJLOV, *Graf Georg*, s. 8; M. VON GEMMELL-FLISCHBACH, *Album*, s. X–XI.

¹³⁰ K tavnímu režimu srov. [ANONYM], *Statuten der k. k. Theresianischen Ritterakademie*, Wien 1802.

¹³¹ Již při nástupu do akademie museli mít chlapi slavnostní uniformu se zlatými epaulety a kloboukem. Uniformy obou hrabat měly možná naznačovat i jistou distinkci mezi nimi. Podle dochovaného účtu byla na uniformu staršího Jiřího vynaložena vyšší částka (50 zlatých a 20 krejcarů oproti 47 zlatým a 30 krejcarům v případě Ludvíkovy uniformy). SOA Třeboň, RAB, kart. 174, inv. č. 966, sign. 257.30, rodinné záležitosti [účty z Tereziánské rytířské akademie], fol. 4.

¹³² Na jednom z opisů účtů je namísto *Hofmeister* uvedeno *Mr. Guidor*. SOA Třeboň, RAB, kart. 174, inv. č. 966, sign. 257.30, rodinné záležitosti [účty z Tereziánské rytířské akademie], fol. 7.

¹³³ [ANONYM], *Statuten*, s. 69.

hry. Od půl třetí měli chovanci třicet minut na přípravu k vyučování, které trvalo nepřetržitě do pěti odpoledne. Následoval krátký odpočinek v zahradě či sále a od šesti hodin večer bývala na řadě výuka římské, anglické, české a uherské literatury. O hodinu později bylo vyučováno náboženství a etika, v půl osmé čekalo chovance samostudium. V půl deváté byla připravena večeře.¹³⁴ Času na odpočinek moc nebylo. Volno mohlo být půl hodiny po obědě a hodinu před večeří. Ve svátek bylo volno dvojnásobné. Pokud se chtěl někdo jít projít namísto učení, musel zameškaný čas dohnat večer. Po večeří bylo povoleno konverzovat s kamarády nebo být v tichosti ve svém pokoji. Večerka bývala přes zimu ve dvacet dva hodin, v létě o třicet minut později. Neměli povoleno v noci svítit, aby se snížilo riziko požáru. V pokoji byl chovanec na noc zamknut a klíč sřežil prefekt.¹³⁵ Pokud by chtěl některý z chovanců opustit ústav, musel dostat povolení od ředitele nebo jeho zástupce. Při odchodu, samozřejmě v uniformě, musel být někým doprovázen, nejlépe prefektem nebo profesorem. Pravidla platila i pro výlety a návštěvy rodičů. Mladí šlechtici tedy byli pod velmi pečlivým dozorem. Poplatek za studium na Theresianu byl 400 zlatých ročně, další náklady představovaly ošacení, povlečení, zázemí pro sluhu a hofmistra i platy učitelů nepovinných předmětů.¹³⁶

Akademická mládež byla na Theresianu rozdělena podle svého zaměření do třech tříd: na humanisty, filozofy a právníky.¹³⁷ Humanisté se dále dělili na přípravné, gramatické a samotné humanitní skupiny (tam se vyučovala rétorika a poetika), které byly ovšem určeny spíše mladším žákům, odpovídaly totiž gymnaziálním třídám, jaké již Buquoy absolvoval. Hrabě Jiří Buquoy ve své autobiografii zmínil, že se na Theresianu věnoval převážně studiu filozofie a práva,¹³⁸ což potvrzují i dochovaná vysvědčení, která ukazují, že hrabě nastoupil jak k tříletému filozofickému studiu, tak současně i ke čtyřletému právníckému.

Tříletý filozofický kurz seznamoval studenty postupně s šesti předměty.¹³⁹ Prvním z nich byla teoretická a praktická filozofie společně s fyzikou. Do teoretické filozofie se schovala logika, výklad základních filozofických pojmů (kategorií),

¹³⁴ TAMTÉŽ, s. 69–70.

¹³⁵ TAMTÉŽ, s. 30–46.

¹³⁶ M. VON GEMMELL-FLISCHBACH, *Album*, s. 54. SOA Třeboň, RAB, kart. 174, inv. č. 966, sign. 257.30, rodinné záležitosti [účty z Tereziánské rytířské akademie].

¹³⁷ [ANONYM], *Statuten*, s. 74–112.

¹³⁸ G. VON BUQUOY, *Auswahl*, s. 4.

¹³⁹ [ANONYM], *Statuten*, s. 85–92.

zkoumaní citů a vloh. Namísto klasické metafyziky se chovanci měli dopátrat samotného bytí, aby byli schopni rozvinout základní vlastnost prapodstaty, omezeného ducha, zvířecího života a tělesna.¹⁴⁰ Od této metafyziky přírody se měli ve druhém roce přesunout k fyzice, která byla chápána jako studium materiálních objektů smyslového světa, příčin jejich projevů a nezměnitelných pravidel jejich působení.¹⁴¹ Studium neprobíhalo pouze formou pokusů, ale jevy byly dokazovány i matematickými důkazy. Student si měl skrze výklad profesorů uvědomit propojený vztah mezi přírodopisem (*Naturgeschichte*), chemií a matematikou, tedy filozofickou jednotu zkoumaného světa. Praktická filozofie ve třetím ročníku byla brána jako úvod do povinností člověka, základu práva a nauky o ctnosti.¹⁴²

Výklad v přírodopisu byl zaměřen vlastenecky, tedy převážně na systém rakouské přírody, patřil do něj však také teologický pohled na vývoj a příprava na rozpravy o důkazech boží existence. V jednotlivých ročnících byla postupně vyučována zoologie, základy botaniky a mineralogie.¹⁴³ K dispozici byly studentům rozsáhlé mineralogické sbírky, botanická zahrada Theresiana i volně rostoucí rostliny u přilehlého Belvederu.

¹⁴⁰ Teoretickou filozofii Jiřího Buquoye vyučoval a posléze i veřejně zkoušel Jan Máček (Johann Maczek či Matschek). SOA Třeboň, RAB, kart. 174, inv. č. 966, sign. 257.30 (vysvědčení ze středních a vysokých škol), fol. 6 a 8, vysvědčení z 27. března 1800 a 21. srpna 1800. Máček (1770–1826) nezastával v letech 1799–1805 jen úlohu profesora logiky, ale působil i jako prefekt. Pocházel z Nového Města nad Metují, vystudoval filozofii a práva v Praze a Vídni. Proslavil se svým spisem *Beweis vom Dasein Gottes aus Gründen der theoretischen Vernunft* z roku 1799, čímž si vysloužil místo na Theresianu i na Karlo-Ferdinandově univerzitě. Po převzetí Theresiana piaristy z akademie odešel a dožil v ústraní. M. VON GEMMELL-FLISCHBACH, *Album*, s. 77; [Antonín RYBIČKA], *Máček Jan*, in: František Ladislav Rieger – Jakub Malý (edd.), *Slovník naučný*. Díl pátý, Praha 1886, s. 13.

¹⁴¹ Vysvědčení z fyziky se nedochovalo, ale Buquoye ji vyučoval pravděpodobně Franz Guesmann. Srov. M. VON GEMMELL-FLISCHBACH, *Album*, s. 75; G. VON BUQUOY, *Auswahl*, s. 6. O Guesmannovi bude pojednáno níže.

¹⁴² Znalosti hraběte z praktické filozofie, pneumatologie (nauky o duši) a přirozeného božího učení (*natürliche Gotteslehre*) ověřil Johann Joachim Thur. SOA Třeboň, RAB, kart. 174, inv. č. 966, sign. 257.30 (vysvědčení ze středních a vysokých škol), fol. 10, vysvědčení z 30. října 1800. Thur byl profesorem filozofie na Theresianu od obnovení akademie do své smrti v roce 1801. M. VON GEMMELL-FLISCHBACH, *Album*, s. 76.

¹⁴³ Buquoyovým profesorem zoologie byl Josef August Schultes a základů botaniky frankofonní abbé François Xavier Boujart. SOA Třeboň, RAB, kart. 174, inv. č. 966, sign. 257.30 (vysvědčení ze středních a vysokých škol), fol. 7 a 13, vysvědčení ze 14. srpna 1800 a 8. srpna 1801. Josef August Schultes (1773–1831) začal vyučovat na Theresianu v roce 1797, rok po zisku doktorátu z přírodovědy a rytířskou akademií opustil v roce 1805, od roku 1806 nastoupil profesuru v Krakově. M. VON GEMMELL-FLISCHBACH, *Album*, s. 76; Wilhelm HEB, *Schultes, Joseph August*, ADB, Band 32, Leipzig 1891, s. 693. Boujart (1729–1804) působil na Theresianu již od roku 1773. K němu viz M. VON GEMMELL-FLISCHBACH, *Album*, s. 16; stručně též I. CERMÁN, *Šlechtická kultura*, s. 122n.

Studium matematiky bylo koncipováno tak, aby rozvíjelo u mladých filozofů schopnost porozumět zákonitostem oboru. *Sokratovsky*, tedy zřejmě metodou řízeného rozhovoru, mělo být neustále ověřováno porozumění principům algebry, geometrie a nakonec i integrálním a diferenciálním počtům.¹⁴⁴ Dne 31. července 1801 obhájil Jiří Buquoy svou práci týkající se právě diferenciálních a integrálních počtů.¹⁴⁵ Na tuto teoretickou matematiku navázala třetím rokem praktická geometrie a také zajímavý ryze praktický obor – nauka o strojích. *Maschinenlehre* v sobě spojovala poznatky z algebry, geometrie, fyziky a mechaniky, když nejdříve na jednoduchých strojích, později i na pneumatických a hydraulických továrních zařízeních demonstrovala fyzikální pohybové zákony. Cílem takto pojaté praktické matematiky bylo vzbudit v posluchačích obchodního ducha a seznámit je s technickými možnostmi, které mohli v budoucnu potenciálně využívat v praxi.

Pod filologií se skrýval kurz klasické římské literatury, vedený s důrazem na Ciceronovy filozofické práce. Čtení starověkých děl bylo doprovázeno výkladem historického pozadí jejich vzniku a filozofické myšlenky měly být vyvraceny či srovnávány se soudobou filozofií. Každý student si dokonce měl zvolit některé dílo jednoho klasika, kterému se měl v samostudiu věnovat do hloubky.

Pro výuku zeměpisu si chovanci neměli zapomenout globy a mapy, víme, že přinejmenším mapy Jiří Buquoy ve Vídni měl.¹⁴⁶ Byl jim podáván výklad o přírodních, estetických a hospodářských zajímavostech zemí. Výklad všeobecných světových dějin nebyl zaměřen faktograficky, ale spíše pomocí filozofie dějin měl posluchačům poskytnout představu o historickém vývoji jednotlivých národů, představu, která jim měla dát vysvětlení jejich soudobého postavení. Neměl být přitom sledován jen

¹⁴⁴ Zkoušky z geometrie, aplikované algebry, trigonometrie, kuželoseček a konečně i integrálního a diferenciálního počtu složil hrabě u Lukase Ebeho. SOA Třeboň, RAB, kart. 174, inv. č. 966, sign. 257.30 (vysvědčení ze středních a vysokých škol), fol. 9, 11 a 12, vysvědčení z 23. srpna 1800, 13. dubna 1801 a 1. srpna 1801. Ebe byl na Theresianu profesorem matematiky v letech 1797–1804, později ještě vyučoval účetnictví. M. VON GEMMELL-FLISCHBACH, *Album*, s. 75 a 64.

¹⁴⁵ Georg VON BUQUOY, *Differential- und Integralrechnung, welche an der k. k. Theresianischen Ritterakademie den 31. July 1801 öffentlich entwickelt werden. Herr Georg Graf von Buquoy von Grätz in Böhmen*, s. 1. [Wien] 1801. Dne 1. srpna 1801 dokládá úspěšnost obhajoby udělené vysvědčení. Ve strojopisném katalogu prací z Theresiana, který je uložen v archivu vídeňské univerzity pod signaturou B3199, je výslovně uvedena jen tato Buquoyova práce. Srov. Ludwig IGÁLFFY-IGÁLY, *Gedruckte Dissertationen, Prüfungsfragen, Wissenschaftliche Abhandlungen von Absolventen der k. k. Theresianischen Ritterakademie aus der Zeit von 1752 bis 1864*, Wien 1972 (= strojopisný katalog).

¹⁴⁶ *Schuhlbücher u. Landkarten ein Jahr ins andere 12 fl.* SOA Třeboň, RAB, kart. 174, rodinné záležitosti [účty z Tereziánské rytířské akademie], fol. 5.

politický, ale také náboženský, vědecký a dokonce mravní vývoj obyvatel a zemí. Zeměpis a dějepis měly studentům poskytnout základní informace, které by mohli uplatnit v dalších, zejména právních kurzech.

Čtyřletá právní studia, která Buquoy absolvoval také, se dělila na ryze právní předměty a takové, které s nimi souvisí jen okrajově.¹⁴⁷ Výklad začínal v prvním roce přirozeným a pozitivním právem. Přirozené právo nebylo chápáno jako soubor povinností, které člověk vnitřně smí nebo má povinnost plnit, ale zabývalo se tím, k čemu je člověk vnějšími zákony oprávněn či k čemu může být donucen. Takové vnější zákony samozřejmě mohou existovat, jen pokud člověk žije v nějakém společenství, proto se výklad týkal například i rodinného práva, ale byl probírán i josefínský trestní zákoník. Do výuky byly zařazeny také dějiny Svaté říše římské národa německého, které měly posluchače vybavit znalostí základních pojmů právních dějin.¹⁴⁸ Součástí výuky práva byla i estetika, chápána v tomto případě jako obor, který dokáže kultivovat jedince a vzbudit v něm cit pro spravedlnost a mravnost, například iniciovat dobročinnost. Praktickými pomůckami pro výuku byly například sbírky starých mincí, archeologické nálezy či sbírky grafiky.

Druhý rok právního studia začínal dějinami římského práva, pokračoval přednáškami o institucích starého Říma a vrcholil výkladem o Justiniánových zákonících. Faktograficky byla pojatá nauka o státech, dnes bychom ji mohli přirovnat k politickému zeměpisu, ve kterém se posluchači měli dozvědět něco o státním zřízení a systému státní správy evropských zemí se zaměřením na Rakousko. Absolventovi tohoto předmětu měly být nabyté poznatky k užítku, ať už se stane státníkem, učencem, nebo cestovatelem. Další z předmětů, státní účetnictví a soudní matematika, v sobě skrývaly schopnosti vést domácí, pozůstalostní, sirotčí i konkursní účty, vyučovalo se jednoduché i podvojně účetnictví. Cílem bylo naučit potenciální správce rodových majetků spravovat své finance.

Církevní právo ve třetím ročníku bylo přednášeno rovněž z praktického důvodu. Mladí šlechtici se podle profesorů Theresiana potřebovali v budoucnu vyznat v církevních záležitostech v případě, kdy by se rozhodli přijmout do svých služeb

¹⁴⁷ [ANONYM], *Statuten*, s. 92–108.

¹⁴⁸ Přednášel je profesor obecných dějin Eugen Kastner. SOA Třeboň, RAB, kart. 174, inv. č. 966, sign. 257.30 (vysvědčení ze středních a vysokých škol), fol. 19, vysvědčení z 27. ledna 1803. M. VON GEMMELL-FLISCHBACH, *Album*, s. 75 a 64.

úředníka z církevních kruhů či kdyby se účastnili volby biskupa. Ke kurzu patřily i obligátní církevní dějiny pro rozšíření všeobecného přehledu. V tomto ročníku se měli posluchači seznámit také s lenním a německým státním právem. Vyučováno bylo podle prací německého osvícence Geoga Ludwiga Böhmera (1715–1797), který přednášel trestní a církevní právo na univerzitě v Göttingen.¹⁴⁹ Jeho pojetí se neshodovalo s církevním pohledem.

Závěrečný ročník právních studií byl věnován politickým vědám, zákonodárství, politické a finanční správě v rakouské monarchii. Obdobně jako v jiných předmětech byl i zde kladem důraz na neustálý pokrok oborů vrcholící současností. Posluchači se měli seznámit s tím, jak lze zajistit pořádek a bezpečí ve státě policejními pravidly. Vyučující přednášeli i o základech ekonomie, průmyslu, obchodu a finančnictví, tedy o součástech státního hospodářství, které mělo vést k osobnímu blahobytu jednotlivců, tedy jednomu z hlavních pilířů národního bohatství. Do čtvrtého ročníku patřil i předmět týkající se rakouského občanského práva podle Všeobecného občanského zákoníku z roku 1786 a soudního a konkursního řádu z roku 1781. Cílem předmětu bylo připravit mladého šlechtice na potenciální kariéru ve státní službě.¹⁵⁰

Do právních studií byly zahrnuty i předměty, které nesouvisely přímo s právní teorií a praxí, ale mohly být mladým šlechticům užitečné. Všichni měli absolvovat přednášky i z těchto předmětů, sami si však mohli zvolit, ze kterých absolvují i zkoušku. Těchto mimořádných předmětů bylo celkem šest: botanika, lesnictví, zahradnictví, chemie, zemědělství a technologie.¹⁵¹ Vysvědčení Jiřího Buquoye dokládají z těchto předmětů jen složení zkoušky z oboru lesnictví.¹⁵² Nemusí to nutně znamenat, že hrabě neplánoval ještě další atestace, ale 20. duben 1803, kterým je poslední vysvědčení datováno, odkazuje na dobu, kdy měl být postaven do jiné role.

Zmiňme ještě stručně, že Theresianum umožňovalo kromě absolvování povinných předmětů i osvojení dalších dovedností ve volitelných předmětech. Šlo

¹⁴⁹ K Böhmerově kariéře alespoň stručně Richard Wilhelm DOVE, *Böhmer, Georg Ludwig*, in: ADB 3, Leipzig 1876, s. 73–74.

¹⁵⁰ Právní předměty zkoušeli Anton Zamlich a Eugen Kaster. SOA Třeboň, RAB, kart. 174, inv. č. 966, sign. 257.30 (vysvědčení ze středních a vysokých škol), fol. 14–18. vysvědčení z 6. března 1802 a čtyři z 27. ledna 1803.

¹⁵¹ [ANONYM], *Statuten*, s. 106–108.

¹⁵² Znalosti hraběte Buquoye ověřil vyučující H. I. Märter. SOA Třeboň, RAB, kart. 174, inv. č. 966, sign. 257.30 (vysvědčení ze středních a vysokých škol), fol. 20, vysvědčení z 20. dubna 1803.

o výuku jazyků, kreslení, hudby a tance.¹⁵³ Nabízenými jazyky byly francouzština, itaština, angličtina, čeština a maďarština. Počítalo se s tím, že někteří aristokraté budou některé jazyky již ovládat a kurzů se nezúčastní, s itaštinou nebo angličtinou se seznamovali studenti filozofie a práv v rámci studia povinných předmětů a mezi češtinou a maďarštinou si měli chovanci vybrat s ohledem na to, který jazyk se jim hodí víc. Tyto volitelné předměty si museli studenti hradit zvlášť a díky tomu víme, že hraběte Buquoye navštěvoval třikrát týdně lektor češtiny, denně učitel hry na *fortepiano* a učil se i kreslení s architektem.¹⁵⁴

Dva dny před poslední zkouškou na Theresianu zemřel strýc a poručník Jiřího Buquoye hrabě Jan Nepomuk Buquoy. Ve své závěti ustanovil poručníky Pavlíný, Jiřího a Ludvíka Buquoyových svou ženu Terezií Buquoyovou, rozenou Paarovou, a Františka Taaffeho.¹⁵⁵ Po návratu z Theresiana si Jiří Buquoy přál nejprve cestovat, což mu teta Terezie dokonce doporučila, protože jeho zdravotní stav se jí nezdál dobrý. Uznala, že měl důvody být nespokojený během studia na Theresianu. Z Vídně se vrátil nemocný na těle i na duši, vyjadřoval odpor k životu na venkově i k hospodaření, nic ho netěšilo a nepřál si nic jiného než cestovat.¹⁵⁶ Sám hrabě psal, že jeho mysl neustále oscillovala od nadšení k prázdnotě.¹⁵⁷ O Buquoyově zdravotním stavu, který se promítal do jeho jednání a myšlení, bude pojednáno v jiné kapitole. Nyní jen shrňme, že v roce 1803 odešel z Akademie, ve dvaadvaceti letech byl prohlášen plnoletým, zdědil hraběcí fideikomis a o po dohodě s tetou Terezií Buquoyovou odjel na vzdělávací cestu.

¹⁵³ [ANONYM], *Statuten*, s. 109–112.

¹⁵⁴ *Musik-, Architecteur und böhmischer Lehrer*. SOA Třeboň, RAB, kart.174, rodinné záležitosti [účty z Tereziánské rytířské akademie], fol. 5; *Den 3. Okt[ober] kommt der böhm. H. Meister und gibt 3mal die Woche die Lection, ist ihm die Stunde zu bestimmen. [...] Den 27. 7bris fangt der Musikmeister die Lectionen zu geben an um 11 Uhr, und gibt diese während der Vakanz alle Tag. [...] fortepiano wird erst Mittwoch fertig werden*. SOA Třeboň, RAB, kart.174, inv. č. 966, sign. 257.30, rodinné záležitosti [účty z Tereziánské rytířské akademie], fol. 64.

¹⁵⁵ SOA Třeboň, RAB, kart. 128, inv. č. 897, sign. 249.10, testament Jana Nepomuka s kodicilem. František Taaffe kvůli pokročilému věku odmítl poručnictví převzít a za půl roku, 30. listopadu 1803, v Českých Budějovicích zemřel. Taaffeho roli převzal Vincent Karel Kounic, manžel sestry Jiřího Buquoye Pavlíný.

¹⁵⁶ *Da mein Neffe durch 5 Jahre Aufenthalt in der Akademie, wo er wirklich Ursache hatte, unzufrieden zu sein, sehr mißvergnügt geworden, an Körper und Seele krank war, eine Abneigung für Landleben und Wirtschaft zeigte, und zu nichts Freude hatte, nichts so sehnlich wünschte, als zu reisen, so gestattete ich ihm dieses Vergnügen in der gänzlichen Überzeugung, es würde ihm nützlich sein*. Citováno podle E. HIRSCH, *Graf*, s. 4.

¹⁵⁷ G. VON BUQUOY, *Auswahl*, s. 8.

Je třeba se však ještě na chvíli zastavit u Buquoyova pobytu na Theresianu. Jiří nebyl s tamním studiem spokojen. Ve své autobiografii si později postěžoval, že ho výuka nebavila, bral ji jen jako povinnost a kvůli tomu byl jen průměrným studentem.¹⁵⁸ Atraktivní tak pro něj byly zejména výjimečné příležitosti ke kontaktu s významnými vědci či probírání témat mimo školní osnovy. Důvěrněji se seznámil s profesorem fyziky Franzem Guesmannem (1741–1806),¹⁵⁹ který ho měl ovlivnit podobně jako František Taaffe. Guesmann byl experimentální fyzik, původně člen Tovaryšstva Ježíšova a také zednář v lóži *Zur wahren Eintracht*, ve Vídni působil i jako adjunkt při hvězdárně. Ještě v sedmdesátých a raných osmdesátých letech 18. století vyučoval fyziku na univerzitě ve Lvově, tehdy městě v rakouské držbě.¹⁶⁰ Jeho práce, které vyšly tiskem, se věnovaly stáří planety Země a astronomickým jevům (drahám planet). Guesmann Buquoyovi dovolil navštěvovat ho, kdykoli mladý hrabě chtěl. Debatovali spolu o matematice, fyzice i náboženství. Projednávali prý zejména otázku zjevení, která zaměstnávala Buquoyovo myšlení.¹⁶¹

II. 3 Dovršení vzdělání na cestách (1803–1805)

Kavalírské cesty představovaly od 16. století završení výchovy dospívajících šlechticů. Byly chápány jako přechodový rituál mezi mládectvím a dospělostí, cestující šlechtic měl získat na cestách potřebné schopnosti a znalosti, které mohl později využít. Samo absolvování cesty dospívajícího šlechtice patřilo k prezentačním strategiím urozených rodů.¹⁶² Účel cest se postupně proměnil. V 18. století cestovali šlechtici i proto, aby mohli na svobodnějších protestantských univerzitách studovat právní obory, které v rakouské monarchii zastoupeny nebyly.¹⁶³ Na počátku 19. století bylo již běžné

¹⁵⁸ TAMTÉŽ, s. 4.

¹⁵⁹ Abbé Franz Guesmann (1741–1806) byl bývalý jezuita a vyučoval na vídeňské Tereziánské akademii v letech 1797–1801. Srov. M. VON GEMMELL-FLISCHBACH, *Album*, s. 75; Constanz von WURZBACH, *Biographisches Lexikon des Kaisertums Oesterreich, enthaltend die Lebensskizzen derjenigen Personen, welche seit 1750 in den österreichischen Kronländern gelebt und gewirkt haben*, VI. Theil, Wien 1860, s. 20–21.

¹⁶⁰ Guesmannovo Lvovské období stručně zmiňuje Andrij ROVENCHAK, *Physics at the University of Lviv. The two centuries in the bibliographic Aspect*, *Journal of physical studies* 18, 2013, s. 1–20, zde s. 5.

¹⁶¹ G. VON BUQUOY, *Auswahl*, s. 6.

¹⁶² Jiří KUBEŠ, *Náročná dospívání urozených. Kavalírské cesty české a rakouské šlechty (1620–1750)*, Pelhřimov 2013, s. 254–265. Srov. též Milena LENDEROVÁ, *Cestovatel*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Člověk českého raného novověku*, Praha 2007 (= *Každodenní život* 28), s. 239–254.

¹⁶³ V 19. století ztrácel tento důvod své opodstatnění. Srov. I. CERMAN, *Šlechtická kultura*, s. 94–108 TÝŽ, *Habsburgischer Adel*, s. 243–251; TÝŽ, *Bildungsziele – Reiseziele. Die Kavaliertour im*

odjíždět z důvodu samotného cestování, kvůli estetické výchově a s touhou nabývat nové vědecké poznatky.¹⁶⁴ Člověk již nezískával jen nové kontakty a zkušenosti, ale jezdil i za novými podněty a dobrodružstvím, které život na cestě přinášel.¹⁶⁵

Buquoy podnikl cestu v letech 1803 až 1805. Vyjel nejprve pravděpodobně z Vídně a směřoval prakticky jediným vhodným způsobem, po poštovních trasách, přes Bavorsko a Švábsko do Švýcarska a Francie. Cestoval v doprovodu svého posledního hofmistra Quidora Dupereye¹⁶⁶ a lékaře Dudressiera. Po dvou letech se vrátil zpět do Vídně, odkud vyrazil do Itálie. Francie a Itálie zůstávaly hlavními cíli kavalírských cest po celý raný novověk. Buquoyovu cestu dostatečně analyzoval ve své diplomové práci již Miloslav Man.¹⁶⁷ Zde je jen zapotřebí shrnout to, co je pro završení Buquoyova vzdělání podstatné.

Cestovní deníky, které se z Buquoyových cest dochovaly, zrcadlí zachycenými tématy a zjednodušujícími hodnoceními viděného světa dobové cestovní příručky a průvodce.¹⁶⁸ Buquoy byl jejich četbou na cestu evidentně dobře připraven a jeho zápisky v denících pak konfrontují realitu s její preskripcí. Dozvídáme se proto pravidelně podrobnosti o kvalitě dopravy, ubytování i jídla, zapisoval si postřehy o vzhledu a povaze lidí, se kterými se setkal. Všiml si také různých dialektů, krajiny,

18. Jahrhundert, in: Martin Scheutz – Wolfgang Schmale – Dana Štefanová (Hrsg.), *Orte des Wissens. Jahrbuch der Österreichischen Gesellschaft zur Erforschung des Achtzehnten Jahrhunderts 18/19*, Bochum 2004, s. 49–78.

¹⁶⁴ Cesty mohly souviset s výkonem povolání, cestovalo se ze zdravotních důvodů (například cesty do lázní), za účelem pobytu v přírodě, s touhou poznávat antické a středověké památky, získávat zkušenosti, vzdělávat se či hledat inspiraci (např. v umění a architektuře). K cestování na počátku 19. století srov. Jana ENGLOVÁ, *Proměny cestování na počátku 19. stol. ve světle zpráv cestovatelů ze Saska do Čech*, in: Lenka Bobková – Michaela Neudertová, *Cesty a cestování v životě společnosti. Sborník příspěvků z konference konané 6. – 8. září 1994 v Ústí nad Labem, Ústí nad Labem 1997*, s. 359–364.

¹⁶⁵ K cestám v první polovině 19. století viz například Milena LENDEROVÁ, *Paříž, rok 1808. Deník Eleonory ze Schwarzenbergu*, *Minulostí Západočeského kraje* 33, 1998, s. 161–197; Milada SEKYRKOVÁ – Tomáš SEKYRKA, *Bratři Šternberkové na cestách*, in: Lenka Bobková – Michaela Neudertová, *Cesty a cestování v životě společnosti. Sborník příspěvků z konference konané 6. – 8. září 1994 v Ústí nad Labem, Ústí nad Labem 1997*, s. 415–420; Jindřich VYBÍRAL – Milada SEKYRKOVÁ, *Britská cesta Jana Adolfa ze Schwarzenbergu 1825*, *Umění* 66, 1998, s. 129–145.

¹⁶⁶ Duperey byl v Paříži na několik měsíců uvězněn, Buquoy ho pravidelně navštěvoval a zasazoval se o jeho propuštění. Deník z téměř ročního pobytu v Paříži se bohužel nedochoval. Hofmistrovu věznění mohlo souviset s platnými zákony proti emigrantům, podle kterých se emigranti nesměli vrátit do Francie, a byl jim zabaven majetek. Zákony stručně charakterizuje R. ŠVAŘÍČKOVÁ-SLABÁKOVÁ, *Rodinné strategie*, s. 60–64.

¹⁶⁷ M. MAN, *Cestovní deníky*.

¹⁶⁸ TAMTÉŽ, s. 68–70.

počasí, čistoty v ulicích, zaznamenával dojmy z návštěvy známých památek, estetické cítění si tříbil zájmem o umělecké sbírky a sbírky přírodnin.

Itineráře kavalírských, potažmo vzdělávacích cest v jednotlivých aristokratických rodinách obměňovaly odbočky za návštěvami příbuzných a známých.¹⁶⁹ Kvůli navazování společenských kontaktů, které bylo nedílnou součástí těchto cest, se mladý Buquoy zúčastňoval i společenských plesů a nevyhnula se mu ani dobrodružství se ženami. Kromě socializace se měli šlechtici na cestách inspirovat i pro svou budoucí funkci. Jiří Buquoy již věděl, že je majitelem několika panství v Čechách, k jejichž efektivní správě bude kromě jiného potřeba využívat techniky, jak to bylo na počátku 19. století běžné. O techniku se na cestách, podobně jako jiní šlechtici, aktivně zajímal, což dokazuje množství nákresů a popsanych postupů, které si do deníku poznamenal.¹⁷⁰ Jeho cesty byly zakončeny 2. července 1805 příjezdem do Nových Hradů. Završil tím své vzdělání, tedy období, ve kterém mu byly předávány zkušenosti, které ho měly intelektuálně a společensky formovat. V následujících kapitolách již pojednám o tom, jak získanou erudici využíval, dále zpracovával a rozšiřoval.

¹⁶⁹ Buquoye zavedly příbuzenské vazby k rodině Massanne na jih Francie. Hrabě Maria Pierre Henri de Massanne byl manželem Rosalie Apfalter, schovanky Buquoyovy tety Terezie. O rok později se stal Buquoyovým společníkem na cestě po Itálii. TAMTÉŽ, s. 54 a 79.

¹⁷⁰ Poznamenal si například postup při výrobě měděnky či opravě válečné lodě. TAMTÉŽ, s. 72–73.

III. Pokusy o hospodářské povznesení země

III. 1 Červenohrádecké dědictví a vlastní parní stroje

Po návratu z cest v roce 1805 převzal hrabě Buquoy od tety Terezie rodové majetky. Jednalo se zejména o panství Nové Hradky v jižních Čechách s hospodářsky využitelnými lesy a nejvyšším počtem sklářských hutí v oblasti. K fideikomisu rovněž patřilo jihočeské panství Rožmberk.¹⁷¹ V červenci 1806 se ve Vídni oženil s dvaadvacetiletou hraběnkou Gabrielou von Rottenhan (1784–1863), dcerou ministra státní konference Jindřicha Františka Rottenhana (1737–1809) a Marie Gabriely rozené Černínové (1738–1809). Rottenhan v té době předsedal dvorské komisi pro revizi zákonů, byl prezidentem nejvyššího soudního místa a s Janem Nepomukem Buquoyem spolupracoval i při sněmu v roce 1790.¹⁷² Rodinu rodinného přítele Rottenhana pravidelně navštěvovali Buquoyové už v zimě 1805–1806 a již v té době měla Terezie Buquoyová pro Jiřího vyhlédnutou budoucí nevěstu. V dopise z května 1803 mu popisovala své velmi konkrétní představy o jeho budoucí ženě, když vyžadovala, aby se Jiří Buquoy oženil ve věku dvaceti čtyř let s dobře vypadající ženou z adekvátní společenské vrstvy.¹⁷³ Manželství nezůstalo nenaplněné, vzešlo z něj pět dětí.¹⁷⁴

¹⁷¹ V roce 1841 koupil Jiří František statky Vršovice a Nusle. Buquoyský majetek vypočítává P. KOBLASA, *Buquoyové*, s. 46–61; srov. též Josef HANESCH A KOL. *Státní archiv v Třeboni. Průvodce po archivních fondech* 4, Praha 1959, s. 81–91.

¹⁷² K Rottenhanově veřejné činnosti blíže Hubert WEITENSFELDER, *Studium und Staat. Heinrich Graf Rottenhan und Johann Melchior von Birkenstock als Repräsentanten der österreichischen Bildungspolitik um 1800*, Wien 1996 (= Schriftenreihe des Universitätsarchiv 9), s. 69–122.

¹⁷³ „je veux absolument que vous vous mariez a 24 ans ou plus tard c'est un age convenable [...] et je vous aiderai a choisir, il ne vous faut une femme qui ait de la fortune, laissez cet avantage a ceux qui en ont besoin. mais un beau nom des alentours agréables, la probabilité d'une éducation soignée du caractère, de la raison et de la bonté. assez d'esprit pour se bien conduire dans toutes les occasions de la vie et une figure qui n'ait rien de rebulant.“ SOA Třeboň, RAB, kart. 174, inv. č. 967, sign. 257.31, korespondence s členy rodiny a příbuznými, Terezie Buquoyová Jiřímu Buquoyovi, Praha 6. května 1803. Citace podle M. KREJČÍ, *Přetvoření divočiny*, s. 58.

¹⁷⁴ Nejstarší byla Terezie (1807–1869), po ní se narodila Gabriela (1809–1841), třetí dcerou byla Karolina (1811–1898) a čtvrtou Isabela (1812–1893). Teprve pátým dítětem byl syn a dědic majetku Jiří Jan (1814–1882). K životu a činnosti syna Jiřího viz Petra TRNKOVÁ (ed.), *Krajina, sídlo, obraz. Romantický řád Jiřího Jana Buquoye*, Praha 2015; H. RUDOVÁ, *Za boha*; životu nemocné dcery Gabriely se věnovala Markéta KADLECOVÁ, *Gabriela Buquoyová. život neprovdané dámy v první polovině 19. století*, České Budějovice 2004 (= Diplomová práce); životnímu stylu Buquoyových dětí Jan IVANEGA, *Mezi Prahou, Červeným Hrádkem a Novými Hradky. Život Buquoyů ve světle deníků Gabriely a Isabely*, in: Petra Trnková (ed.), *Krajina, sídlo, obraz. Romantický řád Jiřího Jana Buquoye*, Praha 2015, s. 186–205.

Z rozmezí let 1807 a 1814, tedy z počátků Buquoyova fungování ve správě majetku, se dochovalo několik sešitů s jeho výpisky z četby.¹⁷⁵ Víme díky tomu nejen které knihy četl, ale zejména o co se zajímal, co považoval za důležité vypsát si pro případné další studium či lepší zapamatování a jak se získanými poznatky pracoval. První sešit z roku 1807 začíná výpisky z knižní novinky německého cestovatele Philippa Andrease Nemnicha. Nemnich tehdy vydal zprávu o své cestě po Velké Británii, při které se zaměřil na prozkoumání zemědělství a hospodářství britských ostrovů.¹⁷⁶ Buquoy si z knihy vypisoval statistické údaje o Anglii, Skotsku, Walesu a Irsku, zajímaly ho informace o chovu ovcí a těžbě černého uhlí, ale také objem obchodu a lodní dopravy britského impéria.¹⁷⁷

Informace o zemědělství a chovu ovcí si již během četby Nemnichovy práce porovnával s článkem obdobného tématu, teritoriálně však zasazeného do Francie. V *Annalen des Ackerbaues* tehdy otiskl jejich vydavatel Albrecht Daniel Thaer zprávu o zemědělství v okolí Dijonu.¹⁷⁸ Buquoy si přepsal pasáž s kritikou romantizujícího pohledu na venkov. V textu jsou dány do kontrastu bukoliky s bídou venkovanů.¹⁷⁹ Četbu Nemnichovy zprávy o britské cestě střídal s četbou Eichhornových starověkých dějin, ze kterých si vypisoval informace o starověkých národech a geografii ve Středomoří.¹⁸⁰ Stručné zprávy o politické situaci ve Francii a demografické v Prusku, ale také drobné sociálně-politické glosy, se do jeho sešitu dostaly z německého nejvýznamnějšího politického deníku *Allgemeine Zeitung*.¹⁸¹

¹⁷⁵ Oba sešity z roku 1807 jsou v RAB zařazeny do oddílu cestování hraběte, ale jejich studium prokazatelně ukázalo, že nejde o cestovní deníky, ale o výpisky z přečtené literatury. SOA Třeboň, RAB, kart. 174, inv. č. 966, sign. 257.30, cestování hraběte [výpisky z četby roku 1807], fol. 597–604, fol. 605–616. Sešity pro léta 1810–1814 jsou správně zařazeny v SOA Třeboň, RAB, kart. 198–201, inv. č. 973, sign. 257.324, výtahy a opisy z literatury.

¹⁷⁶ Philipp Andreas NEMNICH, *Neueste Reise durch England, Schottland, und Ireland, hauptsächlich in Bezug auf Produkte, Fabriken, und Handlung*, Tübingen 1807.

¹⁷⁷ SOA Třeboň, RAB, kart. 174, inv. č. 966, sign. 257.30, cestování hraběte [výpisky z četby roku 1807], fol. 597–616.

¹⁷⁸ Albrecht Daniel THAER, *Uebersicht der Voyages agronomiques dans la Senatoire de Dijon par François de Neufchateau*, in: Albrecht Daniel Thaer (Hrsg.), *Annalen des Ackerbaues* 5, Berlin 1807, s. 475–524.

¹⁷⁹ SOA Třeboň, RAB, kart. 174, inv. č. 966, sign. 257.30, cestování hraběte [výpisky z četby roku 1807], fol. 608.

¹⁸⁰ Johann Gottfried EICHHORN, *Geschichte der alten Welt*, Göttingen 1799. SOA Třeboň, RAB, kart. 174, inv. č. 966, sign. 257.30, cestování hraběte [výpisky z četby roku 1807], fol. 613–616.

¹⁸¹ *Allgemeine Zeitung* z 30. září 1807 a 6. října 1807. SOA Třeboň, RAB, kart. 174, inv. č. 966, sign. 257.30, cestování hraběte [výpisky z četby roku 1807], fol. 613–614, fol. 602–603.

Buquoyův zájem o chov ovcí, úpravu vlny a o těžbu uhlí ukazuje, že se v té době seznamoval s obory rozvíjejícími se na panství jeho tchána. Ten v osmdesátých letech 18. století založil postupně na červenohrádeckém panství několik zařízení na výrobu a úpravu plátna, vznikla zde i přádelna bavlny.¹⁸² Ještě s Janem Nepomukem Buquoyem spojoval Rottenhana zájem o šlechtění ovcí, dokonce přivezli do Čech ze Salzburku a Švýcarska nová plemena.¹⁸³ Od devadesátých let rozšířil podnikatelské aktivity i na jemnické panství své ženy, kam postupně přesunul výrobu příze a plátna.¹⁸⁴ Kromě textilních manufaktur provozoval na Chomutovsku i uhelné doly¹⁸⁵ a železářny.¹⁸⁶ Jiří Buquoy si z literatury doslovně přepisoval části textů týkající se textilnictví a hutnictví a nepřipojoval k nim vlastní komentáře, nedokládají tedy žádnou Buquoyovu iniciativu v těchto oborech. V roce 1809 Jindřich Rottenhan zemřel, panství Červený Hrádek s fungujícími textilními manufakturami zdědila jeho dcera, Buquoyova manželka Gabriela,¹⁸⁷ a jistou proměnu zaznamenaly i Buquoyovy výpisky.

Mnohem více informací o Buquoyově intelektuálních zájmech se dochovalo z let 1810 až 1814. Hrabě Buquoy si tehdy zapisoval do sešitů malého formátu zajímavosti, které načerpal z četby, rozhovorů a cest. Zprvu výjimečně, ale pak stále častěji zaznamenával i vlastní postřehy, až se ze sešitů staly zápisky vědce.¹⁸⁸ Zápisky se dochovaly ve třech desítkách sešitů, ale takové množství je zapříčiněno neustálým přepisováním a přeskupováním již vypsanych poznámek. Tento stav dokazuje, že se zápisky hrabě hodně pracoval. V sešitech narostlo množství excerpované literatury a proměnil se způsob Buquoyovy práce s texty. Hrabě si již neopisoval celé textové pasáže, jako ve dvou sešitech v roce 1807, ale dělal si pouze výpisky pro něj podstatných myšlenek, někdy vypsál jen témata prací či vybral jména osob, která ho zajímala. Na to navázal vytvářením seznamů jmen vědců podle jejich zaměření, které mohly sloužit k utřídění myšlenek i rychlému přehledu vývoje oborů, nahlédnutých

¹⁸² H. WEITENSFELDER, *Studium*, s. 96n.

¹⁸³ TAMTÉŽ, s. 98.

¹⁸⁴ Michal BEČVÁŘ, *Rottenhanové a Buquoyové na Červeném Hrádku / Die Herren von Rottenhan und von Buquoy in Rothenhaus*, Chomutov 2014, s. 27.

¹⁸⁵ Uhlí se těžilo u Otvic a Podhůří. Srov. Jaroslav BÍLEK – Ladislav JANGL – Jan URBAN, *Dějiny hornictví na Chomutovsku*, Chomutov 1976, s. 113–114.

¹⁸⁶ TAMTÉŽ, s. 49 a 55–56. Gabrielina huť byla pojmenována po Rottenhanově manželce, nikoli dceři, jak autoři uvádějí.

¹⁸⁷ Roku 1837 koupila ještě panství Hauenštejn a o dva roky později Přísečnici. P. KOBLASA, *Buquoyové*, s. 56 a 58.

¹⁸⁸ SOA Třeboň, RAB, kart. 198–201, inv. č. 973, sign. 257.324, výtahy a opisy z literatury. Ve čtyřech kartonech se dochovalo přes třicet sešitů, obsah mnohých z nich se však překrývá.

v tomto případě skrze jejich představitele.¹⁸⁹ Kritéria zařazení jmen do seznamů samozřejmě odrážejí i autorův pohled na činnost jednotlivých vědců a skrze ni nepřímo definují obor. Podstatné je zmínit, že nevznikaly jen pro Buquoyovu studijní potřebu, ale na konci dvacátých let 19. století seznámil se svým pohledem na matematiku skrze řadu jejích stěžejních představitelů i veřejnost.¹⁹⁰

To ovšem nebyla první vydaná Buquoyova práce. Již v roce 1811 vyšla jeho kniha o parním stroji.¹⁹¹ S využitím páry v průmyslu se ve střední Evropě sporadicky experimentovalo už v 18. století, ale prozatím bez trvalého využití.¹⁹² První parní stroj byl v českých zemích zprovozněn až díky matematiku Františku Josefu Gerstnerovi (1756–1832). Gerstner absolvoval studijní cestu po Pruském Slezsku, při které se přesvědčil o významu parních strojů pro průmysl. Ve své zprávě prezidentu českého gubernia hraběti Janu Rudolfovi Chotkovi¹⁹³ v červenci 1805 uvedl, že nevidí význam strojů pro dopravu, ale zavedení do továren by podle jeho mínění bylo prospěšné. Zároveň litoval, že v českých zemích nebyl dosud žádný parní stroj postaven a chybějí zde i odborníci na mechaniku.¹⁹⁴ Sám Gerstner nechal v roce 1806 ze součástek odlitých v hořovické slévárně hraběte Rudolfa z Vrba sestavit parní stroj Wattova typu jako učební pomůcku pro Stavovský polytechnický institut, který toho roku v Praze vznikl.¹⁹⁵ Podnět ke vzniku pražské polytechniky dal z pozice předsedy dvorské studijní komise hrabě Jindřich Rottenhan¹⁹⁶ a minimálně v roce 1807 vyučoval matematik Gerstner v mechanice Jiřího Buquoye.¹⁹⁷ Ten bral u ředitele pražské polytechniky

¹⁸⁹ SOA Třeboň, RAB, kart. 201, inv. č. 973, sign. 257.324, seznamy jmen vědců, spisovatelů, politiků a jiných význačných osob od starověku do současnosti; přehled obecných dějin do roku 1833 [ve skutečnosti rozšířené až do roku 1841].

¹⁹⁰ Georg VON BUQUOY, *Chronologischer Auszug aus der Geschichte der Mathematik*, Leipzig 1829.

¹⁹¹ Týž, *Eine Dampfmaschine, welche sich leicht, allenthalben, mit wenigen Unkosten, ganz aus Holz erbauten lässt, und wobei alle vorkommende Reparaturen ohne grosse Schwierigkeiten verrichtet werden können, welche ferner zur Aufsicht keines eigenen Maschinenmeisters, sondern nur eines aufmerksamen Menschen bedarf*, Leipzig 1811.

¹⁹² Jaroslav PURŠ, *Použití parních strojů v průmyslu v českých zemích v období do nástupu imperialismu*, ČsČH 2, 1954, s. 442–509, zde s. 446–449.

¹⁹³ Upozorněme při této příležitosti na vzájemné příbuzenství hrabat Rottenhanů, Chotků a Buquoyů ve sledované generaci. Sestra Buquoyovy manželky Gabriely, Marie Isabela z Rottenhanu, se v roce 1799 vdala za Jana Nepomuka Chotka. Srov. I. CERMÁN, *Chotkové*, s. 426–427.

¹⁹⁴ J. PURŠ, *Použití parních strojů*, s. 478, poznámka 67.

¹⁹⁵ Parní stroj tam fungoval do roku 1834. Tamtéž, s. 450–451. Ke Gerstnerovu parnímu stroji viz rozsáhlou studii František JÍLEK – Jiří KROUPA, *Gerstnerův parní stroj z let 1806–1807 a jeho rekonstrukce*, in: František Jílek – Jiří Majer (edd.), *Studie z dějin techniky. K 60. narozeninám RNDr. Josefa Kuby, CSc.*, Praha 1975 (= Sborník národního technického muzea 14), s. 69–137.

¹⁹⁶ H. WEITENSFELDER, *Studium*, s. 114.

¹⁹⁷ E. HIRSCH, *Graf Georg*, s. 11.

soukromé hodiny a pochvaloval si jeho vyučovací metodu.¹⁹⁸ Následně byl právě hrabě Buquoy tím, kdo se v Čechách agilně snažil popularizovat parní stroj a využívat jeho výkonu.¹⁹⁹

Nejprve však v roce 1810 sestavil model, který byl ochotný předvádět zájemcům na zámku Červený Hrádek. V lipském nakladatelství Breitkopf & Härtel nechal následujícího roku vytisknout útlou knihu, v níž představil svůj prototyp i návrh na zbudování velkého stroje.²⁰⁰ Součástí názvu první knihy o parním stroji bylo také upozornění, že šlo o lehce sestavitelný stroj s nízkými náklady, a že k jeho obsluze nebylo třeba odborníka. V textu pak Buquoy objasňoval, že zavedení anglických parních strojů v našich podmínkách bránil nerozvinutý průmysl, ale on představil typ stroje, který by mohl takový problém překlenout, pomoci tak rozvoji průmyslu, a nakonec vést i k budoucímu zavedení anglických parních strojů v českých zemích.²⁰¹ Ve stroji by se dokonce mohlo topit rašelinou, na červenohrádeckém panství dostupnější surovinou, čímž by byl řešen problém s nedostatkem dřeva.²⁰²

Šlo v tomto případě teprve o návrh řešení, které by mohlo pomoci posunout český průmysl. V dalších letech pracoval na zdokonalení svého nápadu, své postřehy si zapisoval do sešitů,²⁰³ se svými zdokonaleními seznamoval veřejnost na stránkách pražského periodika *Hesperus*²⁰⁴ a o vynálezu referovaly i *Vaterländische Blätter*.²⁰⁵

¹⁹⁸ V úzkém kontaktu byli i v dalších letech. V Buquoyově účetnictví se objevují položky spojené s Gerstnerem. Dne 16. dubna 1809 mu hrabě vyplatil tisíc zlatých z blíže neuvedeného důvodu a 30. září 1809 dostal Gerstner sto zlatých k pokrytí nákladů na cestu do Červeného Hrádku. SOA Třeboň, RAB, kart. 205, inv. č. 981, sign. 257.41, účet osobních výdajů 1807–1809, fol. 32 a 38. Několikrát je zmiňován jejich vzájemný kontakt i v korespondenci s manželkou. SOA Třeboň, RAB, kart. 207, inv. č. 1000, sign. 258.210, korespondence s členy rodiny a příbuznými, dopisy Jiřího Buquoye Gabriele Buquoyové, Praha 27. května 1811.

¹⁹⁹ Postupně určitě bez Gerstnerova vlivu, protože ten byl již kolem roku 1815 velmi skeptický k uplatnitelnosti parních strojů v rakouském průmyslu a dokonce vystupoval proti svým následovníkům. Na základě archivních pramenů na to upozornili F. JÍLEK – J. KROUPA, *Gerstnerův parní stroj*, s. 99.

²⁰⁰ G. VON BUQUOY, *Eine Dampfmaschine*.

²⁰¹ TAMTÉŽ, s. 3–6.

²⁰² TAMTÉŽ, s. 10.

²⁰³ Zajímal se o Wattův parní stroj, zaznamenával postřehy o fungování vlastního stroje, zakreslil i plány na jeho vylepšení. SOA Třeboň, RAB, kart. 201, inv. č. 973, sign. 257.324, zajímavosti z četby z let 1811–1814, fol. 5^r, fol. 8^v–10^r, fol. 14nn. Vývoj vlastních zlepšovacích návrhů otiskl podle zápisků v knize Georg VON BUQUOY, *Beschreibung einer im Jahre 1813 am Kunstschachte eines Kohlenbergwerks im Böhmen erbauten, äußerst einfachen, wohlfeilen und allenthalben leicht ausführbaren Dampfmaschine*, Leipzig 1814, s. 65–84.

²⁰⁴ *Hesperus*, únor 1812, číslo 10, s. 73; *Hesperus*, prosinec 1812, číslo 76, s. 601–602; *Hesperus*, květen 1814, číslo 25, s. 195–196; *Hesperus*, květen 1819, číslo 26, s. 201–202; *Hesperus*, prosinec 1820, číslo 28, s. 57–62. Periodikum otiskovalo články filozofické i hospodářské povahy, názorově se v něm

V roce 1814 představil druhou knihu na toto téma.²⁰⁶ Nešlo již o návrhy, ale obeznámil čtenáře s výsledky používání parního stroje v uhelném dole v Otvicích na Chomutovsku.²⁰⁷ Připomíná v ní, že užití parních strojů je velmi hospodárné a dokládá to čísla, která načerpal četbou Nemnichovy zprávy o cestě do Velké Británie.²⁰⁸ Knihu, jak vysvětlil, se snažil sepsat čtenářsky dostupným stylem bez náročných technických termínů, aby byla srozumitelná i pro ty, kterým sice také záleží na rozvoji lidského štěstí skrze pilíře morálky a národního bohatství, tedy na rozvoji zemědělství a chovu dobytka, ale nepatří mezi ty, kteří se mohou věnovat vědě v té míře, jako on.²⁰⁹ Za hlavní vlastnosti svých strojů považoval jednoduchost a hospodárnost.²¹⁰

V roce 1820 se hrabě Buquoy obrátil na České zemské gubernium s prosbou o součinnost v propagaci jeho parního stroje.²¹¹ To po prozkoumání funkčnosti Buquoyova zařízení rozeslalo krajským úřadům, pražskému magistrátu i novinám přípis, v němž oznamovalo, že „hrabě Jiří Buquoy, proslulý svou snahou o všeobecnou užitečnost, nabídl se podávat poučení o použitelnosti a stavbě parního stroje, který sám vynalezl a který se vyznačuje jednoduchostí své konstrukce. Stroj pracuje v bezvadném chodu při pohonu stoupy v jedné sklárně na panství Červený Hrádek. Poučení podají ochotně buď jeho úředníci, nebo ve složitých otázkách sám jeho vynálezce.“²¹² Ve dvacátých letech distribuovalo nakladatelství Breitkopf & Härtel na Buquoyovo přání zdarma jeho knihy zájemcům,²¹³ o práce o parních strojích však projevil zájem většinou jen knihovny, výjimečně hutní odborníci.²¹⁴ Konkrétních reakcí se dočkal od německého technika Johanna Alberta Eytelweina (1764–1848), jenž byl přesvědčen, že

potkávalo pozdní osvícenství se sentimentalismem a raným liberalismem. Srov. J. KROUPA, *Alchymie*, s. 256–257.

²⁰⁵ Vaterländische Blätter für den österreichischen Kaiserstaat, číslo 11, 5. února 1812. Článek směl vyjít po debatě několika policejních úředníků, kteří se shodli, že Buquoyův návrh je vhodné propagovat. Österreichisches Staatsarchiv Wien, Allgemeines Verwaltungsarchiv, Inneres, Polizeihofstelle, sign. 272/1812, Erfindung einer Dampfmaschine.

²⁰⁶ G. VON BUQUOY, *Beschreibung*.

²⁰⁷ Parní stroj sloužil v Otvicích k čerpání vody v hnědouhelném dolu. Srov. J. BÍLEK – L. JANGL – J. URBAN, *Dějiny hornictví*, s. 113; A. EDERER, *Snahy*, s. 118.

²⁰⁸ Georg VON BUQUOY, *Beschreibung*, s. 4. Nemnichova kniha byla Buquoyovi hlavním zdrojem informací o Anglii. Sám na britských ostrovech zřejmě nebyl.

²⁰⁹ TAMTÉŽ, s. 8.

²¹⁰ Obojí zevrubně rozebral v knize. TAMTÉŽ, s. 9–25.

²¹¹ Guberniální spisy prostudoval A. EDERER, *Snahy*, s. 116–117.

²¹² TAMTÉŽ, s. 117.

²¹³ M. MORAWETZ, *Korespondenční kontakty*, s. 37–53, zde s. 47–51.

²¹⁴ SOA Třeboň, RAB, kart. 202, inv. č. 975, sign. 257.325 (02), stvrzenky vědeckých institucí a osobností o příjmu Buquoyových vědeckých prací, roky 1823 a 1825.

Buquoyovo zjednodušené řešení by mohlo vyřešit i některé problémy s písty náročnějších strojů v německých zemích.²¹⁵ Zajímavý je dopis německého fyzika a vydavatele prestižního periodika *Annalen der Physik* Ludwiga Wilhelma Gilberta, kterého Buquoyův parní stroj zaujal a navrhuje, aby o něm hrabě napsal stručnou zprávu pro jeho periodikum, k čemuž i došlo.²¹⁶

Buquoyovy parní stroje, vzniklo jich postupně pět,²¹⁷ měly být vyrobeny s malými náklady, konstrukce měly mít ze dřeva (kromě částí, které přišly do styku s ohněm) a na jeho obsluhu měli dostačovat i lidé bez technického vzdělání. S ohledem na technické možnosti v Čechách počátku 19. století nemohl hrabě využívat konstrukčně poměrně náročný Wattův model, ale inspiroval se atmosférickým parním strojem Thomase Newcomena, anglického vynálezce ze začátku 18. století.²¹⁸ Zjednodušeným technickým provedením vycházel Buquoy vstříc náročným podmínkám pro rozvoj průmyslu v Čechách. Sám zmiňoval, že zahraniční stroje nelze na některá místa v království ani dovézt kvůli nekvalitním cestám a kovové stroje nedokáží místní železárny vyrobit.²¹⁹ Ačkoli vzbudily Buquoyovy parní stroje pozornost, nestaly se využívanými modely.

V desátých letech 19. století došlo k ojedinělým pokusům o využívání parních strojů i jinde v monarchii. V roce 1812 byly provedeny pokusy k čerpání vody a pohonu mlýna v Budapešti,²²⁰ v soukenické dílně Christiana Wünsche v Brně sestavil a krátce

²¹⁵ SOA Třeboň, RAB, kart. 204, inv. č. 977, sign. 257.326 (02), korespondence s jednotlivými učiteli, národohospodáři a odborníky, Johann Albert Eytelwein Jiřímu Buquoyovi, Berlín 24. března 1812, fol. 129.

²¹⁶ SOA Třeboň, RAB, kart. 204, inv. č. 977, sign. 257.326 (02), korespondence s jednotlivými učiteli, národohospodáři a odborníky, Ludwig Wilhelm Gilbert Jiřímu Buquoyovi, Lipsko 10. října 1812, fol. 167; zpráva byla součástí článku o pokusech s kompresí skla. Georg VON BUQUOY, *Versuche über Kompression des Glases, angestellt in der Georgenthaler Glashütte der Herrschaft Grätzen in Böhmen*, *Annalen der Physik* 1813, Band 43, s. 98–104; o parním stroji pojednává na s. 102–104.

²¹⁷ V roce 1810 sestavil malý ukázkový model na zámku Červený Hrádek, větší stroj vznikl o dva roky později k pohonu stoupy, čerpat vodu měl parní stroj z roku 1813 uvedený do provozu v hnědouhelném dole v Otvicích. Ve dnešní Svahové (tehdy *Neuhaus*), pracoval roku 1816 stroj k pohonu stoupy při sklárně a někdy před rokem 1820 musel vzniknout na témže místě ještě jeden zkušební model. Přehledně je shrnul v tabulce A. EDERER, *Snahy*, s. 118. Všechna zařízení tedy fungovala na rottenhanovském majetku v severozápadních Čechách. První parní stroj na jihu Čech fungoval až od třicátých let 19. století na schwarzenberském majetku. Srov. Jiří ZÁLOHA, *První parní stroj v jižních Čechách*, *Hospodářské dějiny* 11, 1983, s. 241–249.

²¹⁸ J. PURŠ, *Použití parních strojů*, s. 451–453; technickým záležitostem Buquoyových parních strojů se věnovali A. GÜNTER – H. FUCHS, *Graf Georg*.

²¹⁹ G. VON BUQUOY, *Beschreibung*, s. 3–6.

²²⁰ J. PURŠ, *Použití parních strojů*, s. 479, poznámka 93.

provozoval anglický nájemce William Baildon parní stroj v roce 1814,²²¹ v Nižboru měl adjunkt tamního fürstenberského úřadu Václav Mareš v roce 1815 zájem využívat parního stroje k pohonu dmychadel vysokých pecí a hamrů i k pohonu lodí.²²² Širší veřejnost s parním strojem seznamoval mechanik pražské polytechniky Josef Božek, jenž sestavil parovůz,²²³ který předvedl veřejně v letech 1815 a 1817 v Královské oboře.²²⁴ Přinejmenším druhou veřejnou produkci si nenechal ujít ani hrabě Buquoy.²²⁵ Přes všechny zmíněné pokusy se začaly parní stroje v českých zemích využívat v průmyslu až o dvě desetiletí později.²²⁶

III. 2 Experimenty ve sklářství na novohradském panství

Zatímco na rottenhanovském panství Červený Hrádek konstruoval Jiří Buquoy parní stroje, na buquoyských panstvích v jižních Čechách prováděl pokusy s výrobou skla. Buquoyové byli již za života Jana Nepomuka Buquoye nejdůležitějšími producenty skla v jižních Čechách²²⁷ a úspěchů dosahovali i na světových trzích.²²⁸ Bylo to do velké míry díky Josefu Meyrovi, nájemci buquoyských skláren, který dokázal vyrábět kromě užitkového skla (hodinové a tabulkové) i luxusní umělecké sklo pro export.

²²¹ Jan JANÁK, *Použití prvního parního stroje v průmyslu ve starém Rakousku (Brno 1814)*, Vlastivědný věstník moravský 34, 1982, s. 280–295.

²²² Nápad byl však odmítnut vrchností. František PSOTA, *Inženýr Václav Mareš – první projektant paroplavby v českých zemích*, Sborník pro dějiny přírodních věd a techniky 1, 1954, s. 70–80; J. Purš, *Použití parních strojů*, s. 453–454.

²²³ V historiografii se objevuje neověřená informace, že součástky na Božkův parovůz dodal Jiří Buquoy z červenohrádeckých železáren, někdy dokonce, že je dovezl z Anglie. Žádné prameny však nenaznačují jakoukoli spojitost Buquoye s Božkovým parovozem. František JÍLEK, *Sto padesát let parního stroje v Čechách*, Sborník Národního technického musea 2, 1956, s. 192. Srov. také J. PURŠ, *Použití parních strojů*, s. 457, v poznámce 85 na s. 479 zpochybňuje Buquoyovu participaci na parovozu.

²²⁴ František JÍLEK, *Josef Božek na pražské polytechnice*, Sborník Národního technického musea 2, 1956, s. 65–97, zvláště s. 77–82.

²²⁵ Ve svém deníku zaznamenal jeho účast hrabě Evžen Černín. Srov. Státní oblastní archiv v Třeboni, oddělení správy fondů a sbírek Jindřichův Hradec (dále SOA JH), Rodinný archiv Černínů z Chudenic, Jindřichův Hradec (RA Černínů), deník Evžena Černína č. 81, deník z 27. května až 21. října 1817, zápis z 8. června 1817, fol. 55n.

²²⁶ Pavla VRBOVÁ, *K otázce vzniku strojírenského průmyslu v českých zemích*, ČSČH 2, 1954, s. 669–702, zde s. 673–674.

²²⁷ Kromě buquoyských skláren v okolí působily jen sklárna Fünfkirchenů v Chlumu u Třeboně a sklárna v dolnorakouském Schwarzenau. Na schwarzenberských panstvích byly sklářské provozy obnovovány postupně až na začátku 19. století. Jiří ZÁLOHA, *Ke vzniku posledních čtyř skláren na jižní Šumavě v 1. polovině 19. století*, Ars vitraria 5, 1974, s. 48–52; Týž, *Sklárny v bývalém Budějovickém kraji na zlomu 18. a 19. století*, Ars vitraria 7, 1976, s. 140–142; Týž, *Sklárna v Arnoštově*, JSH 29, 1960, s. 59–60.

²²⁸ J. LNĚNIČKOVÁ – R. HAIS, *Novohradské sklářství*, s. 116–124, s. 226–232.

Hrabě Jiří Buquoy se rozhodl i přesto neprodlužovat Meyrovi nájemní smlouvy²²⁹ a postupně získával výrobu skla do vlastních rukou. V roce 1804 převzal sklárnu v Jiříkově Údolí, Stříbrný Vrch a Janovy Hutě v roce 1812, v roce 1814 Paulínu a o rok později konečně Bonaventuru. V roce 1836 sám založil sklárnu v Černém Údolí.²³⁰ Počátek 19. století byl náročný pro české sklářství. Omezení zahraničního obchodu během napoleonských válek připravilo sklárny o většinová odbytiště,²³¹ České zemské gubernium zaznamenalo dokonce i snahy ze zahraničí o oslabení sklářství.²³² Po roce 1815 bylo třeba obstát v konkurenci s technologicky vyspělým anglickým sklem a reagovat také na nové estetické nároky kladené na sklářské výrobky.²³³

Buquoyovy výpisky z literatury dokládají jeho zájem o informace, které by ve sklářství využil. Z knihy skotského chemika Thomase Thomsona (1773–1852) *A System of Chemistry* (1802), kterou četl pravděpodobně francouzsky, si vypsál právě jen informace využitelné při výrobě skla.²³⁴ Zajímaly ho pokusy s lomem světla, jež provedli francouzští fyzikové Biot a Arago, ale zaznamenal si také, že pokud budeme sklovinu chladit velmi pomalu, nezískáme sklo, ale heterogenní částice se oddělí a bude docházet ke krystalizaci.²³⁵ V červnu 1811 podnikl Jiří Buquoy krátkou cestu do Vídně, kde prý viděl mnoho u Aloise von Beckh Widmanstättena (1753–1849), ředitele císařských porcelánových závodů a objevitele obrazců na meteoritu. Ty vznikly velmi pomalým chladnutím mimozemských těles (Widmanstättenovy obrazce). U něj se seznámil s bavorským nejvyšším horním radou Josefem Baaderem, majitelem sklárny u českých hranic. Informaci, že Baader vyrábí vlastní metodou sklo z Glauberovy soli (síranu sodného), považoval za důležité zaznamenat.²³⁶ Tavení pomocí Glauberovy

²²⁹ Josef Meyr odešel s rodinou na schwarzenberské panství Vimperk, kde působil jako sklář dál. K jeho osudu po příchodu na Vimpersko viz J. ZÁLOHA, *Ke vzniku*, s. 50–51.

²³⁰ Přehled fungování skláren sestavila Olga DRAHOTOVÁ, *Buquoyové sklárny na novohradském panství*, in: Helena Brožková (ed.), *Buquoyové sklo v Čechách / Buquoy Glass in Bohemia 1620–1851*, Praha 2001, s. 83.

²³¹ Dvě třetiny výrobků byly určeny pro export. J. LNĚNIČKOVÁ – R. HAIS, *Novohradské sklářství*, s. 120; Olga DRAHOTOVÁ A KOL., *Historie sklářské výroby v českých zemích. Od počátku do konce 19. století*, Praha 2005, s. 262–264 a s. 275n.

²³² V roce 1811 měli ruští a američtí „emisáři“ podněcovat české skláře k odchodu za hranice. Viz. Milan ŠVANKMAJER, *Čechy na sklonku napoleonských válek 1810–1815*, Praha 2004, s. 21.

²³³ J. LNĚNIČKOVÁ – R. HAIS, *Novohradské sklářství*, s. 120.

²³⁴ Knihu zapsal francouzsky jako *Système de Chimie par Thomson*. V tomto jazyce vyšla roku 1809. SOA Třeboň, RAB, kart. 201, inv. č. 973, sign. 257.324, zajímavosti z četby z let 1811–1814, fol. 3^v.

²³⁵ TAMTÉŽ.

²³⁶ SOA Třeboň, RAB, kart. 201, inv. č. 973, sign. 257.324, zajímavosti z četby z let 1811–1814, fol. 4^v. Josef Baader navrhl Buquoye v roce 1823 za člena Bavorské akademie věd. M. FOLKERTS – G. K. MICHAJLOV, *Graf*, s. 241–243. S Baaderem se zřejmě stýkal i později. Uvádí to ve svém deníku

soli se České zemské gubernium snažilo prosadit od roku 1809, ale do dvacátých let 19. století byla metoda využívána jen výjimečně.²³⁷

V zápiscích datovatelných k roku 1812 se objevují i konkrétní informace ke sklárně v Jiříkově Údolí. Buquoy v tabulce uvádí množství jednotlivých surovin pro přípravu skelného kmenu u jednotlivých druhů skel vyráběných v této huti.²³⁸ Víme díky tomu, že se tam vyrábělo obyčejné tabulové sklo, takzvané salinové, obyčejné křídové, brusné sklo a také křišťálové.²³⁹ Sklárna v Jiříkově Údolí byla i místem, kde Buquoy prováděl pokusy s kompresí skla. Snažil se totiž zjistit, jestli lze úderu kladiva stlačit, respektive zhustit, různé druhy skla. Projevy úderů kladiva pozoroval na proměnách bublinek vzduchu ve sklovině. Zjistil, že s vyšším počtem úderů neroste vždy i počet bublinek, a úderu tedy nemají vliv na křehkost skla. Následné sklo v pevném stavu pokládal za stejně tak elastické jako pevné. Zdá se, že se snažil vyloučit tezi, podle které je sklo v pevném stavu zcela pevné. Své závěry publikoval v *Annalen der Physik* v roce 1813.²⁴⁰ V květnu téhož roku zavítal opět do Vídně a výroba skla (kromě parních strojů) patřila mezi jeho hlavní zájmy.²⁴¹ U dvorního skláře obdivoval anglické sklo, které porovnával s tím svým,²⁴² a všímal si technického provedení sklářských pecí.

Buquoyské sklárny vyráběly od první poloviny 19. století neprůsvitného sklo, které bylo Jiřím Buquoyem pojmenováno *hyalit*. Povedlo se ho vyrobit v Jiříkově Údolí v roce 1816, dalšího roku bylo již prodáváno, v roce 1818 byly výrobky z černého skla vystavovány na lipském veletrhu²⁴³ a od roku 1820 měl Jiří Buquoy osmileté privilegium na výrobu černého skla s názvem *hyalit*.²⁴⁴ V roce 1819 se podařilo vyrobit i červené neprůsvitné sklo a vznikaly i další modifikace tohoto výrobku. Z hyalitu byly

Buquoyova dcera Gabriela: *Der Vater brachte Hern von Pater [Baader?], ein gelehrter von München*. SOA Třeboň, RAB, kart. 224, inv. č. 1082, sign. 260.10, deníky, zápis ze dne 6. října 1826, fol. 24^v.

²³⁷ O. DRAHOTOVÁ A KOL., *Historie sklářské výroby*, s. 270.

²³⁸ SOA Třeboň, RAB, kart. 201, inv. č. 973, sign. 257.324, zajímavosti z četby z let 1811–1814, fol. 19^v.

²³⁹ Tento sortiment rozšiřuje poznatky uvedené v článku Jiří ADLER, *Sklárna v Jiříkově Údolí*, *Ars vitraria* 9, 1989, s. 36–41, konkrétně s. 38.

²⁴⁰ G. VON BUQUOY, *Versuche über Kompression*, s. 98–102.

²⁴¹ SOA Třeboň, RAB, kart. 201, inv. č. 973, sign. 257.324, zajímavosti z četby z let 1811–1814, fol. 37^v–38.

²⁴² *schönes englisches Glas gesehen, dieses doch noch mehr Feuer als meines*. TAMTÉŽ, fol. 37^v.

²⁴³ Rita FRIEDRICH, *Objev hyalitového skla hrabětem Jiřím Buquoyem*, in: Helena Brožková (ed.), *Buquoyské sklo v Čechách / Buquoy Glass in Bohemia 1620–1851*, Praha 2001, s. 29–32; J. Lněničková – R. Hais, *Novohradské sklárství*, s. 120–124.

²⁴⁴ SOA Třeboň, RAB, listina č. 223, inv. č. 963, sign. 257.10, císař František I. uděluje Jiřímu hraběti Buquoyovi privilegium na výrobu hyalitového skla, Terezín, 9. června 1820.

vyráběny především umělecké i užitkové předměty. V muzeích se dochovaly lahve a flakony, nádoby pro servírování pochutin, dezertní talíře, koflíky, čajové konvice, ale například i náramek.²⁴⁵ Doloženy jsou i medicínální nádoby (prachovnice) z černého hyalitu.²⁴⁶ Na přelomu dvacátých a třicátých let 19. století zaznamenalo sklo z buquoyských skláren další úspěchy. V letech 1828 a 1829 získal Jiří Buquoy čestné uznání za černý hyalit se zlatým dekorem na výstavách pořádaných Jednotou pro povznesení průmyslu v Čechách. Na První všerakouské výstavě ve Vídni v roce 1835 i o rok později v Praze získal Buquoy se svým sklem stříbrnou medaili.²⁴⁷ Impulsem pro hledání barevných skel mohl být vídeňský monopol na výrobu porcelánu.²⁴⁸ V Čechách směla být vyráběna pouze kamenina a barevné sklo mohlo kompenzovat poptávku po hůře dostupném porcelánu.

Dosavadní literatura k dějinám buquoyských skláren se zaměřila na technologické postupy uplatňované ve sklářských pecích, na analýzu dochovaných hmotných památek a prezentaci sklářských výrobků na výstavách. Pro účely této práce je třeba podívat se také na recepti Buquoyova úsilí ve sklářském průmyslu. Jiří Buquoy představoval své sklo okruhu známých, například při večeřích, v pramenech známých jako *diner* či *soirée*, dobových společenských setkáních při jídle.²⁴⁹ Z *diner* u Buquoyů si 5. června 1817 poznamenal hrabě Evžen Černín, strýc Buquoyovy manželky, že viděli velmi pěkné černé sklo, které Jiří Buquoy vynalezl ze železité strusky, jinak odpadního produktu při výrobě skla.²⁵⁰ Viděli například čajovou konvici vyrobenou prý podle vzoru Josiaha Wedgwooda (1730–1795), anglického výrobce stylově podobné keramiky. Literatura hyalit připodobňuje k tehdy velmi módní a oblíbené Wedgwoodově keramice,²⁵¹ díky Černínovi víme, že spojitost byla viděna i u buquoyského stolu. Tentýž referent zaznamenal, že hyalit nebyl krátce po svém

²⁴⁵ Srovnej obrazovou přílohu v katalogu Helena BROŽKOVÁ (ed.), *Buquoyské sklo v Čechách / Buquoy Glass in Bohemia 1620–1851*, Praha 2001, katalogová čísla 41–52.

²⁴⁶ Jiří FRÖHLICH – Michal GELNAR, *Hmotné prameny ze stanoviště zaniklé sklárny Buquoyů v Černém údolí na Novohradsku*, Zlatá stezka 19, 2012, s. 195–211, zde s. 196, též s. 201, obrázek 4 a 203, obrázek 7.

²⁴⁷ Helena BROŽKOVÁ, *Mezi křišťálem a obsidiánem – buquoyské sklo první poloviny 19. století*, in: Helena Brožková (ed.), *Buquoyské sklo v Čechách / Buquoy Glass in Bohemia 1620–1851*, Praha 2001, s. 21–28, zde s. 26.

²⁴⁸ Domnívá se tak R. FRIEDRICH, *Objev*, s. 30.

²⁴⁹ H. STEKL, *Österreichs Aristokratie*, s. 140n.

²⁵⁰ SOA JH, RA Černínů, deník Evžena Černína č. 81, deník z 27. května až 21. října 1817, zápis z 5. června 1817, fol. 41.

²⁵¹ J. LNĚNIČKOVÁ – R. HAIS, *Novohradské sklářství*, s. 121; R. FRIEDRICH, *Objev*, s. 31.

objevu žádaným zbožím. V prodejním skladu, do něhož se na začátku ledna 1818 brodil sněhem, bylo mnoho „novohradského skla“ a zvláště hyalitu, který prý neměl kvůli malé popularitě odbyt.²⁵²

Také mezi Buquoyovými korespondenty najdeme takové, kteří věděli o sklářských pokusech hraběte. Německý chemik a mineralog Wilhelm August Lampadius (1772–1842) sděloval Jiřímu Buquoyovi poznatky o pruských sklárnách a prosil ho o informaci k jednomu ze sklářských mistrů.²⁵³ Profesori vídeňské polytechniky Benjamin Scholz (1786–1833) a později i Johann Joseph von Prechtel (1778–1854) žádali o informace pro svou odbornou činnost. Scholz připravoval v roce 1820 článek o pokrocích ve sklářství a chtěl v něm pojednat o aktivitách Jiřího Buquoye v tomto oboru,²⁵⁴ Prechtel se v roce 1823 zajímal o Buquoyovy výsledky s výrobou flintového skla, které se vyznačovalo vysokým indexem lomu světelných paprsků.²⁵⁵ O Buquoyovy zkušenosti s výrobou tohoto druhu olovnatého skla měl roku 1826 zájem i císař František I.²⁵⁶ Profesora anatomie a fyziologie v Lipsku, Ernsta Heinricha Webera (1795–1878), zajímalo, jestli hrabě vyrábí i skleněné kohezní desky k uložení a prezentaci přírodnin.²⁵⁷ V roce 1826 se německý fyzik Georg Wilhelm Munke (1772–1847) vracel k pokusům s kompresí skla.²⁵⁸ Sklářské aktivity hraběte Buquoye se objevily v jeho korespondenci jen výjimečně, navíc se ukazuje, že dnes akcentovaný

²⁵² SOA JH, RA Černínů, deník Evžena Černína č. 83, deník z 1. ledna až 19. února 1818, zápis z 5. ledna 1818, fol. 19–20.

²⁵³ SOA Třeboň, RAB, kart. 204, inv. č. 977, sign. 257.326 (02), korespondence s jednotlivými učiteli, národohospodáři a odborníky, Wilhelm August Lampadius Jiřímu Buquoyovi, Freiberg 3. prosince 1819, fol. 293–294.

²⁵⁴ SOA Třeboň, RAB, kart. 204, inv. č. 977, sign. 257.326 (02), korespondence s jednotlivými učiteli, národohospodáři a odborníky, Benjamin Scholz Jiřímu Buquoyovi, Vídeň 11. dubna 1820, fol. 426–427. V článku psal nakonec o Buquoyových pokusech s kompresí skla v Jiříkově Údolí. Srov. Benjamin SCHOLZ, *Ueber das Glaswesen und seine Vervollkommnung in den neuesten Zeiten, vorzüglich in der österreichischen Monarchie*, in: Johann Joseph Prechtel (Hrsg.), *Jahrbücher des kaiserlichen königlichen polytechnischen Institutes in Wien*, Band II, Wien 1820, s. 130–334, zde s. 174–175.

²⁵⁵ SOA Třeboň, RAB, kart. 204, inv. č. 977, sign. 257.326 (02), korespondence s jednotlivými učiteli, národohospodáři a odborníky, Johann Joseph von Prechtel Jiřímu Buquoyovi, Vídeň 2. září 1823, fol. 384–385.

²⁵⁶ O. DRAHOTOVÁ A KOL., *Historie sklářské výroby*, s. 438.

²⁵⁷ SOA Třeboň, RAB, kart. 204, inv. č. 977, sign. 257.326 (02), korespondence s jednotlivými učiteli, národohospodáři a odborníky, Ernst Heinrich Weber Jiřímu Buquoyovi, Leipzig 3. července 1823, fol. 462–463.

²⁵⁸ SOA Třeboň, RAB, kart. 204, inv. č. 977, sign. 257.326 (02), korespondence s jednotlivými učiteli, národohospodáři a odborníky, Georg Wilhelm Munke Jiřímu Buquoyovi, Heidelberg 3. ledna a 9. února 1826, fol. 355–358.

hyalit nebyl tématem, kvůli kterému ho pisatelé oslovovali. Ocenění se sklu dostalo zejména na průmyslových výstavách, případně u Buquoyových známých.

III. 3 Buquoyova invence ve prospěch veřejného zájmu

Kromě dosud zmiňovaných aktivit na červenohrádeckém a novohradském panství se Jiří Buquoy zapojil i do veřejného úkolu, který z podnětu Královské české společnosti nauk řešil od konce 18. století astronom Alois Martin David (1757–1836). Měla být tehdy vytvořena nová mapa Čech a za tím účelem bylo potřeba přistoupit k přesnějšímu astronomickému proměření zeměpisných souřadnic významných míst v Království českém. Vznikla by tím vlastně poprvé síť záchytných bodů, o níž by bylo možné mapu opřít. Astronom David delegoval dílčí úkoly na schopné osoby, které mu pomáhaly s měřením.²⁵⁹ Jednou z těchto osob, navíc s vlastní iniciativou, byl hrabě Buquoy. Astronomicko-geodetický průzkum za účelem určení zeměpisných poloh s sebou nesl často práci v těžko přístupném terénu včetně výstupů na hory.²⁶⁰ Nezbytným přístrojem k měření nadmořských výšek stanovišť²⁶¹ byl barometr.

Jiří Buquoy navrhl nový typ barometru, který měl být sice srovnatelný v měření s dosavadními typy, ale pro svou nízkou váhu a menší velikost ho nazýval kapesním. V *Hesperu* referoval zkraje roku 1812 teprve o návrhu na tento přístroj a předpokládal jeho budoucí širší využití právě v orografii a kartografii, ale také v hydrotechnice a vojenství.²⁶¹ Popularizovat Buquoyovu verzi barometru chtěl i profesor fyziky na lipské univerzitě a vydavatel *Annalen der Physik* Gilbert.²⁶² O rok později ještě hrabě pracoval na zdokonalení svého modelu²⁶³ a v roce 1815 mu německý astronom Johann Benzenberg (1777–1846) v dopise doporučoval, aby nechal přístroj sestavit u některého

²⁵⁹ Srov. Milan HLINOMAZ – Lucie MILDORFOVÁ, *Alois Martin David (8. 12. 1757–28. 2. 1836). K 250. výročí narození nejvýznamnější vědecké osobnosti Tepelska*, Sborník muzea Karlovarského kraje, s. 123–140, zde s. 129.

²⁶⁰ Premonstrát David byl kvůli fyzicky náročné práci dokonce zproštěn povinnosti nosit při výzkumu řádový oděv. TAMTÉŽ, s. 136.

²⁶¹ Georg VON BUQUOY, *Eine neue Art von Barometern, vorgeschlagen vom Grafen G. von Buquoy*, *Hesperus*, únor 1812, číslo 8, s. 53–56.

²⁶² SOA Třeboň, RAB, kart. 204, inv. č. 977, sign. 257.326 (02), korespondence s jednotlivými učenci, národohospodáři a odborníky, Ludwig Wilhelm Gilbert Jiřímu Buquoyovi, Lipsko 10. října 1812, fol. 167.

²⁶³ Inspiroval se pracemi britského fyzika Johna Daltona, u zápisek si i zakreslil princip fungování barometru. SOA Třeboň, RAB, kart. 201, inv. č. 973, sign. 257.324, zajímavosti z četby z let 1811–1814, fol. 29^v.

vynikajícího mistra, ale zároveň ho varoval, že lidé jsou velmi nedůvěřiví k novinkám.²⁶⁴

Spolu s barometrem se hrabě Buquoy věnoval vývoji přístroje k měření lomu světelných paprsků. V jeho zápiscích z přečtené literatury najdeme několik odkazů na články o lomu světla, při své poznávací cestě v srpnu 1811 si v Halle zakoupil přístroj *camera lucida*, který pomocí lomu světelných paprsků pomáhá při kreslení předmětů.²⁶⁵ Přístroj s obdobnou funkcí, *camera obscura*, zakoupil při pařížském pobytu roku 1815.²⁶⁶ Reflekoval i *Farbenlehre*, teorii o barvách, kterou rozvíjel Johann Wolfgang Goethe (1749–1832).²⁶⁷ Ten se skrze mnoho úvah a pokusů snažil uchopit fenomén barvy v jeho celistvosti nejen z fyzikálního, ale například i estetického hlediska. Goethe v práci prezentoval své vlastní poznatky ze studia barev, polemizoval s Newtonovým pojetím této problematiky a pojednal o historických pohledech na barvy.²⁶⁸

Buquoy v roce 1811 poznamenal, že v *Annalen der Physik* vyšla recenze na Goethovu „plytkou teorii o barvách“,²⁶⁹ negativní recepci zachytil o rok později i v předmluvě k druhému dílu Parrotovy učebnice fyziky,²⁷⁰ a když konečně v roce 1813 knihu i přečetl, přiznal německému básníku a přírodovědci originální pohled na lom světla, zaujalo ho členění knihy a odmítnutí Newtonových závěrů v této oblasti.²⁷¹ V létě 1813 zaslal Goethemu svůj připravovaný článek o vlastním refraktometru, Goethe ho 23. července toho roku obdržel a o čtyři dny později se sešli k diskusi. Na začátku srpna poslal Goethe Buquoyovi článek zpět s průvodním dopisem, ve kterém

²⁶⁴ SOA Třeboň, RAB, kart. 204, inv. č. 977, sign. 257.326 (02), korespondence s jednotlivými učenci, národohospodáři a odborníky, Johann Benzenberg Jiřímu Buquoyovi, Düsseldorf 28. prosince 1815, fol. 13–14.

²⁶⁵ *Wolastons camera lucida, in Berlin gefertigt, gekauft á 13 Thaler*. Znal i jméno Williama Hyda Wollastona, který přístroj v roce 1807 vynalezl. SOA Třeboň, RAB, kart. 201, inv. č. 973, sign. 257.324, zajímavosti z četby z let 1811–1814, fol. 5^v.

²⁶⁶ M. FOLKERTS – G. K. MICHAJLOV, *Graf*, s. 137.

²⁶⁷ Tehdy se již znali osobně. Nejprve se setkali v roce 1807 v Karlových Varech, o tři roky později tam také obnovili své kontakty, ale významnější byla jejich setkání při Goetheho pobytech v Teplicích v letech 1812 a 1813. K jejich setkávání podrobněji M. BUQUOY, *Begegnungen*, s. 18–29; Robert TEICHL, *Goethe*, s. 17–30. Srov. též Johannes URZIDIL, *Goethe v Čechách*, Příbram 2009, s. 95–98.

²⁶⁸ Johann Wolfgang VON GOETHE, *Zur Farbenlehre I–II*, Tübingen 1810.

²⁶⁹ *Göthes seichte Farbenlehre rezensirt, er wagt sich an einen Newton*. SOA Třeboň, RAB, kart. 201, inv. č. 973, sign. 257.324, zajímavosti z četby z let 1811–1814, fol. 3^r.

²⁷⁰ *Gegen Göthes Farbenlehre wider Vorrede des 2. Theils von Parots Physik 1811*. SOA Třeboň, RAB, kart. 201, inv. č. 973, sign. 257.324, zajímavosti z četby z let 1811–1814, fol. 8^r.

²⁷¹ *Göthe zur Farbenlehre; interessante Biographien. Verwirft Newtons Lehre. Eigene Ansichten. Hätte er doch das nicht geschrieben!* SOA Třeboň, RAB, kart. 201, inv. č. 973, sign. 257.324, zajímavosti z četby z let 1811–1814, fol. 30^v.

vysvětlil svůj pohled na zkoumaný problém lomu světelných paprsků.²⁷² Jak dokládají Goetheho strohé deníkové zápisky, jeho teorie barev a s tím související Buquoyův zájem o lom světla se staly tématem vzájemných hovorů i v první polovině srpna 1818 v Karlových Varech.²⁷³ Do obsahu hovoru můžeme zlehka nahlédnout díky deníkovému zápisu Evžena Černína: „Dopoledne u Jiřího Buquoye. Našel jsem ho, když seděl v pokoji sám s Goethem a zabývali se nějakou učenou prací. Buquoy chce Goethovo dílo o teorii barev převést do matematické roviny a jeho teze, které mnozí pokládají za velmi povrchní, dokázat.“²⁷⁴ Od tohoto záměru však hrabě Buquoy nakonec upustil.²⁷⁵

Problematiku lomu světla a s ní související technické přístroje a jejich užití nekonzultoval Buquoy jen s výše zmíněným Goethem. Při svém pařížském pobytu v druhé polovině roku 1815 navštívil hrabě i Královskou observatoř, ve které mu astronom François Arago (1786–1853) předvedl přístroj k určení polarizace světla.²⁷⁶ Buquoye zaujal přístroj natolik, že si ho nechal ve Francii vyrobít a dovezl ho do Červeného Hrádku, kde ho využíval k měřením prováděným z pověření ředitele pražské klementinské hvězdárny Aloise Davida. Dochovaná korespondence dokládá, že hrabě Buquoy měřil během zatmění Slunce 19. listopadu 1816 atmosférický tlak na barometru, teplotu vzduchu na teploměru s Réaumurovou stupnicí a polarizaci světla na přístroji sestaveném podle návodu astronoma Araga.²⁷⁷ Hrabě posledně zmíněný přístroj ve svém dopise důkladněji popsal, z čehož lze usuzovat, že nebyl Davidovi, potažmo domácí odborné veřejnosti, stále ještě znám a že jeho použití bylo

²⁷² SOA v Třeboni, RA Buquoyů, kart. 204, Johann Wolfgang Goethe Jiřímu Buquoyovi, Teplice 4. 8. 1813. K transliteraci dopisu srov. M. BUQUOY, *Begegnungen*, s. 19–20; R. TEICHL, *Goethe*, s. 19–20.

²⁷³ M. BUQUOY, *Begegnungen*, s. 21.

²⁷⁴ *Vormittag bey George Buquoy. [...] Ich finde ihm mit Göthe ganz allein in einer gelehrten Arbeit begriffen. Buquoy will Göthes Werk über die Farbenlehre auf mathematische Gründe zurückführen und seine Sätze denen man bisher große Oberflächlichkeit vorwarf, beweisen.* SOA JH, RA Černínů, deník Evžena Černína č. 86, deník z 17. června až 30. září 1818, zápis z 4. srpna 1818, fol. 179.

²⁷⁵ SOA JH, RA Černínů, deník Evžena Černína č. 90, deník z 24. května až 8. září 1819, zápis z 9. června 1819, fol. 32n.

²⁷⁶ Srov. deníkový zápis Jiřího Buquoye ze 4. 9. 1815 v M. FOLKERTS – G. K. MICHAJLOV, *Graf*, zvláště s. 142–143.

²⁷⁷ Masarykův ústav a Archiv Akademie věd České republiky, v. v. i., Archiv AV ČR (AAV), Státní hvězdárna, kart. 32, inv. č. 162, sign. I.B.60, Jiří Buquoy Aloisi Davidovi, Nové Hrady 3. 10. 1816 a Praha 19. 11. 1816.

Buquoyovou iniciativou. Na Buquoyovu pohostinnost se mohl David spoléhat i během astronomicko-geodetického průzkumu okolí Červeného Hrádku v roce 1819.²⁷⁸

Buquoyův zájem o inovativní technologie měl svůj hlubší základ, neboť byl součástí jeho pojetí národního hospodářství. Knihou *Theorie der Nationalwirtschaft* (1815) se pokusil sjednotit poznatky vedoucí k „zachování a rozmnožení národního bohatství“.²⁷⁹ Buquoyovo pojetí se podle recenzentů knihy vyznačovalo zapojením nových technologií do vnímání národního hospodářství.²⁸⁰ Hrabě vysvětloval důležitost komplexního pohledu na národní bohatství, do něhož započítával i psychické založení obyvatel a přírodní podmínky s vlivem na aplikovatelnost některých technologií. V podtitulu knihy sice avizoval představit nový plán národního hospodářství, ve skutečnosti zcela originální nebyl.²⁸¹ Buquoyovy národohospodářské pohledy byly skutečně formovány ekonomickými názory skotského ekonoma Adama Smitha (1723–1790). Výrazně z něj cituje již v práci, která propagovala parní stroj²⁸² a navazoval na Smitha i v národohospodářské knize, i když již bez odkazů.²⁸³ Do práce se však promítly Buquoyovy zkušenosti ze snah o hospodářské povznesení svých panství.

IV. Formování názoru na přírodu

IV. 1 Paříž 1815: střet dvou metodologií

Vědecky významného výsledku pro dějiny konkrétního oboru dosáhl Jiří Buquoy v dynamice. Podařilo se mu totiž kolem roku 1812 jako prvnímu správně formulovat a řešit problém pohybu těles s proměnnou hmotností. Do té doby se počítalo jen s idealizovanými úlohami, ve kterých měly hmotné body konstantní hmotnost. Buquoy formuloval rovnici platnou i v případě, že se hmotnost bodů při pohybu mění.²⁸⁴ Svou teorii ještě rozpracoval, nechal přeložit do francouzštiny a odjel s ní v srpnu 1815 do

²⁷⁸ Srov. Aloys DAVID, *Geographische Ortsbestimmungen von Rothenhaus und den umliegenden Ortschaften*, Prag 1820, s. 108–112; AAV, Státní hvězdárna, kart. 33, inv. č. 162, sign. I.B.60, Alois David neznámému adresátovi [Jiřímu Buquoyovi], Červený Hrádek 16. 10. 1819.

²⁷⁹ G. VON BUQUOY (Ch. Baloglou – B. Schefold Hrsg.), *Theorie*, s. 31.

²⁸⁰ Srov. recenze v *Jenaische Allgemeine Literatur-Zeitung*, srpen 1817, Nr. 143, s. 201–208, Nr. 144, s. 209–212; *Göttingische gelehrte Anzeigen* 2. září 1815, s. 1387–1392; *Leipziger Literatur-Zeitung* 24. listopad 1818, Nr. 295, s. 2353–2360, 27. listopadu 1818, Nr. 298, s. 2377–2384; 28. listopadu 1818., Nr. 299, s. 2391–2392.

²⁸¹ E. THOMAS, *Graf*, s. 35; Ch. GEHRKE, *Ökonomie*, s. 53.

²⁸² G. VON BUQUOY, *Beschreibung*, s. 10nn.

²⁸³ Inspiraci dokládá Ch. GEHRKE, *Ökonomie*, s. 67–68.

²⁸⁴ M. FOLKERTS – G. K. MICHAJLOV, *Graf Georg*; J. PODOLSKÝ, *Hrabě*, s. 22–35.

Paříže. Přes klasického filologa Louis-Mathieu Langlèse (1763–1824) se dostal do *Institut de France*, kde si v matematicko-fyzikální sekci domluvil přednášku o pohybu těles s proměnnou hmotností. Za tímto účelem nechal vytisknout sto dvacet pět resumé své přednášky, která rozšířil mezi přítomné vědce.²⁸⁵ Velmi ho zajímaly reakce na jeho závěry, chtěl se zde dozvědět, jak sám v cestovním deníku napsal, „či je jen hlupákem, nebo zdali má smysl v bádání pokračovat“.²⁸⁶ Jak bylo zvykem, jeden z přítomných vědců předčítal část Buquoyova textu, zbytek si pro náročnost tématu mohli prostudovat samostatně.²⁸⁷

Po přednášce se odebral do knihovny *Institutu*, kde se setkal s několika matematiky. Ti si nechali důkladněji vysvětlit jeho závěry a zejména prý André-Marie Ampère (1775–1836) chválil Buquoyovu metodu, při které dokládal svá analytická tvrzení metafyzicky.²⁸⁸ Reakce, jichž se dočkal od matematika Pierra Simona de Laplaceho (1749–1827), si trochu neobvyklým způsobem – ve formě dialogu – zaznamenal do svého deníku.²⁸⁹ Pokud Buquoyovu zápisu budeme důvěřovat, byl Laplace k názorům hraběte zprvu velmi skeptický a neviděl v nich přínos pro oblast dynamiky, neboť považoval za dostatečná zjištění matematika Josepha Louise Lagrangeho (1736–1813). Buquoy však pádnými argumenty Laplaceho přesvědčil, že je schopen vymyslet obecně platnou rovnici, která v sobě spojuje jinak odděleně vyjádřené závěry Lagrangeho.²⁹⁰ Pozitivního přijetí se hrabě Buquoy dočkal i u chemika Josepha Louise Gay-Lussaca (1778–1850), jehož poprosil o demonstraci pokusů s chlorem a jodem. Druhý zmiňovaný prvek se francouzskému chemikovi podařilo identifikovat teprve čtyři roky předtím.

I odborník na teoretickou fyziku Siméon Denis Poisson (1781–1840) velmi ocenil Buquoyovu práci v oblasti mechaniky, což muselo hraběte potěšit o to více, že se sám Poisson tomuto oboru věnoval. Po několika dnech se s ním sešel znovu a zde došlo k zásadnímu zvratu při Buquoyově pobytu ve Francii. Poisson, který pár dní před druhým setkáním hraběti lichotil, přišel 17. září s kritikou. Do Buquoyovy práce se prý

²⁸⁵ [Georg] DE BUQUOY, *Exposition d'un nouveau principe général de dynamique, dont le principe des virtuelles n'est qu'un cas particulier. Lu à l'Institut de France, le 28 Août 1815*, Paris 1815.

²⁸⁶ Srov. deníkový zápis z 23. srpna 1815. M. FOLKERTS – G. K. MICHAJLOV, *Graf Georg*, s. 125.

²⁸⁷ TAMTÉŽ, s. 130.

²⁸⁸ TAMTÉŽ, s. 131.

²⁸⁹ K rozhovoru v deníku viz TAMTÉŽ, s. 154–156.

²⁹⁰ TAMTÉŽ. Buquoyovu rovnici demonstrují na několika příkladech V. Šíma – J. Podolský, *Buquoyova úloha*.

začel a shledal ji až příliš abstraktní, těžko srozumitelnou, navíc v matematické části chybnou, ale hlavně prý doslova nesnášel metafyzický pohled na exaktní vědu.²⁹¹ Poisson se tím podle Buquoye projevil jako jednostranný matematik, pouhý počítač stroj (*Rechenmaschine*) a mechanický sestavovatel rovnic (*Formelnschmieder*), vidící svůj obor úzce, bez možnosti pochopit cokoli, co ho překračuje.²⁹² Dále hrabě generalizuje, že chápání věd jako striktně oddělených disciplín je typicky francouzské a je to také důvodem, proč prý Francouzi hrají jen okrajovou roli ve filozofii a vynikají spíše v sestavování matematických rovnic.²⁹³ Podrobnosti Buquoyova pařížského pobytu v roce 1815 popsali a analýzu odborných témat z oboru dynamiky provedli přesvědčivě Menso Folkerts a Gleb K. Michajlov. Pro tuto práci je spíše nutné pozastavit se u Poissonovy kritiky. Tento spor není totiž jen vědeckou diskusí nad použitou metodou. Pro Buquoye hraje mnohem důležitější roli – v jeho očích jde o střet dvou filozofických přístupů, francouzského mechanického pohledu s důrazem na kvantitativní vlastnosti věcí na straně jedné, a německého vitálního či idealistického pojetí reprezentovaného, podle hraběte, již Kantem na straně druhé.

Existenci dvou skupin vědců s rozdílnými metodologickými přístupy ke zkoumání přírody potvrdil v pozdně osvícenské vědě svým výzkumem i americký historik Peter Hanns Reill.²⁹⁴ Některé pařížské vědce, se kterými se Buquoy setkal a označoval je za počítač stroje, nazval Reill novými mechanisty (*neomechanists*).²⁹⁵ Konkrétně jmenoval například D'Alamberta, Condorceta, Lagrangeho nebo Laplaceho. Naproti tomu existovala druhá, velmi volná a nepříliš početná skupina vědců, kterou Reill nazval osvícenskými vitalisty (*Enlightenment vitalists*).²⁹⁶ Obě skupiny se od sebe lišily přístupem ke zkoumání hmoty. Pro mechanisty byly hmota nehybnou substancí, kterou dokázali matematicky popsat, matematika pro ně byla nástrojem k poznávání přírody. Nezaměřovali se na nejzákladnější složení hmoty (atomy, monády, nehmotné body), nezajímalo je ani matematické vyjádření síly.

²⁹¹ M. FOLKERTS – G. K. MICHAJLOV, *Graf Georg*, s. 172–173.

²⁹² TAMTÉŽ, s. 173.

²⁹³ Invektivy na adresu francouzské akademické obce si hrabě neodpustil ani ve své o devět let mladší autobiografii, což dokládá význam této události pro Jiřího Buquoye. Srov. G. VON BUQUOY, *Auswahl*, s. 11–15.

²⁹⁴ Dva směry ve vědě tohoto období vyzpozoval i P. H. REILL, *Vitalizing Nature*, s. 6–7.

²⁹⁵ TAMTÉŽ, s. 6.

²⁹⁶ TAMTÉŽ, s. 6–7.

Osvícenští vitalisté chápali matematiku spíše jako model reality. Snažili se na rozdíl od mechanistů nově definovat koncept hmoty s ohledem na rozmanitost přírody a dynamiku jejího vývoje. Přiznávali přírodě živou sílu, kterou je vše propojeno v jeden celek. Kupříkladu v lékařské vědě pro ně byl charakteristický pohled na lidské tělo jako živý organismus, nikoli mechanický stroj, který by měl být podněty uváděn do pohybu.²⁹⁷ Ve způsobu práce se vitalisté vyznačovali důvěrou ve vlastní zkušenost, stavěli experiment nad teorií. Jejich výzkumy jsou doprovázeny gnozeologickou skepsí, pramenící z přesvědčení, že člověk nedokáže zkoumat celistvost přírody z jejího nitra. Pro svá odborná pojednání často vymýšleli neologismy, kterými potřebovali naznačit živou sílu přírody či omezenou lidskou percepci okolního světa. Jiřímu Buquoyovi byli blízcí právě osvícenští vitalisté, kteří přibírali stejně jako on ke zkoumání přírodních jevů metafyziku. Nesouhlas části francouzských přírodovědců s Buquoyovým pojetím využil hrabě jako distinktivní znak svého přístupu k vědě a od roku 1815 datoval své snahy o hledání vlastní definice přírody. Vzhledem k znovuobjevení Buquoyových výsledků v mechanice ve 20. století je třeba zdůraznit, že Buquoyovy výsledky nebyly v Paříži roku 1815 zavrženy jako neplatné, ale nebyly akceptovány kvůli metodě, kterou k nim dospěl.

IV. 2 Paříž 1818: živočišný magnetismus

V dubnu 1818 se vydal Jiří Buquoy znovu do Paříže. Z cesty se tentokrát nedochoval deník (*Journal*), který si vedl, ale pouze korespondence s manželkou Gabrielou.²⁹⁸ Dopisy ztracený deník do velké míry nahrazují, byl to ostatně jejich smysl, neboť Jiří Buquoy nabádal manželku, aby dopisy pro takový případ schovávala. Pro téma, které budeme v dopisech nyní sledovat, je existence osobní korespondence výhodou. Buquoy psal v listech otevřeně a pojednával o tématu společného zájmu – zdravotním stavu dcery Gabriely. Poznamenejme ještě na okraj, že předmětem jeho zájmu byly stále nové technologie, kterými se nechával inspirovat, nakupoval technické novinky a hodlal je uplatnit i v Čechách. Pravidelně navštěvoval i tentokrát *Institut de France*, kde se setkával s vědci a vyslechl několik přednášek, navazoval další odborné kontakty. Ty ve

²⁹⁷ Prostupování vitalismu do lékařských teorií se věnovala Daniela TINKOVÁ, „Člověk-stroj“ nebo „člověk-citlivý“? K vitalistické fyziologii 18. století a myšlení Jiřího Prochasky, in: Karel Černý – Petr Svobodný (edd.), *Historia – medicina – cultura. Sborník k dějinám medicíny*, Praha 2006, s. 107–132.

²⁹⁸ SOA Třeboň, RAB, kart. 207, inv. č. 1000, sign. 258.210, korespondence se členy rodiny a příbuznými, Jiří Buquoy manželce Gabriele Buquoyové, Paris 4. května 1818.

výkladu nyní ustoupí do pozadí, protože bych jimi již jen kvantitativně rozšiřoval výše zmíněné zájmy o technologie. Novým a velmi výrazným tématem jeho korespondence se stal ovšem další směr, který Buquoye vědecky ovlivnil – živočišný magnetismus.

Živočišný magnetismus je spojen zejména se jménem rakouského lékaře Franze Antona Mesmera (1734–1815). Ten při své lékařské praxi proslul v sedmdesátých letech 18. století léčbou hysterické pacientky pomocí magnetů, které přikládal k jejímu tělu. Na základě svých dřívějších výzkumů přírodních zákonů usoudil, že ovlivňuje všudypřítomnou neviditelnou sílu, která propojuje svět.²⁹⁹ Sílu nazýval fluidem a později se přesvědčil, že dokáže léčit i přikládáním pouhých rukou. Jeho přesvědčení o schopnosti ovlivňovat neviditelnou sílu a léčit tím pacienty bylo odmítnuto nejprve v rakouské monarchii a později i v pařížském *Institut de France*. Mesmerismus (léčení pomocí magnetismu) se nestal oficiální vědeckou metodou, přesto byl však velmi oblíbený.³⁰⁰ Mesmer dokonce pořádal mystické seance, při kterých hromadně léčil členy vyšších vrstev u kádě s magnetizovanou vodou. Sám podporoval pocit tajemna sníženým osvětlením a oděvem s esoterickými motivy. Léčené osoby se při seanci dostávaly do náměsíčního spánku, v něm dokázaly odpovídat na otázky a mluvit o různých událostech.³⁰¹

Již při cestě do Francie navštívil hrabě Buquoy ve Frankfurtu dva německé stoupence živočišného magnetismu, lékaře Johanna Karla Passavanta (1787–1861) a Christiana Ernsta Neeffa (1782–1849). Buquoye zaujal více doktor Neeff, od kterého dostal kontakty na pařížské magnetizéry a nahlédl u něho do rukopisu Franze Antona Mesmera.³⁰² Ten v době Buquoyovy cesty do Francie již nežil, zemřel roku 1815, ale v Paříži zůstalo mnoho jeho následovníků.³⁰³ Po čtyřech dnech ve francouzském hlavním městě navštívil 28. dubna 1818 botanickou zahradu, aby se tam setkal s přírodovědcem a knihovníkem Národního muzea Jeanem Phillipem Deleuzem (1753–

²⁹⁹ Robert DARNTON, *Mesmerism and the End of Enlightenment in France*, Cambridge 1968, s. 3–4.

³⁰⁰ Připomenout lze alespoň hraběte Františka Thuna. I. CERMAN, *Aufklärung oder Illuminismus*, s. 94–99.

³⁰¹ Nicholas GOODRICK-CLARKE, *The Western Esoteric Traditions. A Historical Introduction*, New York 2008, s. 173–190.

³⁰² SOA Třeboň, RAB, kart. 207, inv. č. 1000, sign. 258.210, korespondence se členy rodiny a příbuznými, Jiří Buquoy manželce Gabriele Buquoyové, Frankfurt v dubnu 1818.

³⁰³ Magnetizér Deleuze jejich počet v Paříži odhadoval na dvě stě. SOA Třeboň, RAB, kart. 207, inv. č. 1000, sign. 258.210, korespondence se členy rodiny a příbuznými, Jiří Buquoy manželce Gabriele Buquoyové, Paris 5. června 1818.

1835).³⁰⁴ Buquoy ho v dopise manželce představil jako tamního nejvýznamnějšího magnetizéra, který využívá svých schopností výhradně k léčení nemocných. Od něj získal kontakt na somnambulistku madame Gaussel. Dalšího dne se seznámil s markýzem de Puységurem (1751–1825), Mesmerovým žákem. Přestože spolu vedli zajímavou konverzaci, nezaujal ho tolik jako Deleuze. Hodnotil ho jako naturfilozofa s francouzskou povrchností, který se snaží pomocí magnetismu odhalovat tajemství přírody, ale není pro to nadán.³⁰⁵ Deleuzeho protekce dostala Buquoye i na jinak neveřejné setkání magnetizérů sdružených v *Société du Magnétisme* vedenou markýzem Puységurem.³⁰⁶ Na akci se každé pondělí v osm hodin scházeli magnetizéři a hrabě na jejich činnosti neshledal nic šarlatánského.³⁰⁷

Deleuzeho kontaktu na somnambulistku využil hned 30. dubna. Po předchozí domluvě k ní dorazil v jedenáct hodin dopoledne. Byl starším mužem doprovázen do obvykle zařízeného pokoje (*keine Charlatanvorbereitungen*). Podle odhadu hraběte asi čtyřicetiletá žena si s ním povídala o náměsíčných stavech, ve kterých se již čtyři roky nechává čtyřikrát denně magnetizovat. Pomohla již prý mnoha nemocným. Následně se nechala svým mužem uvést do somnambulistického spánku, bez jakéhokoli šarlatánství, poznamenal Buquoy. Po deseti minutách již hrabě zpozoroval, že zcela spí, proměnila se její fyziognomie, úzkostlivě sebou házela v křesle, aniž by se jí kdokoli dotýkal. Poté začala chytat svou pravou rukou střídavě obě Buquoyovy ruce. Přestože nevěděla, proč za ní Jiří Buquoy přišel, označila správně jeho zdravotní potíže (zažívací problémy a revmatismus). Doporučila mu i medikaci: odvar z mangoldu a kerblíku, klystýr s telecím střívkem, potírání hrudi citronovou šťávou a manou, vtírání vavřínového oleje, užívání opiových kapek *laudanum*. Domluvili se také na dalším postupu léčby. Na začátku června se Buquoy rozhodl vyzkoušet účinky magnetismu i na sobě. Zašel se svým sluhou Františkem k madame Gaussel, aby se nechal sluhou pod jejím vedením uvést do hypnotického spánku. Pokus se vydařil.³⁰⁸ Po týdnu navštívil madame Gaussel

³⁰⁴ SOA Třeboň, RAB, kart. 207, inv. č. 1000, sign. 258.210, korespondence se členy rodiny a příbuznými, Jiří Buquoy manželce Gabriele Buquoyové, Paris 30. dubna 1818.

³⁰⁵ SOA Třeboň, RAB, kart. 207, inv. č. 1000, sign. 258.210, korespondence se členy rodiny a příbuznými, Jiří Buquoy manželce Gabriele Buquoyové, Paris 30. dubna 1818.

³⁰⁶ R. DARNTON, *Mesmerism*, s. 141.

³⁰⁷ SOA Třeboň, RAB, kart. 207, inv. č. 1000, sign. 258.210, korespondence se členy rodiny a příbuznými, Jiří Buquoy manželce Gabriele Buquoyové, Paris 15. května 1818.

³⁰⁸ Zanedlouho poprosil o totéž Deleuzeho, který hraběte magnetizoval čtvrt hodiny a zbavil ho na chvíli zdravotních obtíží. SOA Třeboň, RAB, kart. 207, inv. č. 1000, sign. 258.210, korespondence se členy rodiny a příbuznými, Jiří Buquoy manželce Gabriele Buquoyové, Paris 5. června 1818.

kvůli zdravotním problémům znovu. Ta mu nasadila dvanáct pijavic a doporučila jíst mnoho žab. „V Červeném Hrádku je zaplat' Pánbůh hodně žab, jejichž kvákání mě často rozčilovalo“, avizoval hrabě manželce své odhodlání podstoupit navrženou léčbu po návratu domů.³⁰⁹

O týden později sděloval hrabě manželce, že ho Deleuze vzdělával v magnetismu.³¹⁰ Buquoy mu vyprávěl o své nemocné dceři Gabriele a pařížský magnetizér se nabídl pomoci s určením jejích potíží. Buquoyova manželka měla dceři ustříhnout kadeř vlasů a nemyté, čerstvě ustřižené zapečetit do papíru a zaslat na Deleuzeho adresu. To také udělala, dopis se však ztratil, ale zájem o tento způsob vyšetření nikoliv. Ještě v letech 1820 a 1825 Deleuze hledal somnambulistky, které by byly schopné ve vlasech něco vidět, Buquoy opakovaně stříhal mladé Gabriele vlasy a zasílal k dalším pokusům. Veškeré pokusy však končily nezdarem.³¹¹

Dne 28. května 1818 psal s nadšením dopis o magnetizéřské seanci, kterou absolvoval u abbého Farii. José Custódio Faria (1756–1819) byl magnetizér původem z portugalské kolonie v Indii, který od patnácti let pobýval postupně v Portugalsku, v Itálii a nakonec ve Francii, kde proslul svými hypnotickými schopnostmi. Na Jiřího Buquoye udělal velký dojem. V dopise ho popsal jako Inda s olivově žlutou barvou pleti (evokoval mu prý vzhled Dobrovského), s výraznými rysy a ohnivýma očima. Viděl v něm člověka, který je s velkou živostí a pronikavým pohledem schopen nejvyšší abstrakce v myšlení. Básnická fantazie a nadšení nejvyššího řádu v něm planula ve chvílích, kdy se snažil dostat k tajemství přírody s pomocí běsů, tedy při praktikování magnetismu. „Představ si někoho mezi Cagliostrem a Faustem, jeho neutuchající snahu přirovněj k jádru Etny a získáš obraz této originální osobnosti“, připodobnil Buquoy Fariovo magnetizéřské nadšení manželce.³¹² Abbé Faria magnetizoval specifickým způsobem. Stál dvanáct kroků od média, které se mělo soustředěně dívat na jeho zdviženou ruku. Po minutě se k hypnotizované osobě přiblížil a rozkázal jí démonickým

³⁰⁹ SOA Třeboň, RAB, kart. 207, inv. č. 1000, sign. 258.210, korespondence se členy rodiny a příbuznými, Jiří Buquoy manželce Gabriele Buquoyové, Paris 13. června 1818.

³¹⁰ SOA Třeboň, RAB, kart. 207, inv. č. 1000, sign. 258.210, korespondence se členy rodiny a příbuznými, Jiří Buquoy manželce Gabriele Buquoyové, Paris 8. května 1818.

³¹¹ SOA Třeboň, RAB, kart. 204, inv. č. 977, sign. 257.326 (02), korespondence s jednotlivými učiteli, národohospodáři a odborníky, Jean Philippe Deleuze Jiřímu Buquoyovi, Paris 16. března 1820, 8. května 1825, 29. května 1825.

³¹² SOA Třeboň, RAB, kart. 207, inv. č. 1000, sign. 258.210, korespondence se členy rodiny a příbuznými, Jiří Buquoy manželce Gabriele Buquoyové, Paris 28. května 1818.

hlasem usnout. Následně jí položil ruku na pěšinku, osoba se zachvěla a usnula. K probouzení poté stačil prostý Fariův rozkaz. Osoby po hypnóze nevěděly, co se s nimi dělo, nic si nepamatovaly. Faria toto zopakoval během večera na několika ženách, čímž Jiřího Buquoye přesvědčil, že nejde o podvrh. Ženy podle jeho názoru skutečně prošly hypnotickým stavem, v čemž ho utvrzovala jejich fyziognomie během magnetizování i pozoruhodně přesné informace o jeho rodině, které média dokázala v náměsíčném spánku sdělovat. Tuto schopnost si později ověřil i přímo u Farii, kterého nadále navštěvoval, nechal si diagnostikovat zdravotní obtíže a získával od něj informace o magnetizérech a somnambulismu.

Během několikátýdenního pobytu v Paříži se hrabě Buquoy aktivně seznamoval s živočišným magnetismem. Z korespondence vyplývá, že ho zajímaly především dvě věci: jestli francouzští magnetizéři nejsou šarlatáni a jestli jsou schopni pomocí mesmerismu skutečně léčit. Jeho dřívější zájem o tuto přírodovědnou disciplínu se nepodařilo přímo doložit, informace o magnetizérech však nepochybně měl. Lze to usuzovat z neustálého posuzování, jestli jde o šarlatánství, nebo seriózní práci. Srovnával je s německým prostředím, které v něm důvěru nevzbuzovalo, Francouzi naproti tomu zasvětili své magnetizéřské schopnosti léčení. Počáteční nedůvěru v mesmerismus překonal autopsií, když se nechal s úspěchem léčit a s důvěrou v tuto metodu se následně snažil zprostředkovat diagnostiku i pro svou nemocnou dceru Gabrielu. Zájem o mesmerismus se do Buquoyových odborných prací výrazně nepromítl, potvrzuje však jeho inklinaci k interpretaci přírody jako vitálního celku, který v tomto případě zastupovalo fluidum ovlivňované citlivým jedincem.

IV. 3 Zájem o homeopatii

Zájem o jednotu člověka a přírody a problematický zdravotní stav dovedl Jiřího Buquoye i k další nekonvenční metodě léčení – k homeopatii. Homeopatie je alternativní léčebná metoda, kterou na přelomu 18. a 19. století vyvinul německý lékař Samuel Hahnemann (1755–1843). Na rozdíl od běžné medicíny se nezaměřuje na odstranění symptomů nemocí, ale vychází z předpokladu, že člověk je jeden organický celek a nemoc je projevem ztráty harmonie tohoto celku. Úkolem homeopatické léčby je proto přivést člověka zpět k harmonii. Při indikaci léčebných přípravků se řídí zásadou *similia similibus curentur* (léčba podobného podobným), v praxi tedy

předepisováním velmi zředěných přírodních přípravků, které by v nezředěné formě člověku způsobovaly právě prožívané zdravotní obtíže.³¹³

V rakouské monarchii propagoval homeopatii nejdříve Matthias Marenzeller (1765–1854), osobní lékař Karla I. ze Schwarzenbergu (1771–1820). Marenzeller se k homeopatii dostal kritikou běžné medicíny v roce 1816. Tehdy se s metodou seznámil četbou recenze Hahnemannova učení, v roce 1818 si v Praze otevřel soukromou praxi.³¹⁴ Roku 1819 byla homeopatie v Rakousku zakázána, a to trvalo až do třicátých let 19. století.³¹⁵ Marenzeller přesto léčil dál, krátce i Jiřího Buquoye,³¹⁶ a v roce 1829 přesídlil do Vídně, kde v činnosti pokračoval. Zdravotní stav svého významného pacienta, maršálka Schwarzenberga, konzultoval přímo s Hahnemannem a později mu pacienta i předal. Karel ze Schwarzenbergu však i přes Hahnemannovu snahu roku 1820 zemřel a homeopat Hahnemann musel opustit Lipsko. Tou dobou již byl znám Buquoyův zájem o homeopatii, a také jistě proto v únoru 1821 obdržel jako upomínku na zajímavé konverzace během pobytu v Lipsku sbírku blíže nespécifikovaných věcí se vztahem k Samuelu Hahnemannovi (*Sammlung von Hahnemanniaris*). Zaslal mu je spolu s dopisem rakouský ekonom, tou dobou generální konzul v Sasku, Adam Müller (1779–1829), který sbírku sám připravil.³¹⁷

Hrabě Buquoy vyhledal v roce 1820 přímo lékaře Hahnemanna, aby s ním konzultoval svůj zdravotní stav, později i potíže nemocné dcery Gabriely³¹⁸ a nakonec i manželky.³¹⁹ Hahnemann působil v té době v Lipsku, kde 19. dubna přijal Buquoye

³¹³ Ke vzniku a charakteristice homeopatie blíže Christian LUCAE, *Homöopathie an deutschsprachigen Universitäten. Die Bestrebung zu ihrer Institutionalisierung von 1812 bis 1945*, Heidelberg 1998 (= Quellen und Studien zur Homöopathieggeschichte 4), s. 20–22; Kathrin SCHREIBER, *Samuel Hahnemann in Leipzig. Die Entwicklung der Homöopathie zwischen 1811 und 1821: Förderer, Gegner und Patienten*, Stuttgart 2002 (= Quellen und Studien zur Homöopathieggeschichte 8), s. 10–19.

³¹⁴ K. SCHREIBER, *Samuel Hahnemann*, s. 53–54.

³¹⁵ K prosazení homeopatie v českých zemích srov. studii Ludmila HLAVÁČKOVÁ, *Elias Altschul a homeopatie na pražské lékařské fakultě ve druhé polovině 19. století*, Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis 42, 2002, s. 75–83, zde s. 75–76. K recepci homeopatie v českých zemích též Robert JÜTTE, *The Hidden Roots. A History of Homeopathy in Northern, Central and Eastern Europe*, Stuttgart 2006, s. 49–60.

³¹⁶ SOA Třeboň, RAB, kart. 205, inv. č. 979, sign. 257.34, ilustrační materiál (popis literárně-vědecké dráhy), fol. 85.

³¹⁷ Podle obsahu dopisu se lze domnívat, že šlo o novinové výstřižky týkající se zákazu Hahnemannovy praxe po neúspěšné léčbě maršála Karla I. Filipa ze Schwarzenbergu (1771–1820). SOA Třeboň, RAB, kart. 175, inv. č. 967, sign. 257.31, korespondence s úředníky, služebníky a známými, Adam Müller Jiřímu Buquoyovi, Leipzig 4. února 1821.

³¹⁸ První návštěva je zachycena 7. srpna 1820. Srov. K. SCHREIBER, *Samuel Hahnemann*, s. 251.

³¹⁹ Nejstarší záznam je z 5. března 1821. TAMTÉŽ, s. 263.

a vyslechl si jeho problémy. Doktor Hahnemann si dělal z rozhovorů se všemi pacienty poznámky do sešitů, kterým říkal *Krankenjournalen*. Z poznámek víme, že Buquoy diktoval svůj zdravotní stav od mládí, kdy popisoval bezstarostné dětství do sedmnácti let, poté se mělo horšit jeho zdraví a začal pociťovat problémy v dutině břišní.³²⁰ Z Buquoyova popisu si Hahnemann zaznamenal i velký zájem hraběte o studium matematiky i to, že byl permanentně nemocný do svých dvaceti čtyř let. Na zápiscích je znát, že se Hahnemann nezajímal pouze o příznaky problémů, se kterými za ním pacienti chodili, ale zkoumal také jejich zdravotní vývoj hluboko do minulosti. Po čtyřech dnech se sešli znovu a setkávání se opakovalo denně až do prvního květnového týdne. Hahnemann zapisoval Buquoyovy návštěvy netypicky až na konec svého sešitu, kde byly pohromadě, což může svědčit o předpokládané náročnosti léčení i významu pacienta.³²¹

Zajímavým dokladem k léčení mladé Gabriely je dopis Samuela Hahnemanna její matce. Doktor Hahnemann radí hraběnce Gabriele Buquoyové, aby brali mladou komtesu často na čerstvý vzduch a k zatraktivnění jejích pobytů venku navrhuje, aby si trhala a doma lisovala bylinky, které při procházkách najde. Otec jí měl pomáhat označovat rostliny názvy, aby vzniklo *Herbarium*.³²² Podobný herbář skutečně vznikl a dochoval se s názvem *Vzpomínková kniha na šťastně prožité dny*.³²³ Mladá Gabriela v něm uchovala vzpomínky na procházky s příbuznými a přáteli, u rostlin popisovala příležitosti, při kterých je trhala. Pro nás je to konkrétním dokladem o aplikování Hahnemannových doporučení u Buquoyů.

Bylo zmíněno, že v roce 1819 byla homeopatie v rakouských zemích zakázána. O rok později vydal Buquoy v dodatku ke své knize *Skizzen zu einem Gesetzbuche der Natur* (1817) kapitulu, kde Hahnemannovu metodu využil na podporu jedné ze svých

³²⁰ Tento stav spojoval Jiří Buquoy s traumatickým zážitkem z dětství, kdy při rodinném obědě zemřel jejich spolustolovník převor Gosse a mrtvý se svalil přímo na mladého hraběte. SOA Třeboň, RAB, kart. 205, inv. č. 979, sign. 257.34, ilustrační materiál (popis nemocí), fol. 2. K Buquoyově zdravotnímu stavu srov. též. M. MORAWETZ, *Krankengeschichte*, s. 37–43.

³²¹ Institut für Geschichte der Medizin der Robert Bosch Stiftung Stuttgart, Homöopathie Archiv (dále IGM Stuttgart), *Deutsche Krankenjournalen von Samuel Hahnemann*, D 20, fol. 47–50. Obdobně si zapisoval již jen léčbu Karla I. ze Schwarzenbergu.

³²² SOA Třeboň, RAB, kart. 213, inv. č. 1001, sign. 258.211, korespondence s úředníky, služebníky, známými a přáteli, Samuel Hahnemann Gabriele Buquoyové, Köthen 8. července 1821.

³²³ *Erinnerungs-Buch an fröhlich erlebte Tagen*. SOA Třeboň, RAB, kart. 224, inv. č. 1082, sign. 260.10, herbářový památník. Namísto botanických určení rostlin jsou u květin zaznamenány vzpomínky na příležitosti, při kterých je trhala.

teorií, snažil se matematicky podložit své bádání o přírodě.³²⁴ Běžnou medicínu ve svém textu nazýval „allopatickou léčebnou metodou“, po vzoru homeopatů, kteří za allopatii označovali ze svého pohledu odlišné lékařské postupy. Allopatie a homeopatie pro něj představovaly dvě matematické neznámé, které bylo třeba dosazovat do správných rovnic, přičemž ani jedna z neznámých neměla být všeobecně použitelná. Zatímco allopatie patřila do rovnic, v nichž působily přírodní síly souběžně, homeopatie byla řešením v případech, kdy jsou síly protichůdné.³²⁵ Jinými slovy byla běžná medicína využitelná pro léčbu nemocí, které vznikly u jinak běžně zdravého člověka, naproti tomu homeopatii by aplikoval u lidí, jejichž život není v rovnováze. Ačkoli dostal několik souhlasných reakcí na svůj výklad od německých lékařů a farmakologů, samotný Hahnemann měl dvě výhrady k Buquoyovu pojetí, neboť neviděl běžnou medicínu a homeopatii tak schematicky jako Buquoy.³²⁶ Celkově však hodnotil Buquoyovo úsilí s povděkem, protože pomáhal popularizovat jeho léčebnou metodu.

³²⁴ Georg VON BUQUOY, *Zusammenstellung einiger Hauptmomente aus der Geotomie, Phytotomie und Zootomie [...] Ferner: Über die Methode in der Biologie überhaupt und namentlich über die Anwendung der Mathematik bei der Interpretation der Lebenserscheinungen; erläutert durch die Betrachtung der Hahnemannisch-Homöopathischen Heillehre [...]*, Leipzig 1820, s. 549–562.

³²⁵ TAMTÉŽ, s. 559.

³²⁶ SOA Třeboň, RAB, kart. 204, inv. č. 977, sign. 257.326 (02), korespondence s jednotlivými učiteli, národohospodáři a odborníky, Samuel Hahnemann Jiřímu Buquoyovi, Leipzig 19. března 1821.

V. Snahy hraběte o začlenění do vědecké komunity

V. 1 Možnosti vědeckého působení v českých zemích

Dosud byly zmíněny Buquoyovy zájmy vycházející z potřeb zefektivnění správy panství, z jeho patriotického zájmu o povznesení hospodářství vlasti a z první konfrontace přístupu k výkladu světa. Zmínka byla také o získávání zkušeností s nekonvenční medicínou, které podporovaly jeho pohled na přírodu. Po čtyřicátém roku života se hrabě rozhodl razantněji vstoupit do vědecké komunity a jasně v ní představit své názory. V této kapitole bude postupně pojednáno o způsobech, kterými toho chtěl dosáhnout, a omezeních, jež kvůli tomu musel překonat.

Zájem o vědní disciplíny patřil v první polovině 19. století k intelektuálním obzorům šlechticů. Ve vědách byli vzděláváni a mnohé z poznatků uplatňovali při správě svých majetků. Hrabě Jiří Buquoy patřil však k málo početné skupině aristokratů, kteří svůj zájem profesionalizovali tvorbou vlastních vědeckých prací a začlenili se do vědecké komunity. Z dalších osobností lze připomenout Buquoyova vrstevníka hraběte Bedřicha Všemíra Berchtolda z Uherčic (1781–1876). Vystudoval na pražské univerzitě lékařství a v Tučapech u Soběslavi, kde žil, provozoval praxi do roku 1815.³²⁷ Zároveň se zajímal o botaniku, prozkoumával rostliny v jižních Čechách a od třicátých let 19. století cestoval po Evropě, severní Africe, Blízkém Východu i Brazílii. Svůj zájem o hospodářské využití rostlin zužitkoval při spolupráci s Janem Svatoplukem Preslem na *Rostlináři* a později i s dalšími autory při práci na knize *Ökonomisch-technische Flora Böhmens*.³²⁸ Hrabě Berchtold byl v kontaktu i s dalším zájemcem o botaniku z řad české zemské šlechty, s hrabětem Kašparem Šternberkem, který se po ukončení církevní kariéry stal významným organizátorem vědeckého života v Čechách.³²⁹

Možnost rozvíjet zájem o vědu umožňovaly v českých zemích některé instituce. Jednou z nich byla Královská česká společnost nauk. Fungovala ve dvou sekcích, matematicko-fyzikální a vlastenecko-historické třídě a odborné práce svých členů vydávala ve sborníku *Abhandlungen der Königlichen böhmischen Gesellschaft der*

³²⁷ Životu a kontaktům hraběte Berchtolda se blíže věnoval Zdeněk ŠOLLE, *Ke stykům hraběte Bedřicha Všemíra Berchtolda z Uherčic s českými obrozenci*, Studie o rukopisech 18, 1979, s. 145–186, zvláště s. 146–159.

³²⁸ Ke spolupráci na vydávání děl srov. TAMTÉŽ, s. 152–154.

³²⁹ J. MAJER, *Kašpar Šternberk*, s. 47nn.

Wissenschaften.³³⁰ Výrazným přispěvatelem do nich byl slavista Josef Dobrovský, který pojednával o starších českých dějinách, věnoval se filologické kritice jejich pramenů a otiskl i rozpravu, kterou chtěl podnítit vznik srovnávacího slovníku slovanských jazyků. Hrabě Kašpar Šternberk se naproti tomu pokusil zasadit dějiny botaniky do kontextu dějin vzdělanosti v Čechách. Ohlas vzbudily práce Františka Palackého *Staří letopisové čeští* a snad ještě více *Würdigung der alten böhmischen Geschichtschreiber* a až v polovině století se objevily v *Abhandlungen* první filozofická díla či práce z dějin filozofie, nejprve od Bernarda Bolzana a Franze Exnera, po polovině století následovaných dalšími.³³¹ Přestože lze na některých tématech sledovat snahu o legitimizaci českého etnika, je třeba upozornit, že aktivity vzdělavců a iniciátorů vědeckého života v českých zemích nelze pokládat za národnostně motivované ve všech případech.³³² Stále byl totiž u některých autorů živý osvícenský patriotismus, který měl sice s národním uvědoměním styčné body, ale jeho představitelé měli pro svou práci jiné motivace, konkrétně práci pro obecné blaho a pro vlast, nikoli pro konkrétní národ.³³³

Kromě vydávání vlastního periodika vypisovala Královská česká společnost nauk vědecké soutěže, takzvané cenné otázky (*Preisfragen, Preisaufgaben*). Členové Společnosti navrhovali pro otázky témata, která považovali za bílá místa v české vědě, a případní respondenti byli honorováni. Mezi náměty se objevovaly pokusy o zadání témat z nejstarších českých dějin i slovanské filologie. Jiřímu Buquoyovi mohla být svým předmětem blízká otázka o řešení matematických rovnic vyšších řádů, ale ani on, ani nikdo jiný na ni v roce 1833 nereagoval. Pokládání cenných otázek skončilo pro jejich malou odezvu roku 1839.

Realizovat své odborné zájmy mohli intelektuálové od roku 1818 ve Vlasteneckém museu v Čechách. O jeho založení usilovaly dvě nezávislé skupiny – čeští obrozenci na straně jedné s představou o národně zaměřené instituci, kde by se

³³⁰ Název časopisu se několikrát proměňoval. Pod tímto názvem vyšlo osm čísel v letech 1804–1824. V této době vycházely *Abhandlungen* v Praze u nakladatele Gottlieba Haaseho. Ke změnám názvu časopisu viz Wilhelm Rudolph WEITENWEBER, *Repertorium sämtlicher Schriften der königl. böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften vom Jahre 1769 bis 1868*, Prag 1869, s. IV–VI.

³³¹ Šlo o práce Bernarda Bolzana, Franze Exnera, Františka Květa, Roberta Zimmermanna, Viléma Volkmana, Josefa Dasticha a Viléma Kaulicha. J. KALOUSEK, *Děje*, s. 233–235.

³³² Vědeckým pracím v *Abhandlungen* Královské české společnosti nauk se věnoval Josef Kalousek. TAMTÉŽ, s. 151–159; 233–243.

³³³ Miloš ŘEZNÍK, *Formování moderního národa. Evropské „dlouhé“ 19. století*, Praha 2003, s. 47–50; 131–140; R. KRUEGER, *Czech, German, and Noble*, s. 89–126.

pěstovala věda v národním jazyce, byly by rozvíjeny národní literatura a umění. Na straně druhé byli čeští patrioti kolem osobnosti Kašpara Šternberka a jeho bratranců hraběte Františka Klebelsberga a Františka Šternberk-Manderscheida. Ti viděli budoucí muzeum jako vědecké pracoviště, které by se věnovalo v Čechách zatím nezpracovaným tématům. Chybělo zde zpracování dějin české literatury a českých dějin vůbec, nebylo provedené geologické prozkoumání země, ani popsány druhy fauny a flóry.

Muzeum se podařilo založit skupině kolem hraběte Šternberka, a přestože nebylo tvořeno výlučně Šternberkovými sympatizanty, bylo zastoupení jeho názorových stoupců, zejména šlechticů, v prozatímním výboru a později i ve Společnosti Vlasteneckého muzea nadpoloviční. Jiří Buquoy věnoval muzeu do konce roku 1819 pět set zlatých rakouského čísla a zařadil se tak oficiálně mezi jeho zakladatele.³³⁴ Muzejní knihovnu rozšířil o vlastní spisy³³⁵ a pokoušel se prosadit myšlenku zapůjčování odborných knih ze soukromých knihoven, ovšem bezúspěšně. V roce 1829 koupil čtyři akcie muzea. Aktivně se podílel i na jeho chodu, když byl v letech 1820–1835 členem muzejního výboru. Při svém prvním zvolení získal dokonce po Františku Šternberk-Manderscheidovi nejvyšší počet hlasů.³³⁶ Konkrétní představy o odborné činnosti muzea měli zejména Kašpar Šternberk a Josef Dobrovský. Zatímco Šternberk upřednostňoval prezentaci přírodních věd podle uznávaných vědeckých systémů, Dobrovský se snažil orientovat chod muzea k zachování bohemikální literatury a k poznávání českých dějin. O své činnosti začalo muzeum velmi brzy informovat na stránkách vlastních českých a německých periodik, zájem o muzejní časopisy však nebyl velký. Pro chod muzea byl podnětný příchod mladého Františka Palackého. Jako pětadvacetiletý přišel v roce 1825 do Prahy s přesvědčením, že bude historikem. Pracoval nejprve u Dobrovského, poté také u Kašpara Šternberka, pro něhož vytvářel rodokmen. Šternberk mu nabídl i vydávání muzejních periodik.³³⁷ V roce 1829 začal

³³⁴ Přispíval i v dalších letech. Václav Nebeský uvádí, že Buquoy platil sto zlatých ročně jako příspěvek muzeu a tisíc zlatých věnoval Matici české. Srov. Václav NEBESKÝ, *Dějiny Musea království Českého*, Praha 1868, s. 196.

³³⁵ Na přelomu let 1827 a 1828 věnoval hrabě muzejní knihovně dvacet svých prací. Helga Turková ještě v roce 1990 uvedla, že většina z nich nebyla dokonce ani rozřezána a ty zbylé byly rozřezány zřejmě již při vazbě. Srov. H. TURKOVÁ, *Zapomenutý polyhistor*, s. 143–145.

³³⁶ Od roku 1820 byl členem prozatímního výboru, od 23. prosince 1822 členem správního výboru. Do něj byl opětovně zvolen 30. března 1829 a 9. dubna 1831. Z výboru vystoupil 30. dubna 1835. TAMTÉŽ, s. 142–143; V. NEBESKÝ, *Dějiny*, s. 188 a 190.

³³⁷ Josef HANUŠ, *František Palacký, tvůrce a redaktor časopisů muzejních*, ČNM 100, 1926, s. 3–30.

Palacký pracovat na projektu, jehož cílem bylo vydat první českou encyklopedii. O vydání encyklopedie se snažil i Josef Jungmann. To se sice ani jednomu z nich nepodařilo, ale Palackého snaha vedla alespoň k založení Matice české, nadace pro vydávání české odborné i krásné literatury, která od ledna 1831 zahájila svou činnost.³³⁸

Na čtyřech fakultách Karlo-Ferdinandovy univerzity byla možnost svobodné vědecké práce velmi omezená státními zásahy.³³⁹ Z pohledu rakouské monarchie měla být výuka na univerzitě zaměřena co nejvíce prakticky, měl být omezen vliv ze zahraničí, odkud by mohly proudit revoluční myšlenky a spolutvůrcem restriktivních opatření měla být opětovně katolická církev. Filozofická fakulta sloužila v prvních dvou studijních letech jako příprava pro studium na jiných fakultách a nelišila se tím příliš od lyceí a filozofických učilišť zakládaných po roce 1802 v menších městech. Toto propedeutické zaměření zůstávalo fakultě až do roku 1849.³⁴⁰ Po dvou základních letech, kdy bylo nutné striktně využívat předepsané učebnice, se sice mohli studenti více specializovat a seznamovat s názory svých vyučujících během volitelných přednášek, ale fakulta tehdy až na výjimky nedisponovala výraznými osobnostmi. Vzdělávání na teologické fakultě bylo zaměřeno na praktické zvládnutí pastoračních problémů a na právnické fakultě byla situace obdobná. Zde se alespoň snažil profesor politických věd Václav Kopetz seznamovat posluchače i se Smithovým ekonomickým liberalismem a známou osobností byl ve své době i profesor statistiky a trestního práva Georg Schnabel, který svou knihou *Evropská státověda* (1821) vzbudil u cenzorů podezření, že by mohl ohrožovat rakouské státní zřízení.³⁴¹ Odborně nejprogresivnější fakultou Karlo-Ferdinandovy univerzity tak byla fakulta lékařská.³⁴² Roli v tom do velké míry hrála skutečnost, že lékařská věda nepředstavovala z hlediska státu takové riziko jako právo, filozofie či teologie a mohla se proto svobodněji rozvíjet.

³³⁸ K vydaným titulům Matice české srovnej Jan Matouš ČERNÝ, *Museum království českého. Stručná zpráva historická i statistická*, Praha 1884, s. 43–46.

³³⁹ J. HAVRÁNEK A KOL., *Dějiny*, s. 19–31.

³⁴⁰ TAMTÉŽ, s. 69–86.

³⁴¹ Michal CHVOJKA, *Príspevok k dejinám knižnej cenzúry a jej manipulácii habsburskou štátnou policiou v predmarcovom období*, ČMM 127, 2008, s. 335–353, zde s. 346–347; Petr PÍŠA, *Knižní cenzura v Čechách v předbřeznové době*, Praha 2010 (= diplomová práce), s. 124–142.

³⁴² Daniela TINKOVÁ, *Tělo, věda, stát. Zrození porodnice v osvícenské Evropě*, Praha 2010, s. 301–302. Spíše pro zajímavost uvedme, že od konce 18. století do třicátých let 19. století nebyly počty studentů na lékařské fakultě vysoké. Pohybovaly se mezi šesti a šestnácti, teprve v roce 1830 jich bylo padesát jedna a o rok později dokonce šedesát šest.

Nebylo samozřejmě nutné realizovat vlastní odborné zájmy v rámci institucí, intelektuálové mohli působit i soukromě. V rakouské monarchii byla svoboda bádání omezena ze strachu státu před šířením revolučních či liberálních názorů a neinstitucionalizované bádání představovalo možnost svobodnějšího rozvoje vlastních myšlenek bez ohledů na potřeby instituce či státu. Problematictější však bylo šíření myšlenek. Rakouská cenzura měla hlídat všechny tištěné i rukopisné materiály a dbát na to, aby nebylo šířeno nic, co by odporovalo náboženství, dobrým mravům a ohrožovalo stávající státní zřízení.³⁴³ Texty byly rozdělovány do několika kategorií podle stupně jejich závadnosti a u některých museli být jejich čtenáři schvalováni nejvyšším policejním úřadem. Ospravedlněním pro cenzuru byla snaha chránit čtenáře před nevhodnými texty. Cenzurní předpis ze 14. září 1810 měl chránit „intelektuálně nedospělé“ čtenáře před mylným pochopením textů, čtenáře, kteří nebyli schopni abstraktního myšlení, kritického čtení, a jejichž nepochopení textu by mohlo vést jejich myšlenky špatným směrem.³⁴⁴ I rukopisy určené pro zahraničí bylo nutné kontrolovat, ale kvůli nejasným pravidlům k tomu někdy nedocházelo. Vydáním práce v zahraničí se tedy v některých případech dařilo obejít domácí cenzuru.³⁴⁵ Cenzoři svými posudky zároveň posuzovali kvalitu vědeckého díla, neboť rozhodovali, co bylo přínosné a co naopak opakovalo staré myšlenky nebo nebylo potřebné.

Pod policejním dohledem byly i osobní kontakty s osobami, které by mohly poškodit státní zájem šířením liberálních názorů.³⁴⁶ Takové nebezpečí hrozilo například v lázeňských městech na západě a severozápadě Čech.³⁴⁷ Tato místa navštěvovali významní představitelé kulturního a vědeckého života a s nimi se tam setkávali intelektuálové z rakouských zemí. Jiří Buquoy neměl do lázeňských měst z Červeného Hrádku daleko a využíval jeho výhodné polohy pro setkání s významnými lázeňskými hosty, konkrétně například s Goethem, jak již bylo výše zmíněno. Hlídní kontaktů rakouskou policií na straně jedné a dychtivý zájem rakouských intelektuálů o kontakty

³⁴³ Zásadní cenzurní nařízení pro předbřeznovou dobu zpřístupnil Julius MARX, *Die österreichische Zensur im Vormärz*, München 1959, cenzurní nařízení z 14. 9. 1810 na s. 73–76.

³⁴⁴ Petr PÍŠA, *V zájmu nevzdělaného čtenáře. Literární cenzura v době restaurace a rozmachu národního hnutí*, in: Michael Wögerbauer a kol., *V národním zájmu. Cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře 1749–2014 I*, s. 221–285.

³⁴⁵ TAMTÉŽ, s. 243.

³⁴⁶ Tématu se věnovala Lucie JÍLKOVÁ, *Pod bedlivým dohledem. Sledování cizinci v českých zemích za napoleonských válek. Případ hraběte Pourtalése*, in: Claire Madl – Daniela Tinková (edd.), *Francouzský švindl svobody. Francouzská revoluce a veřejné mínění v českých zemích*, Praha 2012, s. 177–192.

³⁴⁷ Ke společenskému významu lázní blíže J. URZIDIL, *Goethe; M. BUQUOY, Begegnungen*.

se zahraničními vědeckými a kulturními elitami na straně druhé nelze za každou cenu vnímat černobíle. Například i policejní rada Josef Grüner nebo Metternichův poradce Friedrich von Gentz iniciativně vyhledávali Goethovu přítomnost.³⁴⁸ V Praze se hrabě pohyboval mimo jiné v prostředí salónu bratřanců Šternberků v jejich paláci na Malé Straně, kde se mohl potkávat se slavistou Dobrovským i s historikem Palackým.³⁴⁹

V první polovině 19. století byla v Českých zemích stále ještě budována institucionální základna domácí vědy, byla hledána témata, kterým by se měla věnovat. Intelektuální ovzduší bylo ovlivňováno osvícenským patriotismem, silícím národním uvědoměním a také romantismem a liberalismem. Obavy státu z šíření liberálních či dokonce revolučních názorů do určité míry omezovaly rozvoj vědeckého bádání a určovaly jeho směr. Tato omezení se dařilo úspěšně překonávat díky iniciativě některých nadšenců, a rovněž díky kapitálu, který se někteří nebáli do svých zájmů investovat. Jiří Buquoy je příkladem právě takového nadšence.

V. 2 Autobiografie: vytvoření diskursu o sobě

Na přelomu 18. a 19. století kvantitativně narostlo psaní biografií a autobiografií. V dějepisectví je konjunktura tohoto žánru dávána do souvislosti se sociálními změnami, kterými společnost procházela.³⁵⁰ Postupná eroze stavovského systému a vznikání občanské společnosti vedlo u mnohých jedinců k výraznější potřebě sebeidentifikace a autobiografie byla jednou z možností, jak sám sebe zasadit do společnosti pomocí konstruovaného příběhu vlastního života. Docházelo v té době k historizaci vlastního Já, k utváření představy jedince jako podstatné součásti dějin, který zažil významné historické události (například Francouzskou revoluci), a je oprávněn reprezentovat zažitou významnou dějinnou epochu vlastním životem.³⁵¹ Postupně se tak vyvinul literární žánr s typickým myšlenkovým schématem, vyznačujícím se uspořádáním života v chronologické ose, v jedolitém celku (chceme-li

³⁴⁸ Srov. Gabriela UBRYOVÁ, *Policejní a magistrátní rada Josef Sebastian Grüner*, Pardubice 2011 (= Diplomová práce), s. 87–96.

³⁴⁹ R. KRUEGER, *Czech, German, and Noble*, s. 124.

³⁵⁰ L. ŘEZNÍČKOVÁ, *Biografie*, s. 93.

³⁵¹ Peter BURKE, *Historicizing the Self, 1770–1830*, in: Arianne Baggeman – Rudolf Dekker – Michael Mascuch (edd.), *Controlling time and shaping the self. Developments in autobiographical writing since the sixteenth century*, Leiden – Boston 2011, s. 13–32.

příběhu), se začátkem a koncem, s dějovou linkou, která vnáší do příběhu smysl, respektive sdělení čtenářům.

Jiří Buquoy byl nucen přemýšlet a prvně formulovat určitý druh životního příběhu již v letech 1812 a 1820 v souvislosti se svým zdravotním stavem.³⁵² Tehdy popisoval výchovu a povahové rysy jako stěžejní determinační vlivy na své zdraví. Určité vyprávěcí topos je patrné již v nich. Začínal výchozím stavem situovaným do minulosti („od mala jsem často trpěl na červi a zahlenění“), postupně přidal několik výrazných zvrátů (špatné zacházení, úporné studium, traumatizující zážitek), které jeho zdraví ovlivnily, a končil tím, jak nesnáze překonává, případně řeší.

Pro sledované téma, tedy Buquoyovy odborné zájmy, je však stěžejní autobiografie z poloviny 20. let 19. století. V pozůstalosti Jiřího Buquoye se dochovala vlastnoruční rukopisná verze autobiografického textu datovaná v Praze 28. ledna 1824, na níž je škrtnutý, ale přesto čitelný první odstavec. Buquoy v něm vysvětluje, že byl požádán o sepsání několika biografických poznámek pro jakýsi lexikon učenců rakouského císařství.³⁵³ Šlo zřejmě o rubriku *Beyträge zum gelehrten Oesterreich* v Hormayrově *Archivu für Geschichte, Statistik, Literatur und Kunst*, kde anonymní autor tehdy obvyklým způsobem parafrázoval Buquoyem odevzdané heslo³⁵⁴ a vydal ho na podzim téhož roku.³⁵⁵ Ze stejného zdroje nepochybně čerpal i autor biografie otištěné v německém periodiku *Isis* o dva roky později.³⁵⁶ Mezitím, v roce 1825, vyšla v pražském nakladatelství C. W. Enders Buquoyova autobiografie jako součást jedné z jeho knih.³⁵⁷ Právě ta bude nyní podrobena rozboru.

Jiří Buquoy se rozhodl po roce 1815, kdy nebylo jeho pojetí vědy akceptováno v Paříži, že seznámí odborníky se svým pohledem na přírodu. V roce 1817 vyšla jeho kniha *Skizzen zu einer Gesetzbuche der Natur* v lipském nakladatelství Breitkopf & Härtel a postupně tam vyšly téměř všechny jeho knihy. Kniha, v níž vyšla zkoumaná

³⁵² Mám zde na mysli Buquoyův vlastní popis nemoci z roku 1812 a záznam jeho vyprávění o zdravotním stavu v Hahnemannově *Krankenjournalu* z roku 1820. SOA Třeboň, RAB, kart. 205, inv. č. 979, sign. 257.34, ilustrační materiál (popis nemoci); IGM Stuttgart, Deutsche Krankenjournalen von Samuel Hahnemann, D 20, fol. 47–50.

³⁵³ SOA Třeboň, RAB, kart. 205, inv. č. 979, sign. 257.34, ilustrační materiál (popis literárně-vědecké dráhy), fol. 51.

³⁵⁴ Praxi potvrzuje L. ŘEZNIČKOVÁ, *Biografie*, s. 108.

³⁵⁵ Archiv für Geschichte, Statistik, Literatur und Kunst 11. srpna 1824. V tou dobou již patnáct ročníků vydávané rubrice šlo o třicáté šesté heslo.

³⁵⁶ *Isis*, 1826, Heft 7, s. 650–661, *Isis*, 1826, Heft 8, s. 737–755.

³⁵⁷ G. VON BUQUOY, *Auswahl*, s. 1–34.

autobiografie, je v tomto ohledu výjimkou, neboť místem jejího vydání je Praha, tedy území rakouského císařství, ve kterém Buquoy žil. Kniha nesla název *Auswahl des leichter Aufzufassenden, aus meinen philosophisch-wissenschaftlichen Schriften und kontemplativen Dichtungen, für gebildete Leser und Leserinnen* a skutečně šlo o výběr z Buquoyových filozofických prací a kontemplativních básní. Autobiografie vyšla jako úvod zmíněné práce. Buquoy začal sdělením, že výsledky jeho dosavadního literárního snažení jsou k dostání v lipském nakladatelství a ve všech významných německých knihovnách. Nejprve stručně charakterizoval svůj vědecký přístup, uvedl, že doufá v zájem učenců o jeho snahy a že předkládá publiku své myšlenky k „pobavení a poučení“.³⁵⁸ Podstatné je, že sděluje i důvod, proč svou knihu začíná autobiografií. Byl totiž přesvědčen, že výsledky vědecké práce může pochopit jen ten, kdo bude znát i jejího autora, a proto zařazuje do knihy výklad toho, co pokládal ve svém dosavadním životě za formativní pro „směřování jeho ducha“.³⁵⁹ Poukazuje tím na vlastní individualizaci, tedy snahu vyčlenit se v rámci společnosti a definovat sám sebe pomocí vlastní charakteristiky.

Samotné vyprávění o vlastním životě začal konstatováním, že odmala tíhl k meditování a nadšení, zájem v něm budilo vše, co nabízely vědy a umění, a to až do té míry, že to mělo neblahý vliv na jeho organismus.³⁶⁰ V kapitole o Buquoyově výchově bylo ukázáno, že byl od mala skutečně zvědavý. Jeho zdravotní stav byl také častým tématem dochované korespondence i dalších pramenů, ale přímou kauzalitu mezi náročným studiem a zhoršujícím se zdravotním stavem nelze potvrdit jednoznačně. Hrabě sám ještě v jednatřiceti letech (v roce 1812) dával své zdravotní problémy do souvislosti především s traumatickým zážitkem ze smrti rodinného přítele Gosseho a nedostatečným zájmem některých hofmistrů o jeho zdraví.³⁶¹ Teprve v zápiscích homeopata Hahnemanna je při charakteristice zdravotního stavu zmíněno náročné studium jako příčina bolesti v dutině břišní.³⁶² Není předmětem mého zájmu pokoušet se zde analyzovat Buquoyův zdravotní stav. Je zajímavé podívat se na zmíněnou souvislost studia a zdraví optikou Buquoyova vědeckého názoru. Buquoy hledal harmonii sebe sama a zhoršený fyzický stav si mohl interpretovat jako důsledek

³⁵⁸ TAMTÉŽ, s. 1–3.

³⁵⁹ TAMTÉŽ, s. 2–3.

³⁶⁰ TAMTÉŽ, s. 3.

³⁶¹ SOA Třeboň, RAB, kart. 205, inv. č. 979, sign. 257.34, ilustrační materiál (popis nemoci), fol. 2. Srov. též. M. MORAWETZ, *Krankengeschichte*, s. 37–43.

³⁶² IGM Stuttgart, Deutsche Krankenjournalen von Samuel Hahnemann, D 20, fol. 47.

intenzivního studia, kdy nadměrné využívání duševních schopností vedlo na druhé straně k zhoršení tělesného stavu.

Podobným způsobem totiž postupoval ve výkladu i dále. Všímal si vztahu mezi protiklady, učil se rozpoznávat dobro a zlo. Dává například do kontroverze některé studované historické jevy či přečtené biografie, které v něm vzbuzovaly nadšení na straně jedné, a „bezuzdnost lůzy, sobecké intriky, nezákonné jednání a historicky nepodložená politická opatření,“ která vykládal jako důsledek revoluce ve Francii na straně druhé.³⁶³ Francouzská revoluce byla celkově pro rakouskou monarchii obávaným ohrožením státního zřízení a podnětem k opatřením, jež bránila vlivu potenciálních revolučních myšlenek v podunajské monarchii.³⁶⁴ Zmínění tohoto příkladu v práci vydané v Čechách by mohlo budit dojem, že šlo z Buquoyova pohledu o cílenou strategii. Demonstrativním odmítnutím Francouzské revoluce mohl chtít přesvědčit cenzory o absenci nebezpečných názorů ve své knize. Buquoyovu domnělou pragmatičnost v tomto případě však nabourávají cestovní deníky z Francie, v nichž se stejný názor objevuje a jistě nebyl v tomto typu pramene ze strategických důvodů.³⁶⁵

Hrabě Buquoy líčil, že se ve Vídni věnoval téměř výhradně studiu matematiky. Takové tvrzení je poněkud v rozporu s přísnými pravidly na Theresianu. Rozložení předmětů a denního režimu takovou volnost neumožňovalo, s rezervou je proto třeba brát i vyjádření hraběte, že studoval matematiku a fyziku dnem i nocí. Své nadšení pro matematiku dával do souvislosti s dvěma muži, kteří ho k ní měli přivést: v astronomii vzdělaný František Taaffe při pobytu v Nalžovech a exjezuíta, teolog a matematik Franz Guesmann během studia ve Vídni. Druhého Buquoy osobně navštěvoval a bavili se o rozporech mezi božským zjevením a lidským rozumem.³⁶⁶ Získal tou dobou obdiv k pracím francouzských fyziků, stejných osobností, jimž v roce 1815 prezentoval vlastní pohled na dynamiku. Tuto již výše zmíněnou epizodu považuje v autobiografii za zlomovou v jeho vědeckém směřování. Zklamání z kontaktu s francouzskými vědci, jejichž původně vlídné přijetí se změnilo v odmítavý postoj, datuje hrabě do okamžiku, kdy jim začal vysvětlovat, že zaostávají za rakouskou vědou.³⁶⁷ Svým

³⁶³ G. VON BUQUOY, *Auswahl*, s. 3–4, též s. 8–9.

³⁶⁴ K tématu srov. zejména studie v Claire MADL – Daniela TINKOVÁ (edd.), *Francouzský švindl svobody. Francouzská revoluce a veřejné mínění v českých zemích*, Praha 2012.

³⁶⁵ M. MAN, *Cestovní deníky*, s. 80–89.

³⁶⁶ G. VON BUQUOY, *Auswahl*, s. 6–7.

³⁶⁷ [...] *unser Gerstner in Prag, durch seine kurze Theorie der Wellen, mehr gefunden hätte, als jene Akademiker mittelst ihrer Folianten*. TAMTĚŽ, s. 13.

nediplomatickým, ale upřímným jednáním se prý přesvědčil o pokrytectví tehdejší vědecké komunity. Buquoy zřejmě záměrně lichotí rakouským vědcům v autobiografii, která mu má pomoci stát se jejich respektovaným členem. Studium jeho deníku z pařížské cesty ukázalo, že byl odmítnut jeho metafyzický přístup k tématu.

Svůj zájem o matematiku, fyziku a technologie tou dobou odsouval do pozadí, protože se již nedomníval, že by ho tyto obory dovedly k pravému poznání přírody a znovunalezení životní harmonie.³⁶⁸ Namísto toho se přiklonil ke studiu srovnávací anatomie a „mnoha dalších oborů lidského zkoumání,“ v nichž pozoroval „německý důvtip, německou důkladnost a všeobjímající učenost spolu s německým citem pro krásu a dobro“.³⁶⁹ Poznamenal však, že v počátcích jeho zájmu mu Angličané a Francouzi dali více, než mohli dát Němci. Zmínky o rozdílech mezi Francouzi a Němci se objevovaly již v cestovních denících i korespondenci z pařížské cesty a hrabě Buquoy jimi vždy odlišoval (francouzský) materialismus a (německý) idealismus, tedy přístup k výkladu světa.³⁷⁰ Zároveň se zde však pokouší vyrovnat s německou naturfilozofií. Přiznává, že se jí nechal inspirovat, ale, a to zdůrazňuje, v žádném případě prý nebyla základem jeho děl. Brzy údajně rozpoznal, že jde jen o „povrchní poetické blábolení, mystické blouznění a laškování“, které zdánlivou poetičností maskuje své materialistické pojetí.³⁷¹

Jiří Buquoy konstruoval v autobiografii svůj životní příběh od dětství do doby, v níž jako čtyřiačtyřicetiletý pozměnil způsob své odborné práce. Prezentoval se jako člověk, který odmala tíhl k přemýšlení a projevoval zvýšený zájem o vědy a umění. To mu podle jeho vlastní interpretace zhoršovalo zdravotní stav. Zmínil, že po strýci zdědil značné jmění, získal mnoho zkušeností cestami po Evropě, při kterých ovšem vytrpěl i mnoho útrap, a po svatbě se rozhodl nezastávat veřejné funkce ve prospěch „bádání, meditování a básnění.“³⁷² Zmínil i některé osobnosti, které ho formovaly (Taaffe, Guesmann), které zaujal (Vega), či se kterými se poznal (Schelling, Lagrange, Laplace, Poisson) a snažil se od nich názorově odlišit. Tím charakterizoval sám sebe jako

³⁶⁸ TAMTÉŽ, s. 15.

³⁶⁹ TAMTÉŽ.

³⁷⁰ M. FOLKERTS – G. K. MICHAJLOV, *Graf Georg*, s. 173; SOA Třeboň, RAB, kart. 207, inv. č. 1000, sign. 258.210, korespondence se členy rodiny a příbuznými, Jiří Buquoy manželce Gabriele Buquoyové [Buquoyem doplněné shrnutí cesty pod názvem *Schluß meiner in Briefen gelieferten Beschreibung der Reise 1818 nach Paris*].

³⁷¹ G. VON BUQUOY, *Auswahl*, s. 16–17.

³⁷² TAMTÉŽ, s. 9.

samostatného vědce. Symbolicky se tak zařadil do jejich společnosti a připodobnil se k jejich významu ve vědě.³⁷³

Hrabě žil v přelomové době, kdy šlechta ztrácela své historicky dané postavení, a pokud se chtěla udržet mezi elitou, musela se adaptovat na nové podmínky. Narodil se jako šlechtic, ale to již samo o sobě nejvyšší postavení ve společenském žebříčku nezaručovalo.³⁷⁴ I přes náročné podmínky a do cesty kladené překážky, jak autobiografií naznačoval, se dostal na vrchol díky vlastní pili. Nenárokoval si tedy vyšší společenské postavení svým původem, ale zásluhami. Analogie s novou elitou, kterou tvořili úspěšní podnikatelé různých stavů, je nasnadě. Buquoy se na vrchol ovšem nedostával politicky či hospodářsky, nýbrž pomocí vědy. Pro setrvání na vrcholu společenského žebříčku je zapotřebí mít i dostatečný kapitál, jehož vlastnictví zmínil. Výše jsme si mohli všimnout, jak se hrabě vymezoval vůči různým vědeckým názorům a osobnostem. Členy Francouzské akademie věd považoval za pokrytce neschopné reflektovat nové vědecké poznatky a německé naturfilozofy za nevědecké blouznivce. Své vlastní dílo naproti tomu charakterizoval jako přísně vědecké, abstraktně filozofické a často ovlivněné matematickými metodami. Nazval ho esoterickou poezií, přičemž tehdy ještě ne běžně používané slovo *esoterisch* zvýraznil.³⁷⁵ Proklamoval tím, že zmíněné výtky francouzským a německým učencům v jeho případě neplatí. Svou otevřenost novým trendům ve vědě naznačil i zvýrazněním neologismu *esoterisch*.

Zajímavé poznatky přineslo i srovnání vydané a nevydané verze Buquoyovy autobiografie. Ukázalo se totiž, že hrabě text nedlouho po odevzdání doplnil a připravil k uložení do novohradského archivu s přáním, aby byl případně doplňován a opsán.³⁷⁶ Jiří Buquoy v nevydané části své autobiografie zaznamenal osud knihy *Anregungen für philosophisch-wissenschaftliche Forschung und dichterische Begeisterung* (1825). Aby se vyhnul potížím s cenzurou, rozhodl se prý nedistribuovat knihu přes nakladatelství,

³⁷³ Obdobný diskurs o sobě rozpoznala v případě hraběte Hartiga Claire MÁDLOVÁ, *Autobiografický diskurs osvícenského hraběte v českých zemích (Franz von Hartig 1758–1797)*, in: Martin Nodl – Daniela Tinková (edd.), *Antropologické přístupy v historickém bádání*, s. 253–268.

³⁷⁴ Ewald FRIE, *Adel um 1800. Oben bleiben?*, in: *Zeitenblicke* 4, č. 3, 2005, [přístup ověřen 18. června 2018], URL: <http://www.zeitenblicke.de/2005/3/Frie>.

³⁷⁵ G. VON BUQUOY, *Auswahl*, s. 1–2.

³⁷⁶ SOA Třeboň, RAB, kart. 205, inv. č. 979, sign. 257.34, ilustrační materiál (popis literárně-vědecké dráhy). Doplňována nebyla, ale o přepis se postaral Buquoyův vnuk Ferdinand a později i archivář Hirsch.

ale zasílat ji adresně svým přátelům.³⁷⁷ Kvůli cenzuře kritizoval Rakousko, zemi zpátečnictví, jak ho nazval, a obvinil z intrik proti homeopatii císaře Františka I. a jeho spolupracovníky.³⁷⁸ Z přiloženého lístku k rukopisu autobiografie vyplývá, že se měla stát spolu s dalšími prameny novohradského archivu základem případné biografie hraběte. Sám ji tím za stěžejní pramen určil a doporučil další zdroje poznání jeho vědeckých zájmů: odbornou korespondenci, nevydané rukopisy, publikované knihy a výpisky z četby.³⁷⁹ Vyplývá z toho, že Jiří Buquoy myslel již za svého života na svůj obraz a pokoušel se ho do budoucna ovlivňovat tím, co nechával do archivu ukládat.

V. 3 Získávání kontaktů distribucí knih

Vstoupit do povědomí vědecké komunity se hrabě rozhodl i adresným rozesíláním svých knih ve spolupráci s lipským vydavatelstvím Breitkopf & Härtel.³⁸⁰ Volba vydavatelství v Lipsku může souviset s lepší organizací tamního trhu oproti rakouskému i se snahou vyhnout se rakouské cenzuře.³⁸¹ Lipská vydavatelství byla nejpozději od druhé poloviny 18. století důležitým centrem nejen obchodu s knihami, ale v jisté míře i zprostředkovateli korespondenčních kontaktů a výměn rozličných artefaktů mezi vědci.³⁸²

Hrabě Buquoy se rozhodl prostřednictvím vydavatelství Breitkopf & Härtel zasílat své práce na adresy vybraných vzdělanců. Z této propagační akce se kromě dopisů dochovaly i stvrzenky osobností a institucí o obdržení děl, díky nimž lze rekonstruovat síť odběratelů Buquoyových knih.³⁸³ Spolu s knihou dostávali příjemci nejprve ručně psaný lístek z vydavatelství, který bylo potřeba poslat zpět jako potvrzení

³⁷⁷ SOA Třeboň, RAB, kart. 205, inv. č. 979, sign. 257.34, ilustrační materiál (popis literárně-vědecké dráhy), fol. 83.

³⁷⁸ TAMTÉŽ, fol. 85.

³⁷⁹ SOA Třeboň, RAB, kart. 205, inv. č. 979, sign. 257.34, ilustrační materiál (popis literárně-vědecké dráhy).

³⁸⁰ Podrobněji o distribuci knih M. MORAWETZ, *Korespondenční kontakty*, s. 47–51.

³⁸¹ P. PÍŠA, *V zájmu nevzdělaného čtenáře*, s. 243.

³⁸² Karen LAMBRECHT, *Gelehrte Briefe: Sagan und das Korrespondentennetz von Johann Ignaz von Felbinger*, in: Marek Halub – Anna Maňko-Matysiak (edd.), *Śląska republika uczonych – Schlesische Gelehrtenrepublik – Slezská vědecká obec*, Wrocław 2004 (= Res publica doctorum Silesiaca 1), s. 302–324, zde s. 311. Ke knižnímu trhu v německých a českých zemích sledovaného období srov. Reinhard WITTMANN, *Geschichte des deutschen Buchhandels*, München 1991, s. 201–235; Zdeněk ŠIMEČEK – Jiří TRÁVNÍČEK, *Knihy kupovati... Dějiny knižního trhu v českých zemích*, Praha 2014, s. 113–172.

³⁸³ Dochované stvrzenky dokládají 2 169 rozeslaných knih mezi lety 1815–1831. SOA Třeboň, RAB, kart. 202, inv. č. 975, stvrzenky vědeckých institucí a osobností o příjmu Buquoyových vědeckých prací.

o převzetí knihy či souboru knih. S narůstajícím počtem rozesílaných prací začalo vydavatelství tisknout dopisy, ve kterých sdělovalo, že z nařízení hraběte Buquoye z Prahy mají tu čest zaslat jim výtisk jeho knihy (zpravidla jeden až tři exempláře) a prosí o potvrzení jejího obdržení. Pod textem dopisu byl lístek potvrzující převzetí (*Empfangschein*), který stačilo odtrhnout a podepsaný a datovaný poslat zpět. Vrcholem efektivnosti vydavatelství Breitkopf & Härtel byl tištěný seznam nejprve třinácti, postupem času až osmnácti Buquoyových prací, který spolu s průvodním dopisem mohli dostat příjemci v letech 1823 a 1825.

První knihy, které byly prostřednictvím vydavatelství šířeny, se vztahovaly k Buquoyovým rovnicím pro výpočet pohybu těles s proměnnou hmotností a začaly být distribuovány již krátce před odjezdem hraběte do Francie, kde se chystal stejné téma prezentovat. Mezi příjemci figurují jména výhradně německých matematiků a fyziků, tedy potenciálních zájemců o témata pojednaná v pracích. Obdobně tomu bylo i u knihy *Die Theorie der Nationalwirtschaft*, která byla záhy rozesílána, a rovněž i při expedicích dalších děl. Ve stvrzenkách o přijetí knih se neobjevuje žádné jméno tak často, abychom mohli mluvit o nějakém vnitřním důvodu k výběru příjemců. Zdá se tedy, že rozhodujícím kritériem pro výběr adresátů knih byla jejich publikační činnost. Jestli byl výběr prováděn lipským vydavatelstvím či přímo hrabětem není zřejmé, evidentní však je, že byl jejich seznam neustále inovován podle obsahu aktuálních titulů. Geografický prostor, který chtěl Buquoy šířením svých prací obsáhnout, byl definován znalostí jazyka knih, tedy němčinou. Výjimku zde potom představuje rakouská monarchie, ke které hrabě nechoval příliš sympatií zejména kvůli omezování svobodného bádání cenzurou. Dochované stvrzenky dokládají jen velmi malý počet recipientů prací v Rakousku.³⁸⁴

S rostoucím počtem vydaných Buquoyových knih byla, jak již bylo naznačeno výše, změněna strategie jejich distribuce. Tištěné seznamy knih nedostávali v tomto případě konkrétní jedinci, ale práce byly distribuovány prostřednictvím knihkupců vybraných měst, kteří byli požádáni, aby předali potenciálním zájemcům informaci z průvodního dopisu. V dopise vydavatelství sdělovalo, že jedná z pověření hraběte Buquoye, který „se rozhodl zcela zdarma rozšířit své knihy na univerzity, akademie,

³⁸⁴ Z 2 169 rozesílaných knih v letech 1815–1831 jich jen 238 (11 %) putovalo mimo německé státy. Mezi knihami, které Buquoy nechal rozeslat rovnou konkrétním osobnostem (nikoli přes nabídku knihkupců), je stvrzenkami doloženo 95,6 % do německých zemí, do rakouské monarchie jen 1,1 % knih (11 kusů). M. MORAWETZ, *Korespondenční kontakty*, s. 49.

vyšší vzdělávací ústavy, učené společnosti, vědecké spolky, veřejné i jiné knihovny a zvláště mezi muže, kteří se zajímají o jeho vědecká bádání.“³⁸⁵ Na přiloženém seznamu knih měly být od pověřeného knihkupce označeny žádané knihy, jejich počet a konečný adresát. Je zajímavé sledovat, jak na předloženou nabídku oslovené instituce a osobnosti vědeckého života reagovaly. Někteří ze sto padesáti zájemců žádali o téměř všechny nabízené knihy, jiní skromněji vybírali tituly vztahující se k oblasti jejich zájmu. Cílovou destinací Buquoyových knih nebyly tentokrát již jen německé státy, knihy byly žádané také v nizozemských a švýcarských městech a trochu netypicky byly nabídnuty i ve Vídni. Zájem zde však projevil jen několik nižších úředníků, vojáků a lékařů, a to ještě jen o pětinu nabízených publikací.

Někteří z recipientů neposlali pouze požadované potvrzení o převzetí knih, ale rozhodli se poděkovat Jiřímu Buquoyovi dopisem. Nyní na chvíli odhlédneme od učenců, se kterými se hrabě již znal, a zaměříme se na reakce těch nově oslovených. Z jejich dopisů je cítit překvapení a často přemýšlejí, odkud je hrabě zná. S díky za obdržené knihy posílali někdy darem své práce, čímž naplňovali vzorec očekávaného jednání a často využívali navázaného kontaktu k prezentaci vlastních zájmů. Někteří se v dopise stručně vyjádřili i k obsahu obdržených knih.³⁸⁶ Kontakty navázané darováním knih byly často jen krátkodobé, v některých případech mohly pokračovat jinou formou, například osobním setkáním.

V. 4 Nabývání členství v učených společnostech

K začlenění do vyšší společnosti patřilo na počátku 19. století také členství v různých odborných a hospodářských společnostech i podpůrných a dobročinných spolcích. Ty často aktivně vyhledávaly potenciální nové členy a oslovovaly je s žádostí o příspěvek, který znamenal přiznání určitého druhu členství. Společnosti často vznikaly z iniciativy aristokratů, jimž šlo o podporu konkrétního odvětví. Jiří Buquoy byl členem nejméně třiceti šesti společností, což je samo o sobě vysoké číslo a je ho třeba objasnit.³⁸⁷ Společnosti strukturovaly své členské základny do několika typů členství. Těmi hlavními byli zakládající, řádní, korespondenční a čestní členové. Pro každý typ členství

³⁸⁵ SOA Třeboň, RAB, kart. 202, inv. č. 975, stvrzenky vědeckých institucí a osobností o příjmu Buquoyových vědeckých prací, vydavatelství Breitkopf & Härtel knihkupcům, Leipzig prosinec 1823.

³⁸⁶ M. MORAWETZ, *Korespondenční kontakty*, s. 47–51.

³⁸⁷ Diplomy a seznam společností je uložen v SOA Třeboň, RAB, kart. 203, inv. č. 976, sign. 257.326.

platily různé podmínky upravené stanovami společností. Zakládající členství mohl uchazeč získat například jen finančním darem společnosti, povinností korespondenčního člena bývalo zasílat společnosti pravidelně nějaký článek. Množství diplomů učených společností a spolků proto nemusí referovat o faktické aktivitě aristokratů, zastoupení jednotlivých druhů společností, jejichž byli členy, ale zrcadlí oblasti jejich zájmů.³⁸⁸

Konkrétních dokladů o aktivním zájmu Jiřího Buquoye o společnosti není dochováno mnoho. V květnu 1818 referoval manželce z Paříže, že mu byla prokázána čest stát se členem tamní *Société d'encouragement pour l'industrie nationale à Paris*, společnosti pro podporu průmyslu.³⁸⁹ Členství stálo ročně třicet čtyři franky a hrabě si sliboval, že bude moci být v kontaktu s mnoha významnými vědci. Nadšeně psal o vynikající atmosféře během zasedání společnosti, kterého byl přítomen. Zúčastnil se ho zřejmě vícekrát, protože i další dopis se týkal setkání s členy *Société d'encouragement*, kteří hraběti prý lichotili poznámkou, že jednou velmi prospěje průmyslu ve své vlasti.³⁹⁰ Po obdržení (svého prvního) diplomu dokonce zvažoval založit obdobnou společnost i v Čechách.³⁹¹ Ta zde skutečně v roce 1833 vznikla,³⁹² Buquoy však nebyl jejím faktickým zakladatelem, přestože získal statut zakládajícího člena.

Dochovaná korespondence v archivu Bavorské akademie věd prozrazuje více o volbě Jiřího Buquoye korespondenčním členem této společnosti. Hraběte (spolu s Františkem Josefem Gerstnerem) navrhl řádný člen Bavorské akademie věd, německý lékař Joseph von Baader jako „zcela výjimečnou osobnost mezi bohatou šlechtou, která nemá žádné vysoké postavení mezi českými stavy a veškerý svůj čas věnuje vědě“. Vyzdvihl rovněž Buquoyovy přírodovědné, matematické a ekonomické práce. Návrh byl přijat a přistoupilo se k volbě nejprve v sekci pro matematiku, mechaniku a analýzu,

³⁸⁸ Srov. například společnosti, jejichž členy byli příslušníci schwarzenberské primogenitury. Jejich soupis odráží zájem Schwarzenbergů o hospodářství a péči o dobročinnost. Společnosti vypočítává Anna KUBÍKOVÁ, *Členství Schwarzenbergů v hospodářských a kulturních spolcích v 19. a na počátku 20. století*, in: Martin Gaži (ed.) *Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii*, České Budějovice 2008, s. 513–528.

³⁸⁹ SOA Třeboň, RAB, kart. 207, inv. č. 1000, sign. 258.210, korespondence se členy rodiny a příbuznými, Jiří Buquoy manželce Gabriele Buquoyové, Paris 8. května 1818.

³⁹⁰ SOA Třeboň, RAB, kart. 207, inv. č. 1000, sign. 258.210, korespondence se členy rodiny a příbuznými, Jiří Buquoy manželce Gabriele Buquoyové, Paris 23. května 1818.

³⁹¹ SOA Třeboň, RAB, kart. 207, inv. č. 1000, sign. 258.210, korespondence se členy rodiny a příbuznými, Jiří Buquoy manželce Gabriele Buquoyové, Paris 28. května 1818.

³⁹² Alexandra ŠPIRITOVÁ, *Jednota pro povzbuzení průmyslu v Čechách*, *Paginae historiae*. Sborník Státního ústředního archivu v Praze 3, 1995, s. 9–22.

kde byl Gerstner zvolen jednohlasně a hrabě Buquoy jen těsně díky pěti souhlasným hlasům z devíti. Na následném všeobecném shromáždění bylo pro Gerstnera šestnáct z osmnácti přítomných, pro Buquoye čtrnáct.³⁹³ Oba se tak stali roku 1823 členy *Bayerische Akademie der Wissenschaften*.

Mezi více než třemi desítkami učených společností, kterých se Jiří Buquoy stal členem, převažují v naprosté většině ty, jejichž smyslem bylo pěstování přírodních věd.³⁹⁴ Ocenění své činnosti se hrabě dočkal také na začátku roku 1818, kdy mu Filozofická fakulta univerzity ve Würzburgu propůjčila čestný doktorát za podporu vědy a umění na poli matematiky, fyziky a politické ekonomie.³⁹⁵ Zisk čestného doktorátu i členství ve společnostech zařadil Jiří Buquoy do své sebe prezentace. Od roku 1822 je na titulních stranách svých knih uváděn jako „Hrabě Jiří Buquoy, doktor filozofie a člen mnohých učených společností.“³⁹⁶ Z roku 1829 pochází i jedno z mála vyobrazení hraběte. Malíř Ondřej Niederhofer ho zpodobnil ve vzpřímeném postoji, oblečeného do kabátu a s modrou šerpou přes rameno, která snad odkazuje k některé učené společnosti. Při porovnání se starším obrazem, umělcovou předlohou, je zřetelné, že šlo o záměrnou Buquoyovu stylizaci do podoby učence.

³⁹³ Edice dopisů je přílohou knihy M. FOLKERTS – G. K. MICHAJLOV, *Graf Georg*, s. 241–243.

³⁹⁴ SOA Třeboň, RAB, kart. 203, inv. č. 976, sign. 257.326 (01), seznam učených společností, kterých byl Jiří Buquoy členem.

³⁹⁵ SOA Třeboň, RAB, kart. 203, inv. č. 976, sign. 257.326 (01), císařské povolení, aby Jiří Buquoy mohl přijmout diplom doktora filozofie.

³⁹⁶ Poprvé se takto tituluje v knize Georg VON BUQUOY, *Ideele Verherrlichung des empirisch erfaßten Naturlebens*, Leipzig 1822.

VI. Buquoyův filozofický pohled na přírodu

VI. 1 Nabídnuté podněty k filozofování a jejich reflexe

„Jsme integrovanou součástí přírody“, začal Buquoy první ze svých filozofických knih, „proto vše, co vnímáme, ať už uvnitř či vně, lze považovat za projevy přírody.“³⁹⁷ Hrabě přiřkl přírodě roli živoucí síly, která vše způsobuje, díky níž vše vzniká a vyvíjí se. Inspirován byl vitalistickým pohledem německého lékaře Johanna Friedricha Blumenbacha (1752–1840).³⁹⁸ Ve svých pracích uváděl, že se věnoval studiu srovnávací anatomie, zmiňoval i přímo Blumenbacha a své vlastní pohledy dokládal také využitím jeho příkladu o růstu embrya.³⁹⁹ Hrabě aplikoval Blumenbachovu přírodovědnou teorii na svou filozofii, nesouhlasil s ním však kompletně. Podle Buquoye totiž neexistuje jen tvůrčí pud (*nisus formativus*), pud vznikání, ale také pud zanikání. V souladu s Blumenbachovou srovnávací anatomii vysvětloval Buquoy vývoj v přírodě, kdy se z jedné věci rodí další, posouvá se místo zrodu od původní věci k následující a pořád dál.⁴⁰⁰ Šlo konkrétně o využití představy tvůrčího pudu, tedy živoucí síly, která ovládá plazení, výživu a regeneraci a hraje rozhodující úlohu při vytváření vnější i vnitřní formy organismu.⁴⁰¹ V přírodě tedy podle Buquoye neexistuje strnulost a přírodní zákony řídí její pohyb. Podle výše popsaného schématu není vývoj lineární, ale točí se ve spirále.

Podle recenzenta knihy *Skizzen zu einem Gesetzbuche der Natur* nedokázal Buquoy svá tvrzení dokazovat⁴⁰² a pozitivnější recepce se nedočkal ani u druhé filozofické práce.⁴⁰³ Zde prý psal zmateně a neaplikoval důsledně svůj mysticismus, který ovšem podle recenzenta nelze užívat ve vědeckých pracích, ale patří do sféry náboženství a umění. Buquoyova druhá kniha, dvousvazková *Ideele Verherrlichung des*

³⁹⁷ Georg VON BUQUOY, *Skizzen zu einem Gesetzbuche der Natur zu einer sinnigen Auslegung desselben und zu einer hieraus hervorgehenden Charakteristik der Natur*, Leipzig 1817, s. 1.

³⁹⁸ Blumenbachovou teorií se nechal inspirovat i moravský lékař Jiří Prochaska. Srov. D. TINKOVÁ, „Člověk-stroj“, s. 117 a 123.

³⁹⁹ Srov. Johann Friedrich BLUMENBACH, *Handbuch der vergleichenden Anatomie*, Göttingen 1805, s. 499–501; Emanuel RÁDL, *Dějiny biologických teorií novověku I. Od renesance na práh 19. století*, Praha 2006, s. 346–348.

⁴⁰⁰ Michal MORAWETZ, *Romantik in Böhmen. Die Grundlagen des philosophischen Denkens des Grafen Georg von Buquoy*, Stuttgart 2017 (= Contubernium. Tübinger Beiträge zur Universitäts- und Wissenschaftsgeschichte 86), s. 118.

⁴⁰¹ Blumenbach odvodil svou teorii na základě důkladných pozorování, ale přesvědčivě ji nevysvětlil. J. F. BLUMENBACH, *Handbuch*, s. 65; E. RÁDL, *Dějiny biologických teorií*, s. 346–348.

⁴⁰² Isis, 1819, Heft 7, s. 1168–1169.

⁴⁰³ Isis, 1823, Heft 2, s. 164–169.

empirisch-erfaßten Naturlebens, měla být oslavou empiricky uchopeného života.⁴⁰⁴ Kniha je sbírkou krátkých aforismů, jež měly stimulovat mysl čtenářů, poskytnout jim podněty k přemýšlení o universu. Stěžejní část knihy je uvedena básní o zázracích přírody, přičemž každá ze slok je označena číslem, podle kterého si čtenář v další části práce může dohledat obsahový výklad strof. Pozoruhodné je také objasnění vztahu k naturfilozofii. Víme již, že tento směr hrabě v autobiografii odmítl jako „poetické blábolení“, ale pro svůj pohled ničím neargumentoval. Zde se k ní vyjádřil obšírněji a vysvětlil, že mu u naturfilozofie vadí metoda, pomocí níž se její stoupenci pokoušeli pochopit přírodu. Naturfilozofové podle Buquoye zkoumali projevy přírody ve svém okolí a snažili se je systematizovat skrze hledání paralel s dalšími projevy přírody. Neviděl u nich snahu poznávat pravdu přímo z absolutna.⁴⁰⁵

Hrabě Buquoy dostával recenze svých prací a na výtky odborníků v dalších spisech reagoval.⁴⁰⁶ V roce 1825 byla v Lipsku publikována práce *Anregungen für philosophisch-wissenschaftliche Forschung und dichterische Begeisterung* již s mnohem jasnějším objasněním Buquoyova filozofického přístupu, který měl být úvodem ke správnému pochopení spisu.⁴⁰⁷ Na práci vyšla recenze od filozofa Johanna Friedricha Herbarta (1776–1841).⁴⁰⁸ Německý myslitel na úvod uvítal snahu autora z vyšších společenských kruhů o předstoupení s vlastními názory před veřejností a naznačil, že bohatý aristokrat si může dovolit věnovat se vědě jen ve chvílích, kdy ho múza osloví. Výsledkem takové práce je mnohem svobodnější dílo než spisy těch, na které tlačí existenční povinnosti. To si Herbart nárokuje zohlednit při posuzování. Nejprve citoval a parafrázoval několik Buquoyových tezí, aby následně zpochybnil záměr hraběte vyhnout se vytváření filozofického systému. Herbart viděl Buquoyovy fragmentárně vyjadřované myšlenky jako alibismus, kterým se hrabě pokoušel vyhnout případné konfrontaci kompletního systému. Vypozoroval v jeho úsilí směřování k teoretickému myšlení, ale založeného pouze na estetickém úsudku.

⁴⁰⁴ Georg VON BUQUOY, *Ideele Verherrlichung des empirisch-erfaßten Naturlebens*, Leipzig 1822.

⁴⁰⁵ TÝŽ, *Ideele Verherrlichung*, s. 184–202.

⁴⁰⁶ Recenze jsou součástí jeho pozůstalosti. SOA Třeboň, RAB, kart. 202, inv. č. 974, sign. 257.325 (01), sbírka recenzí Buquoyových vědeckých studií.

⁴⁰⁷ Georg VON BUQUOY, *Anregungen für philosophisch-wissenschaftliche Forschung und dichterische Begeisterung, in einer Reihe von Aufsätzen eigenthümlich der Erfindung nach und der Ausführung*, Leipzig 1825, s. 3–39.

⁴⁰⁸ *Leipziger Literatur-Zeitung* Nr. 17, 20. ledna 1829, s. 130–136.

Herbart přistupoval k filozofii zcela jinak než Buquoy. Zaměřil se na práci s pojmy a odmítal *Anschauungsphilosophie*, což mohla být reakce na Schellingův *intellectuelle Anschauung*,⁴⁰⁹ nebo obecněji na filozofii, která dosahovala poznání světa esoterickou cestou.⁴¹⁰ Herbartův systém se zakládal na snaze o co možná nejpřesnější definici pojmů a hledání vztahu mezi nimi. Za důvodem, jenž ho přiměl recenzovat práci s odlišným gnozeologickým přístupem, stála kapitola o možnostech využití matematiky v psychologii.⁴¹¹ Buquoy v ní krátce polemizoval s Herbartovou knihou na toto téma.⁴¹² Sestavil fiktivní rozhovor mezi nimi, který vedl k závěru, že matematiku na psychologii aplikovat lze, ale jen Buquoyovou srovnávací metodou. Buquoyova *parallelisirende Methode* byla založena na předpokladu, že vše vychází z přírody a funguje podle jejích, tedy vždy stejných, zákonů.⁴¹³ Touto tezí bylo možné dosazovat do veškerých konceptů kterékoli jevy. Herbart Buquoyovi v recenzi ze zdvořilosti neodporoval a vyhýbavě zakončil otázkou, kterou záhy mnohoznačně zodpověděl: „Co má být ta matematická psychologie? Stav, při němž jeden druhému rozumí.“⁴¹⁴

VI. 2 Romantická poezie a esoterické poznávání

Buquoyovy filozofické názory publikované knižně v letech 1817, 1822 a 1825 byly recenzenty přijaty s rozpaky. Hrabě svým výkladem nevysvětlil dostatečně svůj způsob přemýšlení a ani jeho dílčí názory nebyly natolik pochopitelné, aby se s nimi čtenáři dokázali ztotožnit. Snad právě proto obsahovala kniha podnětů pro filozofické bádání a básnické nadšení úvod nazvaný *Meine philosophische Grundansicht*,⁴¹⁵ který měl objasnit čtenářům Buquoyův přístup. Spolu s rukopisnými spisy *Kern meiner philosophischen Grundansicht*,⁴¹⁶ *Mein eigenthümliches Philosophieren*,⁴¹⁷ z něž

⁴⁰⁹ Ivo TRETERA, *J. F. Herbart a jeho stoupenci na pražské univerzitě*, Praha 1989, s. 69nn.

⁴¹⁰ Slovo *Anschauung* je v dobové filozofii používáno pro způsob komunikace s vyšší podstatou. Srov. H. P. REILL, *Vitalizing Nature*, s. 9. Kant jím odlišoval vnímání od rozumového poznání.

⁴¹¹ G. VON BUQUOY, *Anregungen*, s. 446–452.

⁴¹² Johann Friedrich HERBART, *Ueber die Möglichkeit und Nothwendigkeit, Mathematik auf Psychologie anzuwenden*, Königsberg 1822.

⁴¹³ Srov. již v G. VON BUQUOY, *Idee Verherrlichung*, s. 231nn.

⁴¹⁴ *Leipziger Literatur-Zeitung* Nr. 17, 20. ledna 1829, s. 136.

⁴¹⁵ G. VON BUQUOY, *Anregungen*, s. 3–39.

⁴¹⁶ Spis je uložen v SOA Třeboň, RAB, kart. 175, inv. č. 968, sign. 257.321 (01), Jádro Buquoyova filozofického názoru, zde pracuji s edicí M. MORAWETZ, *Romantik in Böhmen*, s. 81–129.

⁴¹⁷ SOA Třeboň, RAB, kart. 176, inv. č. 968, sign. 257.321 (01), Buquoyovo vlastní filozofování.

vycházely krátké články ve čtyřicátých letech 19. století v časopise *Isis*,⁴¹⁸ poslouží nyní k výkladu Buquoyova filozofického pohledu na svět. Při práci s nimi vyšlo najevo, že obsahují stejné myšlenky, někdy dokonce totožné textové pasáže, v jiných případech se liší pouze příklady, které mají jednotlivé teze dokládat. Tento stav poukazuje na konstantní Buquoyův názor od dvacátých do čtyřicátých let 19. století i na provázanost vydaných a nevydaných děl. Proč tomu tak bylo, osvětluje Buquoyův filozofický názor.

Hrabě Buquoy charakterizoval svůj vědecký přístup jako „přísně vědecky, abstraktně filozoficky, často také matematicky provedené polemizování, třídění, pozorování a zároveň zcela svébytné básnění, jenž může být nazýváno esoterickou poezií.“⁴¹⁹ Koncept romantické poezie propracoval Friedrich Schlegel ve *Fragmentech z Athaenea*.⁴²⁰ Nemyslel jím literární žánr, romantikové se odvolávali na původní význam slova. Řecký výraz *poiésis* znamená tvorbu, něco tvořivého obecně. Tvořivým, „poetickým“ pro ně bylo vše, co pokládalo za svůj hlavní či vedlejší cíl krásu. Nemusela to tedy být jen literatura, ale též veškeré vědy a druhy umění, lidské jednání, tanec, oblékání a podobně.⁴²¹ Romantická poezie byla tedy estetickým ideálem romantiků a smyslem romantikova života byla trvalá snaha o jeho dosažení. Absolutní a počáteční tvořivostí byla v jejich představách nadána jen příroda, tvořivé snahy člověka byly pouze jedním ze způsobů, jak své snahy příroda vyjadřovala.

Svůj specifický způsob hledání odpovědí na filozofické otázky označovali sami romantikové jako „poetické filozofování“. Také Jiří Buquoy zdůrazňoval, že vytvoření úplné filozofie (filozofického systému) je nemožné, neboť člověk ze své pozice uvnitř přírody nemůže dosáhnout komplexního pohledu na svět.⁴²² Jedinou variantou pro intelektuální snažení mu je proto filozofování, tedy proces, kterým se člověk snaží směřovat k pochopení přírody. Smyslem filozofování romantiků bylo nikdy nekončící hledání, přibližování se k pravdě.

⁴¹⁸ V periodiku *Isis* nechával jeho vydavatel, filozof Lorenz Oken, otiskovat články zaměřené na filozofii a přírodovědu, přístupem k tématu se blížila naturfilozofii. Svým zaměřením Buquoyovi periodikum vyhovovalo a postupně se stalo jeho výhradní publikační platformou. K zaměření časopisu srov. Jan JANKO – Tomáš HERMANN, *Lorenz Oken a jeho encyklopedický časopis Isis*, DVT 50, 2017, s. 3–8.

⁴¹⁹ G. VON BUQUOY, *Auswahl*, s. 1–2.

⁴²⁰ Šlo o 116. Schlegelův Fragment. Interpretačně ho rozvíjí F. C. BEISER, *The Romantic Imperative*, s. 10nn.

⁴²¹ TAMTÉŽ, s. 15–18.

⁴²² Srov. M. MORAWETZ, *Romantik in Böhmen*, v editovaném spisu fol. 2; SOA Třeboň, RAB, kart. 176, inv. č. 968, sign. 257.321 (01), Buquoyovo vlastní filozofování, fol. 10–17; G. VON BUQUOY, *Anregungen*, s. 4.

Pro sledování projevů a hledání podstaty přírody, dobovou terminologií hledání jejího „ducha“, si romantikové vytvořili různé metody. Věděli, že hledají něco, co je samotné bytostně překračuje a nejsou schopni pochopit to zcela v úplnosti. Věřili ovšem, že pokud se budou snažit, to znamená vzdělávat se, vést hloubavý život a být otevření projevům přírody, mohou se k poznání přibližovat. Nechávali na sebe působit vše, co podněcovalo jejich fantazii, kde, jak věřili, k nim promlouval duch přírody. Ať to byly symboly na obrazech, jazykové prostředky v básních, harmonické tóny oper, esteticky působící krajina evokující někdejší divokost přírody, či příběhy o podobně naladěných souputnících a vědecká pojednání o hledání ducha v jeho nejrůznějších podobách.

Sami se mnohdy snažili přiblížit se k absolutnímu poznání kombinací projevů ducha. Ve vědeckých pojednáních se proto pokoušeli o výklad pomocí vyššího umění.⁴²³ Jiří Buquoy ve svých výkladech několikrát narazil na problém s vyjádřením svých pocitů vědeckým jazykem. Omezení odborného stylu překonával esoterickými básněmi, výjimečně písní.⁴²⁴ Básně a písně měly v čtenářově hlavě vytvořit představu podobnou té, kterou se Buquoy snažil sdělit. Hrabě ji považoval za obrazy, kterými k němu promlouvala příroda, a umělecké prostředky mu byly nástroji, pomocí nichž mohl přírodou sdělené obrazy poskytnout dalším zájemcům. Konkrétním příkladem je Buquoyova báseň o Correggiovu obrazu Klanění pastýřů, jíž chtěl hrabě zprostředkovat čtenáři pocit, který v něm umělecké dílo vyvolalo.⁴²⁵ Takto chápané kognitivní schopnosti byly u romantiků spjaté s oblibou transcendentálních způsobů poznávání, které nazýváme esoterika a mystika či souhrnně iluminismus.⁴²⁶ Podle francouzského religionisty Antoina Faivra se tyto dva způsoby odlišují cestou, která vede k dosažení zjevené pravdy. Zatímco mystik komunikuje s nejvyšší nadpřirozenou silou přímo, esoterik využívá v komunikaci prostředníků, kterými mohou být například duchové či andělé.

Esoterika je v souladu s teorií religionisty Faivra specifický způsob myšlení. Vyznačuje se snahou člověka pochopit to, co ho přesahuje a je mu skryté. Ve středoevropském kulturním okruhu se vyznačuje čtyřmi základními

⁴²³ F. C. BEISER, *The Romantic Imperative*, s. 15.

⁴²⁴ Například M. MORAWETZ, *Romantik in Böhmen*, v editovaném spisu fol. 60–61.

⁴²⁵ Krátkou Buquoyovu stať interpretoval L. KONEČNÝ, *Jiří František Buquoy*, s. 79–80.

⁴²⁶ I. CERMAN, *Aufklärung oder Illuminismus*, s. 53nn.

charakteristikami.⁴²⁷ První z nich jsou korespondence. Všechny části viditelného a neviditelného světa spolu určitým způsobem korespondují a jsou analogické, což vychází ze staré myšlenky makrokosmu (vesmír), který se zrcadlí v mikrokosmu (člověk). V Buquoyově případě jde o odraz přírody v člověku.⁴²⁸ Vztahy mezi korespondujícími složkami světa jsou však člověku skryté a jeho úkolem je podhalit jejich tajemství. Druhou charakteristikou je myšlenka živé přírody, kterou Buquoy dokládal množstvím spekulativních příkladů.⁴²⁹ Pokud by například řekl, že je krystal neživý (jeho život je roven nule), tak riskuje lež, protože život v něm může být, jen je pozorovateli skryt (je *kryptobiotisch*).⁴³⁰ Je mnohem bezpečnější tvrdit, že život krystalu je možné vyjádřit neznámou x . Tím říkáme, že jeho život má pro nás neznámý stupeň intenzity, a jsme pravdě mnohem blíže, než pokud bychom mu život odepřeli.

Třetím charakteristickým rysem esoterického myšlení jsou imaginace a mediace. Jde o prostor mezi makrokosmem a mikrokosmem, můžeme ho nazvat mesokosmos, který zprostředkovává kontakt mezi dvěma světy. Tím prostředníkem mohou být pro esoterika andělé, duchové či jiné hypostaze. Poslední ze základních charakteristik esoteriky je zkušenost transmutace. Aby člověk vůbec mohl pochopit fungování vztahů v přírodě, musí již mít vnitřní zkušenost s esoterickou spiritualitou. Esoterika totiž není specifickým druhem popisu universa, ale jde v ní spíše o porozumění jevům, které člověka překračují. Buquoy zkoumal tyto jevy při pobytu u pařížských magnetizérů.

K těmto čtyřem základním charakteristikám esoteriky přidal Faivre ještě dvě, které je často doplňují. První z nich je soulad či shoda. Ve zkoumaných dílech se totiž objevovaly tendence hledat podobnosti mezi jednotlivými esoterickými tradicemi, často velmi starými, s přáním ukázat, že soudobá esoterika vychází ze stejného zdroje jako její dávné podoby. Druhou vedlejší charakteristikou je předávání, tedy předpoklad, že esoterickou tradici může předat jen učitel svému žáku pomocí iniciačního rituálu. Buquoy svým následovníkům radil, že kdo by tedy chtěl vidět to, co vidí on, cítit, co on

⁴²⁷ A. FAIVRE, *Esoterik*, s. 24–34; srov. také Antoine FAIVRE – Karen-Claire VOSS, *Western Esotericism and the Science of Religions*, *Numen* 42, 1995, s. 48–77, zvláště s. 60–64.

⁴²⁸ Srov. M. MORAWETZ, *Romantik in Böhmen*, v editovaném spisu fol. 3; G. VON BUQUOY, *Anregungen*, s. 7.

⁴²⁹ M. MORAWETZ, *Romantik in Böhmen*, v editovaném spisu fol. 56–59.

⁴³⁰ Řecké předpony *krypto-* a *phänero-* spolu s variabilními slovtvornými základy vytvářejí v Buquoyově práci nové termíny, jimiž hrabě označuje z pohledu člověka skrytou, nebo naopak viditelnou povahu věci. *Kryptobiotisch* tedy v tomto případě značí člověku skrytou biotickou formu. Blíže TAMTÉŽ, fol. 55–56.

cítí, kdo chce pociťovat harmonii světa, měl by se držet jeho rad.⁴³¹ Prvním předpokladem je schopnost vymýšlet esoterické básně. Druhým potom žít nějakou dobu poklidný a hloubavý život v ústraní, zrovna tak, jak prý žil Buquoy. Musí umět přijímat dobré i zlé, chválu i kritiku. Být, stejně jako hrabě, nezaujatý a nepodplatitelný, nenechat se ovlivnit školním vzděláním, oblíbenými názory, osobnostmi či hypotézami. Kromě definice esoteriky jako způsobu myšlení nachází Faivre ještě jeden její význam. Esoterika může být často způsobem poznávání universa. Je duchovním místem, ze kterého vedou cesty k poznání, případně je samotnou cestou a zároveň různými kognitivními technikami.⁴³²

VI. 3 Člověk a příroda v Buquoyově filozofování

Jiří Buquoy zkoumal přírodu, variantně ji označoval také jako přírodní celek, aby podtrhl její jednotu. Příroda se podle jeho názoru člověku zjevuje v pěti podobách, které nazval *biotismy* a řadil k nim horniny, rostliny, zvířata, lidi a kulturu. Kromě toho, že tím naznačil hierarchii v přírodě (od hornin po kulturu), předeslal již názvem těchto kategorií jejich vitální podstatu. Pro potřeby svého výkladu rozdělil přírodu na vnější a vnitřní svět. Vnitřním světem přírody je činnost lidského Já a vnějším pak zbytek pozorovatelného světa. Lidský jedinec je pokládán za konečnou a fyzickou součást přírody, je nadán schopností o přírodě přemýšlet a pozorovat ji. Myšlenka týkající se přírody již však není stejné povahy jako člověk – není konečná, ani fyzická, ale metafyzická. Člověk ji kvůli tomuto rozdílu nemůže sám vymyslet, ale přesto je schopen ji v omezené míře rozvíjet. Hlavním tématem Buquoyova filozofického pohledu je vztah člověka a přírody, respektive metafyzické myšlenky, hrabětem nazývané *Metaphysikon*.

Člověk se podle Buquoyova názoru skládá podobně jako příroda ze dvou základních částí, v tomto případě z tělesné a duševní. Intelektuální činnost rozvíjí duševní část, ze které vycházejí i tzv. podoby lidského nazírání (*Formen der Anschauung*), jež nabývají forem protikladů.⁴³³ Tyto protikladné kategorie hrály svou roli při přijímání metafyzických myšlenek. Myšlenka bude člověkem přijata, pokud

⁴³¹ G. VON BUQUOY, *Anregungen*, s. 10n; M. MORAWETZ, *Romantik in Böhmen*, v editovaném spisu fol. 64–67.

⁴³² Podrobněji jsem pojednal o naplňování konceptu esoteriky Buquoyem v knize M. MORAWETZ, *Romantik in Böhmen*, s. 65–69.

⁴³³ Pro konkrétní příklady srov. TAMTÉŽ, fol. 4–5.

s ním dosáhne harmonie ve třech krocích – nejprve bude identifikovatelná skrze podoby jeho nazírání, poté nebude odporovat jím již získaným poznatkům, a nakonec s ním dosáhne celkové harmonie, sjednotí se tedy s ním samým. Zdánlivě složitý postup je nutný kvůli tomu, že člověk není schopný nic metafyzického sám vymyslet a takovou myšlenku může jen dostat zvnějšku. Hrabě psal, že jeho filozofování mu přináší vnitřní harmonii, sjednocuje tedy obě složky člověka a přibližuje se k metafyzickému, což je ostatně cílem jeho snažení.

Jiří Buquoy neuznával, jak již bylo řečeno, filozofické systémy. Podle něj není člověk schopný vytvořit filozofii jako uzavřený celek, schéma či systém, neboť taková filozofie si nárokuje usoustavnění metafyzického a to není v lidských možnostech. O své intelektuální činnosti se vyjadřoval raději jako o filozofování, případně filozofickém názoru. S tím souvisí i kritika podle něj nesprávně používaného termínu metafyzika. Člověk je totiž fyzický, nikoli metafyzický, a myšlenky ze sféry metafyziky od něj nemohou pocházet ani je nemůže zcela pochopit. Mohou mu být však zjeveny, a on s nimi pak může dál pracovat a vytvářet si představu o jednotě univerza.⁴³⁴ Filozofování však nemůže být chápáno jako pouhé třídění nabytých poznatků či myšlenek o přírodě. Jde totiž o intelektuálně náročný proces, o jehož předpokladech a zákonitostech jsou Buquoyova díla. Lze dodat, že podle hraběte je člověku daná touha pochopit věci, které ho překračují. Nefilozofuje tedy proto, aby filozofoval, ale je k tomu vnitřně nucen, potřebuje se doslova „intelektuálně vybouřit“.⁴³⁵

Nahrazením pojmu „filozofie“ slovem „filozofování“, demonstroval hrabě svůj záměr sledovat proces myšlení. Se vztahem člověka a recepcí myšlenek souvisí nezbytně i vědění a jeho rozum. V Buquoyově konceptu existuje absolutní vědění či vědění o sobě, tedy jakési univerzální vědění, které v přírodě je a je ze své podstaty pravdivé. Člověk ho nikdy celé nepozná a nemůže o něm ani filozofovat (neboť je metafyzické); to, co ve skutečnosti poznává, je jen „pravděpodobnost“, v Buquoyově filozofii náš subjektivní pocit pravdy, neboť obecnou pravdu, podobně jako vědění, nemůže člověk poznat. Pokud člověk vnímá určitou myšlenku a přivádí ji k harmonii se svým názorem, stává se pro něj pravdivou. Pravdivé je tedy to, co člověk jako pravdivé cítí, nemůže však dokázat obecnou pravdu. Jiří Buquoy tím vyjadřuje přesvědčení, že

⁴³⁴ Zde je patrná inspirace Kantem. K Buquoyově nepřímé polemice s tímto filozofem viz M. MORAWETZ, *Romantik in Böhmen*, s. 62–65.

⁴³⁵ TAMTÉŽ, fol. 3.

výsledkem našeho poznávání může být pouze částečné vědění, které je jen zdáním vědění obecného.

Neopomenutelnou částí Buquoyova filozofování je princip oscilace, který v přírodě vyzoroval.⁴³⁶ Protiklady dobra a zla, krásy a ošklivosti, pravdy a lži a jiné identifikoval ve vzájemné následnosti. „Kdo se vyšvihne do výšin krásna a dobra, bývá posléze svržen do bažiny ošklivosti a zla,“ psal hrabě.⁴³⁷ Důvod viděl v neustálé oscilaci přírody mezi vzestupy a pády, mezi výše zmíněnými protiklady. Tento pohyb přirovnává ke kyvadlu či k vlně. K podobné oscilaci dochází logicky i v případě lidského zdraví. Podle Buquoye se člověku vrací nemoci v určitých intervalech a člověk to nelibě nese. Považuje pak nemoci za „prohnaně brutální, za nestydaté, škodolibé a sprosté, za nestoudné plody přírody, které se ho snaží ochromit“.⁴³⁸ Upozorňuje, že tento názor vychází z velkého nepochopení přírody a jejího neustálého vychylování od dobrého ke špatnému. Člověk musí zákonitě přetrpět i různá muka a bolesti. Princip oscilace je v přírodě neměnný, je zde pevně zakořeněn a zůstane zde věčně. Toto je věc, kterou podle něj někteří naturfilozofové nepochopili. „Myslíš si snad, syne prachu“, oslovoval Buquoy člověka, „že je zde příroda k tvým službám? [...] Jaký to hrozivý sebeklam!“⁴³⁹ Než aby se člověk houpal na vlně takového snění, měl by spíše bojovat se svou pýchou, egoismem a nekritickým zbožňováním vnější přírody, nabádal hrabě. Ve svých dílech si hrabě pokládal i otázku, zdali může člověk zkoumat sám sebe. Při hledání odpovědi je podle něj nutné uvědomit si, že podléháme přírodním zákonům a jsme řízeni osudem (*Fatum*). Osud je podle Buquoye zakořeněn v universu, je vně i uvnitř člověka. Zároveň všechny pohyby uvnitř člověka jsou jen naplněním osudu, moci světa.

Téměř ke konci spisu se Buquoy dostal k tématu lidské morálky. Zmiňuje dobu, kdy filozofové nepracovali s vlastními myšlenkami, ale vycházeli z názorů klasiků oboru. Jakmile však lidé začali používat vlastní myšlení a „pocítili paprsek světla vycházející

⁴³⁶ G. VON BUQUOY, *Auswahl*, s. 8; TÝŽ, *Anregungen*, s. 17; M. MORAWETZ, *Romantik in Böhmen*, editovaný spis, fol. 96nn; SOA Třeboň, RAB, kart. 176, inv. č. 968, sign. 257.321 (01), Buquoyovo vlastní filozofování, fol. 54–59.

⁴³⁷ „Durchgehends, an dem gesammten Naturwalten, ist das Aufschwingen nach dem Wahren, Schönen, Guten stets begleitet und nachgefolgt von einem Herniederstürzen in den Pfuhl des Truges häßlichen Bösen, und beide mit gleich stark sich offenbarender Planmäßigkeit.“ M. MORAWETZ, *Romantik in Böhmen*, editovaný spis, fol. 82.

⁴³⁸ TAMTÉŽ, fol. 86–87.

⁴³⁹ „Meinst du etwa, Sohn des Staubes, es sey die Natur zu deinem Dienste da? [...] Welch eine feigherzige Selbsttäuschung!“ TAMTÉŽ, fol. 88.

z přírodních zákonů“, začali trpět předsudkem o morální svobodě. Jiří Buquoy naráží na osvícenskou morální filozofii, kterou nepochybně jako vzdělaný učenec znal. Kritizoval názor osvícenců, že jejich mravní jednání vychází z nich samých a nikoli z přírody. Představa, že je člověk morálně svobodný, je pro Buquoye pouhým preludem, je totiž řízen přírodními zákony.

Jiřímu Buquoyovi byla recenzenty vyčítána nekonceptnost a chaotičnost ve filozofické práci. Ta však byla výsledkem jeho metody zkoumání přírody. Hrabě nevěřil, že by člověk mohl usoustavit myšlenky o okolním světě do koherentního celku, a spokojil se raději s nekonzistentním fragmentárním výkladem. Buquoy přemýšlel o filozofických otázkách, ale bránil se uzavření svých myšlenek. Proces jeho filozofování mu byl prostředkem k intelektuálnímu uspokojení. Často se vracel k již řečenému, protože věřil, že s novou zkušeností může vidět jinak. Jeho filozofování dalo vzniknout mnoha textům, které se však obsahově shodují. Jsou výsledkem snah hraběte Jiřího Buquoye o poznání přírody, dokládají jeho úsilí o nalezení duševní rovnováhy pomocí intelektuální aktivity. Stejný obsah vydaných i nevydaných prací neukazuje, že by jimi cílil na různé čtenářské skupiny. Zdá se spíše, že hlavním smyslem jeho tvoření bylo vlastní hledání harmonie.

Ve čtyřicátých letech 19. století dotvořil Jiří Buquoy většinu svých nevydaných děl a rokem 1848 ustala i jeho publikační činnost. V té době formuloval i své představy o fungování společnosti v utopickém spise *Gesprächen über einen Idealstaat*. Práci pojal jako dialog třicetiletého šlechtice se svým někdejší vychovatelem. Názory obou diskutujících dovedl do liberálně vyhrocených podob, aby je v samém závěru mírnil a naznačil, že nejlepším řešením krajních názorů by bylo nalezení jejich vzájemné rovnováhy. Za hlavní problémy své současnosti považoval hrabě omezování lidské přirozenosti světskými zákony a církevními nařízeními na straně jedné a pokroucené mezilidské vztahy vyvolané vlastněním nestejně velkého majetku na straně druhé. Zlepšení současného stavu chtěl dosáhnout výchovou, která měla vést ke vzdělání disciplinovaných a intelektuálně svobodných jedinců. Na řízení státu se měli podílet intelektuálně a morálně vyzrálí občané, kteří měli ostatním zajistit volný přístup ke vzdělání a duševní zábavě. Nejlepší formou vlády by podle Buquoye byla demokracie, praktikovaná navíc ve státě, v němž by jeho obyvatelé nebyli omezováni zákony a nařízeními a mohli se volně duševně a emocionálně rozvíjet. Skutečným cílem dobře

fungujícího státu je podle něj co možná největší prostor k seberealizaci člověka jak po intelektuální, tak po fyzické stránce.⁴⁴⁰

V březnu 1848 byl zvolen do Svatováclavského výboru a podílel se skrze něj na vypracování petice pro císaře s požadavky na respektování obou zemských jazyků a na zachování práv Koruny české. Svůj vážný zájem o věc podpořil i finančními dary studentům a dělníkům.⁴⁴¹ Po Praze se začaly šířit zvěsti o Buquoyově silné pozici, dokonce se mezi lidmi rozšířila fáma, že sedmašedesátiletý Buquoy spolupracuje s Josefem Václavem Fričem (1829–1890) a Francií na plánech ke svržení panovníka a zřízení republiky.⁴⁴² Po svatodušních bouřích byl hrabě Buquoy zatčen a měsíc vězněn ve svatojiřských kasárnách na Hradčanech. Po této epizodě se již veřejného života nezúčastňoval, rodové majetky předal synu Jiřímu Janovi, ponechal si jen své spisy⁴⁴³ a do konce života žil s manželkou převážně na Červeném Hrádku a v Praze. Jeho nejstarší dcera Terezie ho v této době charakterizovala jako do sebe uzavřeného, citlivého a nepochopeného člověka, který se svým nadšením pro vědu odcizil vlastní rodině.⁴⁴⁴ Zemřel v necelých sedmdesáti letech 19. dubna 1851 v pražském paláci na Velkopřevorském náměstí a byl pochován do rodinné hrobky v servitském klášteře v Nových Hradech.

⁴⁴⁰ Jiří Buquoy otiskl v periodiku *Isis* úvodní pasáže ze svého spisu, které ovšem obsahují jen výchozí teze jeho názorů, které dále v neotištěných částech vyvrátil. Je proto třeba studovat celé dílo. Srov. Georg VON BUQUOY, *Die ersten Blätter aus Gesprächen über einen Idealstaat*, Isis, 1840, s. 409–418. V podobě románové trilogie se celé dílo dochovalo v pozůstalosti hraběte. SOA Třeboň, RAB, kart. 178–180.

⁴⁴¹ Zapojení Jiřího Buquoye do revolučních událostí roku 1848 přiblížila M. BUQUOY, *Georg Graf von Buquoy. Ein Industrierpionier*.

⁴⁴² Fámy jsou zachyceny v dopisech Terezie Palacké Františku Palackému, Lobkovice 20. června 1848 a 23. června 1848, Marie Palacké Františku Palackému, Lobkovice 23. června 1848 a Františka Palackého Terezii Palacké, Praha 23. června 1848. Jiří KOŘALKA (ed.), *Lobkovický zámek v Neratovicích v životě a díle Františka Palackého*, Praha 2007, s. 137–138; 143–147.

⁴⁴³ SOA Třeboň, RAB, kart. 205, inv. č. 979, sign. 257.34, úmrtní oznámení [souplem pozůstalosti].

⁴⁴⁴ Z deníku Terezie Zessner citoval H. WEITENSFELDER, *Studium*, s. 108–109.

VII. Závěr

Odborné zájmy hraběte Jiřího Buquoye nabývají v intelektuální biografii trochu jiné podoby, než měly v dějepisectví doposud. Nevystává před námi zploštěný obraz nepochopeného podivína, národního agitátora, vynálezce, dokonce ani *goetheanisty*, za kterého ho zjednodušeně označil Ernst Hirsch. Buquoye nelze vnímat ani pouze jako národohospodáře nebo (nedoceneného) fyzika. Celkový pohled na život Jiřího Buquoye doposud nabízela jen nevydaná práce buquoyského archiváře Hirsche. Jeho dělení Buquoyova života na období vzdělávání, zájmu o matematiku a národní hospodářství a dvě období filozofická se ukázalo jako zavádějící a příliš schematické.

Široké spektrum oborů, k nimž se hrabě Jiří Buquoy ve svých pracích vyjadřoval, a jejichž poznatky v aktivní činnosti využíval, podnítilo ekonomy, fyziky, matematiky, odborníky na parní stroje i výrobu skla k pokusům začlenit Buquoyovu vědeckou činnost do dějin svých oborů. Takové práce pro mě představovaly důležitý odborný fundament pro témata, jež překračují vzdělání historika, metodicky jsem však s prameny pracoval jinak. Nehledal jsem odpověď na otázku, čím hrabě Buquoy přispěl k vývoji jednotlivých oborů, ale zajímalo mě spíše, proč se tématům věnoval, jak k nim přistupoval a jaké reakce jeho aktivity vyvolaly. Snažil jsem se tedy přistoupit k vědecké pozůstalosti hraběte skrze interpretaci obsahu jeho textů, skrze jejich funkci, kontext a vliv na recipienty.

Výchova a vzdělání Jiřího Buquoye proběhly ve třech stupních. V souladu s tradicí šlechtických rodin mu byla poskytnuta postupně domácí výuka řízená zkušenými hofmistry, specializované institucionální vzdělání na šlechtické akademii i završení edukace nabýváním zkušeností při cestě po Evropě. Od počátku byla jeho výchova specifická nepřítomností matky, již po rozvodu s Leopoldem Vojtěchem Buquoyem nebyl umožněn kontakt s dětmi. Vliv na výchovu Jiřího a jeho bratra Ludvíka Buquoye měla i častá nepřítomnost otce. V důsledku těchto skutečností pomáhal s výchovou chlapců a zároveň dědiců buquoyských majetků držitel fideikomisu Jan Nepomuk Buquoy. Jiřímu Buquoyovi bylo od pěti let věku poskytnuto domácí vzdělání, nejprve pod dohledem hofmistra z okruhu žáků pražského profesora Karla Jindřicha Seibta, později byl pro Buquoyovo směřování podstatný pobyt u rodinného přítele hraběte Františka Taaffeho.

Dochovaná korespondence Taaffeho s otcem a strýcem Jiřího Buquoye prozradila některé rysy Buquoyovy osobnosti. Na jedné straně nadaný a zvědavý hoch trpěl na straně druhé přehnaným sebevědomím a nebyval pro své okolí příjemným společníkem. Na vídeňské Tereziánské rytířské akademii, kde pokračoval hrabě po absolvování gymnaziálních zkoušek studiem filozofie a práva, se s obtížemi podřizoval přísnému režimu vzdělávací instituce a hledal intelektuální podněty v osobních kontaktech s učitelem Guesmannem. Na Theresianu si hrabě osvojil poznatky ze základů matematiky, filozofie i technologie, tedy podstatné dovednosti pro jeho další odborné směřování. Následnou vzdělávací cestu absolvoval, podle zápisů v denících, ještě jako turista, který porovnával zajímavosti na cestách s informacemi v průvodcích. Tento zdánlivě banální závěr je však podstatný pro stanovení začátku Buquoyova zájmu o odborná témata. Hrabě ve své autobiografii v roce 1825 naznačoval svůj zájem o přírodovědná a metafyzická témata již v době, kdy ho vzdělával hrabě Taaffe a na Theresianu abbé Guesmann, šlo ale spíše jen o zmínky prvního zaujetí takovými tématy než o první vědecké disputace.

Projevy intelektu hraběte na konkrétních případech bylo možné sledovat až od desátých let 19. století. Buquoyovy výpisky z literatury poukázaly na získávání informací o odvětvích provozovaných na červenohrádeckém panství jeho tchána a hledání inspirace v progresivním britském hospodářství četbou literatury. Ukázalo se, že excerpovaná data později využíval ve svých knihách, ale šlo v té době ještě jen o nabývání vědomostí. Teprve po smrti Jindřicha Rottenhana (1809), kdy jeho panství zdědila Buquoyova manželka, si hrabě z literatury vybíral poznatky, které považoval za potřebné pro realizaci svých záměrů. Kromě výpisek z literatury si do sešitů zapisoval i zajímavosti z cest a rozhovorů a vlastní nápady. Od roku 1810 lze tedy doložit systematický Buquoyův přístup k vědě. Hrabě v té době intenzivně studoval chemii a fyziku, obory, které měly přispět k rozmnožení národního bohatství, tedy v jeho pojetí k ekonomickému růstu a spokojenosti obyvatel. Adaptoval na domácí podmínky jednoduché parní stroje, výrobou nových druhů skel pomohl překonat krizi sklářské výroby po napoleonských válkách a angažoval se při astronomicko-geodetickém průzkumu Čech s pomocí zjednodušeného barometru. Sledování receptce jeho sklářských zájmů nepotvrdilo velký zájem o hyalit, který odborná literatura zmiňuje. O svých aktivitách v oblasti techniky publikoval dvě knihy a několik článků, v nichž explicitně vyjádřil snahu o rozšíření vlastních vynálezů v monarchii, deklaroval svůj

patriotický zájem o rozvoj vlasti a na popularizaci technických novinek se neváhal osobně podílet.

Souběžně se snahou o povznesení vlasti a zefektivnění správy vlastních panství se Buquoy vzdělával v oboru dynamiky a sestavil pohybovou rovnici, kterou prezentoval nejprve knižně (1812 a 1814) a v roce 1815 osobně v pařížském *Institut de France*. Motivem pro cestu do Francie byla touha hraběte seznámit tamní vědeckou obec s vlastními výsledky, neboť studiem děl francouzských přírodovědců dospěl k názoru, že posunul jejich poznání dál. Někteří francouzští akademici zastávali v té době mechanický přístup k vědě a odmítli proto Buquoyovu vitalistickou metodu. Pro hraběte bylo setkání s jiným přístupem podnětem k intenzivnější práci na výkladu vlastního pojetí vědy. Nechal se inspirovat idealistickou filozofií a prakticky si ověřoval živoucí podstatu přírody na nekonvenčních léčebných postupech (mesmerismus, homeopatie).

Hrabě Buquoy se pokusil rozšířit povědomí o svém pohledu na přírodu prostřednictvím psaní a adresného rozesílání svých knih. Výzkum ukázal, že jeho první filozofické práce nebyly pochopeny a přinesly rozpačité recenze. Buquoy na to reagoval sepsáním autobiografie, kterou uveřejnil v polovině dvacátých let 19. století. Představil se v ní jako vědec s kontakty na přední evropské odborníky a jako člověk, který dosáhl postavení v odborné komunitě díky své pílí. K jeho sebe prezentaci patřilo i užívání titulu doktora filozofie a nabývání členství v učených společnostech. Pohled na svou vlastní osobu se nepokusil formovat jen ve své současnosti, ale rozhodoval o něm i vědomým vybíráním archiválií pro svoji pozůstalost.

Intelektuálním završením Buquoyových snah na poli vědy byly jeho filozofické práce. Srovnání nevydaných a vydaných děl neukázalo obsahové rozdíly mezi knihami a spisy. Všechny práce byly výsledkem Buquoyova hledání životní harmonie. Buquoy byl v duchu romantismu přesvědčen, že sice není schopen jako člověk pochopit zákonitosti přírody, ale snaha o dosažení tohoto cíle ho neustále přibližovala k nedosažitelnému ideálu. Na cestě k naplnění romantického záměru ho provázelo hloubavé studium a duchovní meditování, předpoklady pro esoterické poznávání přírody. Nechával na sebe působit přírodní jevy a své pocity se pokoušel zprostředkovávat, lépe řečeno evokovat případným zájemcům v odborných a uměleckých textech.

Studium Buquoyovy pozůstalosti ukázalo, že mu po roce 1810 sloužila panství Červený Hrádek a Nové Hrady jako „laboratoř“ jeho pokusů o zavádění vlastních technologií, jejichž obecnějším cílem bylo povznesení vlasti a zlepšení života jejích obyvatel. Vedle toho se věnoval i mechanice, ale nepodařilo se mu uspět s metodou svého přístupu. Po roce 1815 postupně a od roku 1825 důrazněji prezentoval svůj filozofický pohled na vztah člověka a přírody. Jeho romantické názory byly podporovány esoterickou metodou poznávání a za důkazy správnosti svého pohledu na přírodu považoval zkušenosti s alternativní medicínou.

VIII. Soupis použitých pramenů a literatury

VIII. 1 Archivní prameny

Institut für Geschichte der Medizin der Robert Bosch Stiftung Stuttgart

Homöopathie Archiv, Deutsche Krankenjournalen von Samuel Hahnemann

sign. D 20.

Masarykův ústav a Archiv Akademie věd České republiky, v. v. i.

Státní hvězdárna

kart. 32, inv. č. 162, sign. I.B.60.

kart. 33, inv. č. 162, sign. I.B.60.

Österreichisches Staatsarchiv Wien, Allgemeines Verwaltungsarchiv

Inneres, Polizeihofstelle

sign. 272/1812, Erfindung einer Dampfmaschine.

Österreichisches Staatsarchiv Wien, Haus-, Hof- und Staatsarchiv

Sonderbestände, Familienarchiv Taaffe

sign. 1-2-1, Schreiben Rudolf Graf Taaffe betreffend das Donationsinstrument des Franz von Taaffe 1797.

sign. 1-3-5, Verschiedene Unterlagen Franz Graf Taaffe betreffend.

Státní oblastní archiv v Třeboni, oddělení správy fondů a sbírek Jindřichův Hradec

Rodinný archiv Černínů z Chudenic, Jindřichův Hradec

deník Evžena Černína č. 81, deník z 27. května až 21. října 1817.

deník Evžena Černína č. 83, deník z 1. ledna až 19. února 1818.

deník Evžena Černína č. 86, deník z 17. června až 30. září 1818.

deník Evžena Černína č. 90, deník z 24. května až 8. září 1819.

Státní oblastní archiv v Třeboni, oddělení správy fondů a sbírek Třeboň

Rodinný archiv Buquoyů

kart. 128, inv. č. 897, sign. 249.10, zajištění vychovatelů pro synovce Jiřího Buquoye, testament Jana Nepomuka s kodicilem.

kart. 172, inv. č. 953, sign. 253.10, rozvod manželství s Adelaidou Proud'homme d'Hailly, nemoc Leopolda hraběte Buquoye, testament Leopolda Vojtěcha Buquoye.

kart. 172, inv. č. 954, sign. 253.11, korespondence s přáteli, známými a úředníky, korespondence s členy rodiny a příbuznými.

kart. 173, inv. č. 959, sign. 255.10, křestní list Pavlíny Buquoyové.

kart. 174, inv. č. 961, sign. 256.10, křestní list Ludvíka Buquoye.

kart. 174, inv. č. 966, sign. 257.30, křestní list Jiřího Buquoye, cestování hraběte [výpisky z četby roku 1807], rodinné záležitosti [účty z Tereziánské rytířské akademie], vysvědčení ze středních a vysokých škol.

kart. 174, inv. č. 967, sign. 257.31, korespondence s členy rodiny a příbuznými.

kart. 175, inv. č. 967, sign. 257.31, korespondence s úředníky, služebníky a známými.

kart. 175, inv. č. 968, sign. 257.321 (01), Jádru Buquoyova filozofického názoru.

kart. 176, inv. č. 968, sign. 257.321 (01), Buquoyovo vlastní filozofování.

kart. 184, inv. č. 968, sign. 257.321 (01), 6. dodatek k Buquoyovu vlastnímu filozofování.

kart. 198–201, inv. č. 973, sign. 257.324, výtahy a opisy z literatury.

kart. 201, inv. č. 973, sign. 257.324, seznamy jmen vědců, spisovatelů, politiků a jiných významných osob od starověku do současnosti; přehled obecných dějin do roku 1833 [rozšířený až do roku 1841]; zajímavosti z četby z let 1811–1814.

kart. 202, inv. č. 975, sign. 257.325 (02), stvrzenky vědeckých institucí a osobností o příjmu Buquoyových vědeckých prací.

kart. 202, inv. č. 974, sign. 257.325 (01), sbírka recenzí Buquoyových vědeckých studií.

kart. 203, inv. č. 976, sign. 257.326 (01), seznam učených společností, kterých byl Jiří Buquoy členem.

kart. 204, inv. č. 977, sign. 257.326 (02), korespondence s jednotlivými učenými, národohospodáři a odborníky.

kart. 205, inv. č. 979, sign. 257.34, ilustrační materiál, úmrtní oznámení [souplec pozůstalosti]

kart. 205, inv. č. 981, sign. 257.41, účet osobních výdajů 1807–1809.

kart. 207, inv. č. 1000, sign. 258.210, korespondence se členy rodiny a příbuznými.

kart. 213, inv. č. 1001, sign. 258.211, korespondence s úředníky, služebníky, známými a přáteli.

kart. 224, inv. č. 1082, sign. 260.10, herbářový památník, deníky.

listina č. 223, inv. č. 963, sign. 257.10, císař František I. uděluje Jiřímu hraběti Buquoyovi privilegium na výrobu hyalitového skla, Terezín, 9. června 1820.

VIII. 2 Vydané prameny

VIII. 2. 1 Dobové tisky

[ANONYM], *Memoirs of the Family of Taaffe. Not published*, Vienna 1856.

[ANONYM], *Statuten der k. k. Theresianischen Ritterakademie*, Wien 1802.

BLUMENBACH, Johann Friedrich, *Handbuch der vergleichenden Anatomie*, Göttingen 1805.

DAVID, Aloys, *Geographische Ortsbestimmungen von Rothenhaus und den umliegenden Ortschaften*, Prag 1820.

EICHHORN, Johann Gottfried, *Geschichte der alten Welt*, Göttingen 1799.

FELBIGER, Johann Ignaz, *Methodenbuch für Lehrer der deutschen Schulen in den kaiserlich-königlichen Erblanden*, Frankfurt am Main 1777.

G**** d'Ar... [Antoine Alexandre GOSSE], *Vie de Charles Bonaventure de Longueval comte de Buquoy generalissime des Armées de l'Empereur Ferdinand II.*, Vienne 1796.

GEMMELL-FLISCHBACH, Max VON, *Album des kaiserl. königl. Theresianums (1746–1880)*, Wien 1880.

GOETHE, Johann Wolfgang VON, *Zur Farbenlehre I–II*, Tübingen 1810.

HERBART, Johann Friedrich, *Ueber die Möglichkeit und Nothwendigkeit, Mathematik auf Psychologie anzuwenden*, Königsberg 1822.

NEMNICH, Philipp Andreas, *Neueste Reise durch England, Schottland, und Ireland, hauptsächlich in Bezug auf Produkte, Fabriken, und Handlung*, Tübingen 1807.

SCHOLZ, Benjamin, *Ueber das Glaswesen und seine Vervollkommnung in den neuesten Zeiten, vorzüglich in der österreichischen Monarchie*, in: Johann Joseph Prechtel (Hrsg.), *Jahrbücher des kaiserlichen königlichen polytechnischen Institutes in Wien*, Band II, Wien 1820, s. 130–334.

THAER, Albrecht Daniel, *Uebersicht der Voyages agronomiques dans la Senatoire de Dijon par François de Neufchateau*, in: Albrecht Daniel Thaer (Hrsg.), *Annalen des Ackerbaues* 5, Berlin 1807, s. 475–524.

VIII. 2. 2 Práce Jiřího Buquoye

BUQUOY, Georg VON, (Christos Baloglou – Bertram Schefold Hrsg.), *Theorie der Nationalwirtschaft nach einem neuen Plane und nach mehrern eigenen Ansichten dargestellt*, Hildesheim 2005 (= *Historia Scientiarum*. Fachgebiet Wirtschaftswissenschaften).

BUQUOY, Georg VON, *Anregungen für philosophisch-wissenschaftliche Forschung und dichterische Begeisterung, in einer Reihe von Aufsätzen eigenthümlich der Erfindung nach und der Ausführung*, Leipzig 1825.

BUQUOY, Georg VON, *Auswahl des leichter Aufzufassenden, aus meinen philosophisch-wissenschaftlichen Schriften und kontemplativen Dichtungen, für gebildete Leser und Leserinnen*, Prag 1825.

BUQUOY, Georg VON, *Beschreibung einer im Jahre 1813 am Kunstschachte eines Kohlenbergwerks im Böhmen erbauten, äußerst einfachen, wohlfeilen und allenthalben leicht ausführbaren Dampfmaschine*, Leipzig 1814.

BUQUOY, Georg VON, *Die ersten Blätter aus Gesprächen über einen Idealstaat*, Isis, 1840, s. 409–418.

BUQUOY, Georg VON, (Christos Baloglou – Bertram Schefold Hrsg.), *Die Theorie der Nationalwirtschaft nach einem neuen Plane und nach mehrern eigenen Ansichten dargestellt*, Hildesheim 2005 (= *Historia Scientiarum*. Fachgebiet Wirtschaftswissenschaften).

BUQUOY, Georg VON, *Differential- und Integralrechnung, welche an der k. k. Theresianischen Ritterakademie den 31. July 1801 öffentlich entwickeln werden. Herr Georg Graf von Buquoy von Grätz in Böhmen*, s. 1. [Wien] 1801.

BUQUOY, Georg VON, *Eine Dampfmaschine, welche sich leicht, allenthalben, mit wenigen Unkosten, ganz aus Holz erbauten lässt, und wobei alle vorkommende Reparaturen ohne grosse Schwierigkeiten verrichtet werden können, welche ferner zur Aufsicht keines eigenen Maschinenmeisters, sondern nur eines aufmerksamen Menschen bedarf*, Leipzig 1811.

BUQUOY, Georg VON, *Eine neue Art von Barometern, vorgeschlagen vom Grafen G. von Buquoy*, Hesperus, únor 1812, číslo 8, s. 53–56.

BUQUOY, [Georg] DE, *Exposition d'un nouveau principe général de dynamique, dont le principe des virtuelles n'est qu'un cas particulier. Lu à l'Institut de France, le 28 Août 1815*, Paris 1815.

BUQUOY, Georg VON, *Chronologischer Auszug aus der Geschichte der Mathematik*, Leipzig 1829.

BUQUOY, Georg VON, *Ideele Verherrlichung des empirisch erfaßten Naturlebens*, Leipzig 1822.

BUQUOY, Georg VON, *Ideele Verherrlichung des empirisch-erfaßten Naturlebens*, Leipzig 1822.

BUQUOY, Georg VON, *Skizzen zu einem Gesetzbuche der Natur zu einer sinnigen Auslegung desselben und zu einer hieraus hervogehenden Characteristik der Natur*, Leipzig 1817.

BUQUOY, Georg VON, *Versuche über Kompression des Glases, angestellt in der Georgenthaler Glashütte der Herrschaft Gratzen in Böhmen*, Annalen der Physik 1813, Band 43, s. 98–104.

BUQUOY, Georg VON, *Zusammenstellung einiger Hauptmomente aus der Geotomie, Phytotomie und Zootomie oder aus der ideel angeschauten vergleichenden Anatomie an der Ird-, Pflanzen- und Thier-Gruppe unseres Planeten. Ferner: Über die Methode in der Biologie überhaupt und namentlich über die Anwendung der Mathematik bei der Interpretation der Lebenserscheinungen; erläutert durch die Betrachtung der Hahnemannisch-Homöopathischen Heillehre. Zweiter Nachtrag zu dem Werke „Skizzen zu einem Gesetzbuche der Natur“*, Leipzig 1820.

VIII. 2. 3 Dobová periodika

Allgemeine Zeitung z 30. září 1807 a 6. října 1807.

Archiv für Geschichte, Statistik, Literatur und Kunst 11. srpna 1824.

Budweiser Zeitung z 31. července 1905.

Göttingische gelehrte Anzeigen 2. září 1815, s. 1387–1392.

Hesperus, květen 1814, číslo 25, s. 195–196.

Hesperus, květen 1819, číslo 26, s. 201–202.

Hesperus, prosinec 1812, číslo 76, s. 601–602.

Hesperus, prosinec 1820, číslo 28, s. 57–62.

Hesperus, únor 1812, číslo 10, s. 73.

Isis, 1819, Heft 7, s. 1168–1169.

Isis, 1823, Heft 2, s. 164–169.

Isis, 1826, Heft 7, s. 650–661.

Isis, 1826, Heft 8, s. 737–755.

Jenaische Allgemeine Literatur-Zeitung, srpen 1817, Nr. 143, s. 201–208, Nr. 144, s. 209–212.

Leipziger Literatur-Zeitung 24. listopad 1818, Nr. 295, s. 2353–2360, 27. listopadu 1818, Nr. 298, s. 2377–2384; 28. listopadu 1818, Nr. 299, s. 2391–2392.

Leipziger Literatur-Zeitung, Nr. 17, 20. ledna 1829, s. 130–136.

Prager Abendblatt z 29. července 1905.

Vaterländische Blätter für den österreichischen Kaiserstaat, Nr. 11, 5. února 1812.

VIII. 3 Sekundární literatura

ADLER, Jiří, *Sklárna v Jiřkově Údolí*, *Ars vitraria* 9, 1989, s. 36–41.

BARING, Edward, *Enthusiastic Reading: Rethinking Contextualisation in Intellectual History*, *Modern Intellectual History* 14, 2017, s. 257–268.

BAROCH, Miroslav, *Taaffe z Corren a Ballymote*, *Heraldika a genealogie* 41, 2008, č. 1–2, s. 19–42.

BAVAJ, Riccardo, *Intellectual History*, *Docupedia Zeitgeschichte*, publikováno 13. 9. 2010. [http://docupedia.de/zg/Intellectual_History].

BEČVÁŘ, Michal, *Rottenhanové a Buquoyové na Červeném Hrádku / Die Herren von Rottenhan und von Buquoy in Rothenhaus*, Chomutov 2014.

BEISER, Frederick C., *The Romantic Imperative. The Concept of Early German Romanticism*, Cambridge 2003.

BEŠTOVÁ, Veronika, *Irská emigrace ve střední Evropě a rod Taaffe*, Praha 2014 (= Diplomová práce).

BÍLEK, Jaroslav – Ladislav JANGL – Jan URBAN, *Dějiny hornictví na Chomutovsku*, Chomutov 1976.

BÖDEKER, Hans Erich, *Biographie. Annäherung an den gegenwärtigen Forschungs- und Diskussionsstand*, in: Týž (Hrsg.), *Biographie schreiben*, Göttingen 2003, s. 9–64.

Bohumír LIFKA – Karel ZINK, *LI. Knižní aukce z knihovny Edvarda Taaffa a dvou jiných významných sbírek*, Praha 1938.

BOLOM-KOTARI, Sixtus, *Svoboda svědomí. Superintendent Michael Blažek a protestantská společnost pozdního osvícenství*, Praha 2016.

BOURDIEU, Pierre, *Teorie jednání*, Praha 1998.

BRŇOVJÁK, Jiří, *Hrabata Taaffové (z Calingfordu). Irské stopy v historické topografii Těšínska*, *Těšínsko. Vlastivědný časopis* 55, 2012, č. 4, s. 1–14.

BROŽKOVÁ, Helena (ed.), *Buquoyské sklo v Čechách / Buquoy Glass in Bohemia 1620–1851*, Praha 2001 (= Katalog výstavy)..

BROŽKOVÁ, Helena, *Mezi křišťálem a obsidiánem – buquoyské sklo první poloviny 19. století*, in: Helena Brožková (ed.), *Buquoyské sklo v Čechách / Buquoy Glass in Bohemia 1620–1851*, Praha 2001, s. 21–28.

BUQUOY, Margarete VON, *Hrabě Jan Buquoy. Sociální reformátor doby osvícenství*, Feldkirchen – Westerham 2004.

BUQUOY, Margarete, *Begegnungen in Böhmen: Goethe, Buquoy, Tomaschek. Wissenschaft, gesellschaftliches Leben und Musik*, München 1987.

BUQUOY, Margarete, *Die Buquoyische Glashütten*, in: Alois Harasko (Hrsg.), *Der südböhmische Heimatkreis, Kaplitz – Hohenfurth – Gratzten. Deutsche Kulturlandschaft an Moldau und Maltzsch I*, München 1986, s. 366–384.

BUQUOY, Margarete, *Georg Graf von Buquoy. Ein Industriepionier, Forscher und politischer Denker des Vormärz und seine Rolle in der Revolution von 1848*, in: Tatjana Tönsmeier – Luboš Velek (Hrsg.), *Adel und Politik in der Habsburgermonarchie und den Nachbarländern zwischen Absolutismus und Demokratie*, München 2011 (= Studien zum mitteleuropäischen Adel 3), s. 89–102.

BURKE, Peter, *Historicizing the Self, 1770–1830*, in: Arianne Baggeman – Rudolf Dekker – Michael Mascuch (edd.), *Controlling time and shaping the self. Developments in autobiographical writing since the sixteenth century*, Leiden – Boston 2011, s. 13–32.

BŮŽEK, Václav – GRUBHOFFER, Václav – JAN, Libor, *Wandlungen des Adels in den böhmischen Ländern*, Bohemia. Zeitschrift für Geschichte und Kultur der böhmischen Länder 54, 2014, s. 271–318.

CERMAN, Ivo a KOL., *Habsburkové 1740–1918. Vznikání občanské společnosti*, Praha 2016.

CERMAN, Ivo, *Aufklärung oder Illiminismus? Die Enzyklopädie des Grafen Franz Josef Thun*, Stuttgart 2015 (= Contubernium 82. Tübinger Beiträge zur Universitäts- und Wissenschaftsgeschichte 82).

CERMAN, Ivo, *Bildungsziele – Reiseziele. Die Kavaliertour im 18. Jahrhundert*, in: Martin Scheutz – Wolfgang Schmale – Dana Štefanová (Hrsg.), *Orte des Wissens. Jahrbuch der Österreichischen Gesellschaft zur Erforschung des Achtzehnten Jahrhunderts 18/19*, Bochum 2004, s. 49–78.

CERMAN, Ivo, *Empfindsame Briefe. Familienkorrespondenz der Adelligen im Ausgang des 18. Jahrhunderts*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Společnost v zemích habsburské monarchie a její obraz v pramenech (1526–1740)*, České Budějovice 2006 (= *Opera historica* 11), s. 283–301.

CERMAN, Ivo, *Habsburgischer Adel und Aufklärung. Bildungsverhalten des Wiener Hofadels im 18. Jahrhundert*, Stuttgart 2010 (= *Contubernium. Tübinger Beiträge zur Universitäts- und Wissenschaftsgeschichte* 72).

CERMAN, Ivo, *Habsburgischer Adel und das Theresianum in Wien 1746–1784 (Wissensvermittlung, Sozialisation und Berufswege)*, in: Ivo Cerman – Luboš Velek (edd.), *Adelige Ausbildung. Die Herausforderung der Aufklärung und die Folgen*, München 2006, s. 143–168.

CERMAN, Ivo, *Chotkové. Příběh úřednické šlechty*, Praha 2008 (= *Šlechtické rody Čech, Moravy a Slezska* 7).

CERMAN, Ivo, *Korunovace ve stínu cholery*, in: Ivo Cerman a kol., *Habsburkové 1740–1918. Vznikání občanské společnosti*, Praha 2016, s. 355–365.

CERMAN, Ivo, *Secular moral philosophy: Karl Heinrich Seibt*, in: Ivo Cerman – Rita Krueger – Susan Reynolds, *The Enlightenment in Bohemia*, Oxford 2011 (= *SVEC* 07), s. 147–168.

CERMAN, Ivo, *Šlechtická kultura v 18. století. Filozofové, mystici, politici*, Praha 2011 (= *Česká historie* 27).

CORBIN, Alain, *Na stopě neznámému. Znovuzrození L. F. Pinagota*, Praha 2007.

ČERNÝ, Jan Matouš, *Museum království českého. Stručná zpráva historická i statistická*, Praha 1884.

DARNTON, Robert, *Mesmerism and the End of Enlightenment in France*, Cambridge 1968.

DOVE, Richard Wilhelm, *Böhmer, Georg Ludwig*, in: ADB 3, Leipzig 1876, s. 73–74.

DRAHOTOVÁ, Olga A KOL., *Historie sklářské výroby v českých zemích. Od počátků do konce 19. století*, Praha 2005.

DRAHOTOVÁ, Olga, *Buquoyové sklárny na novohradském panství*, in: Helena Brožková (ed.), *Buquoyové sklo v Čechách / Buquoy Glass in Bohemia 1620–1851*, Praha 2001, s. 83.

EDERER, Antonín, *Snahy Buquoyovy o propagaci parního stroje*, Sborník národního technického musea 2, 1956, s. 114–122.

ENGLOVÁ, Jana, *Proměny cestování na počátku 19. stol. ve světle zpráv cestovatelů ze Saska do Čech*, in: Lenka Bobková – Michaela Neudertová, *Cesty a cestování v životě společnosti. Sborník příspěvků z konference konané 6. – 8. září 1994 v Ústí nad Labem*, Ústí nad Labem 1997, s. 359–364.

FAIVRE, Antoine, *Esoterik im Überblick. Geheime Geschichte des abendländischen Denkens*, Freiburg im Breisgau 2001.

FAIVRE, Antoine – VOSS, Karen-Claire, *Western Esoterism and the Science of Religions*, Numen 42, 1995, s. 48–77.

FASORA, Lukáš, *Politická biografie socialistických vůdců v zemích střední Evropy*, Dějiny – teorie – kritika 12, 2015, s. 124–132.

FERENČUHOVÁ, Bohumila A KOL., *Biografia a historiografia. Slovenský, český a francúzsky pohľad*, Bratislava 2012.

FETZ, Bernhard – HEMECKER, Wilhelm (Hrsg.), *Theorie der Biographie. Grundlagentexte und Kommentar*, Berlin 2011.

FILLAFER, Franz Leander – WALLNIG, Thomas (Hg.), *Josephinismus zwischen den Regimen. Eduard Winter, Fritz Valjavec und die zentraleuropäischen Historiographien*

im 20. Jahrhundert (= Schriftenreihe der Österreichischen Gesellschaft zur Erforschung des 18. Jahrhunderts 17), Wien 2016.

FOLKERTS, Menso – MICHAJLOV, Gleb K., *Graf Georg von Buquoy und die Dynamik der Systeme mit veränderlichen Massen. Die Reise eines böhmischen Grundherrn und Naturforschers nach Paris (1815)*, Augsburg 2010 (= Algorismus. Studien zur Geschichte der Mathematik und der Naturwissenschaften 74).

FOUCAULT, Michel, *Das Leben der infamen Menschen [1977]*, in: Bernhard Fetz – Wilhelm Hemecker (Hrsg.), *Theorie der Biographie. Grundlagentexte und Kommentar*, Berlin 2011, s. 257–275.

FOUCAULT, Michel, *Diskurs, autor, genealogie*, Praha 1994.

FRIE, Ewald, *Adel um 1800. Oben bleiben?*, in: *Zeitenblicke* 4, č. 3, 2005, [přístup ověřen 18. června 2018], URL: <http://www.zeitenblicke.de/2005/3/Frie>.

FRIE, Ewald, *Friedrich August Ludwig von der Marwitz. 1777–1837. Biographien eines Preußen*, Paderborn 2001.

FRIE, Ewald, *Pluralisierte Biographien*, BIOS – Zeitschrift für Biographieforschung, Oral History und Lebenserlaufsanalyse 18, 2005, s. 174–179.

FRIEDRICHS, Rita, *Objev hyalitového skla hrabětem Jiřím Buquoyem*, in: Helena Brožková (ed.), *Buquoyské sklo v Čechách / Buquoy Glass in Bohemia 1620–1851*, Praha 2001, s. 29–32.

FRÖHLICH, Jiří – GELNAR, Michal, *Hmotné prameny ze stanoviště zaniklé sklárny Buquoyů v Černém Údolí na Novohradsku*, *Zlatá stezka* 19, 2012, s. 195–211.

GEHRKE, Christian, *Georg von Buquoys „Tabellarische Uebersicht des Zusammenhanges der Gewerbe unter einander“*, in: Gerhard Huber – Hagen Krämer – Heinz D. Kurz (Hrsg.), *Einkommensverteilung, technischer Fortschritt und struktureller Wandel*, Marburg 2005, s. 317–337.

GEHRKE, Christian, *Ökonomie und Technik bei Georg Franz August Graf von Buquoy*, in: Harald Hagemann – Elisabeth Allgoewer (Hrsg.), *Ökonomie und Technik*, Berlin 2010 (= Studien zur Entwicklung der ökonomischen Theorie 23), s. 47–91.

- GINSBURG, Carlo, *Sýr a červi. Svět jednoho mlynáře kolem roku 1600*, Praha 2005.
- GOODRICK-CLARKE, Nicholas, *The Western Esoteric Traditions. A Historical Introduction*, New York 2008.
- GORDON, Peter E., *Contextualism and Criticism in the History of Ideas*, in: Darrin M. McMahon – Samuel Moyn (edd.), *Rethinking Modern European Intellectual History*, Oxford 2014, s. 32–55.
- GÜNTER, Artur – FUCHS, Hugo, *Graf Georg von Buquoy und seine hölzerne Dampfmaschine. Ein Beitrag zur Geschichte der Dampfmaschine in Böhmen*, Technische Blätter. Zeitschrift des Deutschen polytechnischen Vereins in Böhmen 45, 1913, s. 116–137.
- HAIS, Rudolf, *Jiří František August hrabě Buquoy de Longueval (1781–1851)*, Výběr 31, 1994, s. 60–63.
- HANESCH, Josef A KOL., *Státní archiv v Třeboni. Průvodce po archivních fondech 4*, Praha 1959.
- HANUŠ, Josef, *František Palacký, tvůrce a redaktor časopisů muzejních*, ČNM 100, 1926, s. 3–30.
- HANUŠ, Josef, *Národní museum a naše obrození. K stoletému jubileu založení musea*, Praha 1921.
- HANZAL, Josef, *Kindermannova vzorná škola v Kaplici*, JSH 33, 1964, s. 156–163.
- HAUBELT, Josef, *České osvícenství*, Praha 1986.
- HAVRÁNEK, Jan A KOL., *Dějiny Univerzity Karlovy III. 1802–1918*, Praha 1997.
- HENGERER, Mark, *Kaiser Ferdinand III. (1608–1657). Eine Biographie*, Wien 2012.
- HEß, Wilhelm, *Schultes, Joseph August*, ADB, Band 32, Leipzig 1891, s. 693.
- HIRSCH, Ernst, *Graf Georg Buquoy. Ein vergessener Goetheanist*, Wien [1975].

HLAVÁČKOVÁ, Ludmila, *Elias Altschul a homeopatie na pražské lékařské fakultě ve druhé polovině 19. století*, Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis 42, 2002, s. 75–83.

HLINOMAZ, Milan – MILDORFOVÁ, Lucie, *Alois Martin David (8. 12. 1757–28. 2. 1836). K 250. výročí narození nejvýznamnější vědecké osobnosti Tepelska*, Sborník muzea Karlovarského kraje, s. 123–140.

CHVOJKA, Michal, *Príspevok k dejinám knižnej cenzúry a jej manipulácii habsburskou štátnou políciou v predmarcovom období*, Časopis Matice moravské 127, 2008, s. 335–353.

IGÁLFFY-IGÁLY, Ludwig, *Gedruckte Dissertationen, Prüfungsfragen, Wissenschaftliche Abhandlungen von Absolventen der k. k. Theresianischen Ritterakademie aus der Zeit von 1752 bis 1864*, Wien 1972 (= strojopisný katalog).

IVANEGA, Jan, *Mezi Prahou, Červeným Hrádkem a Novými Hrady. Život Buquoyů ve světle deníků Gabriely a Isabely*, in: Petra Trnková (ed.), *Krajina, sídlo, obraz. Romantický řád Jiřího Jana Buquoye*, Praha 2015, s. 186–205.

JANÁK, Jan, *Použití prvního parního stroje v průmyslu ve starém Rakousku (Brno 1814)*, Vlastivědný věstník moravský 34, 1982, s. 280–295.

JANDOVÁ, Lucie, *Piaristické gymnázium v Českých Budějovicích v letech 1762–1800*, JSH 68, 1999, s. 103–127.

JANKO, Jan, *Vědy o životě v českých zemích 1750-1950*, Praha 1997 (= Práce z dějin Akademie věd, série B, svazek 12).

JANKO, Jan – ŠTRBÁŇOVÁ, Soňa, *Věda Purkyňovy doby*, Praha 1988.

JANKO, Jan – HERMANN, Tomáš, *Lorenz Oken a jeho encyklopedický časopis Isis*, DVT 50, 2017, s. 3–8.

JAVOR, Martin, *Slobodomurárske hnutie v českých krajinách a v Uhorsku v 18. storočí*, Prešov 2009.

JÍLEK, František – KROUPA, Jiří, *Gerstnerův parní stroj z let 1806–1807 a jeho rekonstrukce*, in: František Jílek – Jiří Majer (edd.), *Studie z dějin techniky. K 60. narozeninám RNDr. Josefa Kuby, CSc.*, Praha 1975 (= Sborník národního technického muzea 14), s. 69–137.

JÍLEK, František, *Josef Božek na pražské polytechnice*, Sborník Národního technického muzea 2, 1956, s. 65–97.

JÍLEK, František, *Sto padesát let parního stroje v Čechách*, Sborník Národního technického muzea 2, 1956, s. 192.

JÍLKOVÁ, Lucie, *Pod bedlivým dohledem. Sledování cizinci v českých zemích za napoleonských válek. Případ hraběte Pourtalése*, in: Claire Madl – Daniela Tinková (edd.), *Francouzský švindl svobody. Francouzská revoluce a veřejné mínění v českých zemích*, Praha 2012, s. 177–192.

JÜTTE, Robert, *The Hidden Roots. A History of Homeopathy in Northern, Central and Eastern Europe*, Stuttgart 2006.

KADLECOVÁ, Markéta, *Gabriela Buquoyová. život neprovdané dámy v první polovině 19. století*, České Budějovice 2004 (= Diplomová práce).

KALNÝ, Adolf, *Mzdový boj buquoyových sklářů na Novohradsku v roce 1824*, JSH 40, 1971, s. 99–103.

KALOUSEK, Josef, *Děje královské české společnosti nauk*, Praha 1885.

KING, Richard H., *Introducing Intellectual History, Culture, Theory and Critique* 47, 2006, s. 1–6.

KLADIWA, Pavel, *Národ jako jediné hodnotící kritérium? České země v Předlitavsku a (stále) etnicistní česká historiografie*, Český časopis historický 113, 2015, s. 989–1008.

KLOFÁČ, Radko, *Buquoyové sklářství první poloviny 19. století*, Ars vitraria 5, s. 53–65.

KOBLASA, Pavel, *Buquoyové. Stručné dějiny rodu*, České Budějovice 2002.

KOČÍ, Josef, *České národní obrození*, Praha 1978.

KONEČNÝ, Lubomír, *Georg Franz Buquoy und „La famosissima Notte“*, RIHA Journal 0016 (8. 2. 2011), URL: <http://www.riha-journal.org/articles/2011/2011-jan-mar/konecny-buquoy-famosissima-notte> [22. 1. 2016].

KONEČNÝ, Lubomír, *Jiří František Buquoy a „La famosissima Notte“*, in: Jiří Kroupa – Michaela Šeferisová Loudová – Lubomír Konečný, *Orbis artium. K jubileu Lubomíra Slavíčka*, Brno 2009, s. 77–83.

KÖRNER, Stefan, *Nikolaus II. Esterházy (1765–1833) und die Kunst. Biographie eines manischen Sammlers*, Wien 2013.

KOŘALKA, Jiří, *František Palacký (1798–1876). Životopis*, Praha 1998 (= Ecce homo 1).

KOŘALKA, Jiří (ed.), *Lobkovický zámek v Neratovicích v životě a díle Františka Palackého*, Praha 2007.

KRAMER, Lloyd, *Intellectual History and Philosophy*, *Modern Intellectual History* 1, 2004, s. 81–95.

KREJČÍ, Markéta, *Přetvoření divočiny v nádherný luh, aneb Terezie hraběnka Buquoyová a její Vallon chéri*, České Budějovice 2002 (= Diplomová práce).

KROUPA, Jiří, *Alchymie štěstí. Pozdní osvícenství a moravská společnost 1770–1810*, Brno 2006².

KRUEGER, Rita, *Czech, German, and Noble. Status and National Identity in Habsburg Bohemia*, Oxford 2009.

KRUMMHOLZ, Martin – IVANEGA, Jan – TRNKOVÁ, Petra, *Zaniklé i dochované stavby v Nových Hradech a okolí / Ruined and Surviving Buildings in and around Nové Hrady*, Praha 2012.

KRUMMHOLZ, Martin, *Tereziino údolí a romantické vize Jiřího Jana Buquoye*, in: Petra Trnková (ed.), *Krajina, sídlo, obraz. Romantický řád Jiřího Jana Buquoye*, Praha 2015, s. 14–65.

KUBEŠ, Jiří, *Náročné dospívání urozených. Kavalírské cesty české a rakouské šlechty (1620–1750)*, Pelhřimov 2013.

KUBÍKOVÁ, Anna, *Členství Schwarzenbergů v hospodářských a kulturních spolicích v 19. a na počátku 20. století*, in: Martin Gaži (ed.) *Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii*, České Budějovice 2008, s. 513–528.

LACAPRA, Dominick, *Tropisms of Intellectual History*, *Rethinking History* 8, 2004, s. 499–529.

LAMBRECHT, Karen, *Gelehrte Briefe: Sagan und das Korrespondentennetz von Johann Ignaz von Felbinger*, in: Marek Haľub – Anna Mańko-Matysiak (edd.), *Śląska republika uczonych – Schlesische Gelehrtenrepublik – Slezská vědecká obec*, Wrocław 2004 (= *Res publica doctorum Silesiaca* 1), s. 302–324.

LE GOFF, Jacques, *Svatý Ludvík*, Praha 2012.

LENDEROVÁ, Milena – KUBEŠ, Jiří (edd.), *Osobní deník a korespondence – snaha o prezentaci, autoreflexi nebo (proto)literární vyjádření?*, Pardubice 2004 (*Scientific Papers of the University of Pardubice, Series C, Faculty of Humanities, Supplement 9*).

LENDEROVÁ, Milena, *Cestovatel*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Člověk českého raného novověku*, Praha 2007 (= *Každodenní život* 28), s. 239–254.

LENDEROVÁ, Milena, *Paříž, rok 1808. Deník Eleonory ze Schwarzenbergu*, *Minulosti Západočeského kraje* 33, 1998, s. 161–197.

LNĚNIČKOVÁ, Jitka – HAIS, Rudolf, *Novohradské sklářství a hrabě Jiří Buquoy*, *Výběr z prací členů Historického klubu při Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích* 28, 1991, s. 116–124, s. 226–232.

LOVEJOY, Arthur O., *The Great Chain of Being. A Study of the History of an Idea*, Cambridge 1936.

LUCAE, Christian, *Homöopathie an deutschsprachigen Universitäten. Die Bestrebung zu ihrer Institutionalisierung von 1812 bis 1945*, Heidelberg 1998 (= *Quellen und Studien zur Homöopathiegeschichte* 4).

MADL, Claire – TINKOVÁ, Daniela (edd.), *Francouzský švindl svobody. Francouzská revoluce a veřejné mínění v českých zemích*, Praha 2012.

MÁDLOVÁ, Claire, *Autobiografický diskurz osvícenského hraběte v českých zemích (Franz von Hartig 1758–1797)*, in: Martin Nodl – Daniela Tinková (edd.), *Antropologické přístupy v historickém bádání*, s. 253–268.

MACHOVEC, Milan, *Josef Dobrovský. Studie s ukázkami z díla*, Praha 2004².

MAJER, Jiří, *Kašpar Šternberk*, Praha 1997.

MAN, Miloslav, *Cestovní deníky Jiřího Františka Buquoye z cest do Francie a Itálie v letech 1803 až 1805*, České Budějovice 2004 (= diplomová práce).

MARX, Julius, *Die österreichische Zensur im Vormärz*, München 1959.

MCMAHON, Darrin M. – MOYN, Samuel (edd.), *Rethinking Modern European Intellectual History*, Oxford 2014.

MEGILL, Allan, *Intellectual History and History*, *Rethinking History* 8, 2004, s. 549–557.

МИХАЙЛОВ, Gleb К., *Георг Букуа и начала динамики систем с переменными массами* [*Georg Bukua i nachala dinamiki sistem s peremennymi massamy*], in: А. Т. Григорян, *Исследования по Истории Физики и Механики* [*Issledovanija po Istorii Fiziki i Mechaniki*], Moskva 1986, s. 191–238.

MORAWETZ, Michal, *„Krankengeschichte“ Jiřího Buquoye. Popis nemoci jako pramen osobní povahy*, České Budějovice 2012 (= bakalářská práce).

MORAWETZ, Michal, *Korespondenční kontakty hraběte Jiřího Buquoye s evropskými vědci*, *Opera historica. Časopis pro dějiny raného novověku* 16, 2015, s. 37–53.

MORAWETZ, Michal, *Křížovatky vývoje v době předbřeznové*, in: Ivo Cerman a kol., *Habsburkové 1740–1918. Vznikání občanské společnosti*, Praha 2016, s. 283–303.

MORAWETZ, Michal, *Romantik in Böhmen. Die Grundlagen des philosophischen Denkens des Grafen Georg von Buquoy*, Stuttgart 2017 (= *Contubernium. Tübinger Beiträge zur Universitäts- und Wissenschaftsgeschichte* 86).

NEŠPOR, Zdeněk R., *Evangelíci v novodobých českých dějinách*, in: Ivo Cerman a kol., *Habsburkové 1740–1918. Vznikání občanské společnosti*, Praha 2016, s. 321–337.

NIEDERHAMMER, Martina, *Počátky židovské emancipace v českých zemích*, in: Ivo Cerman a kol., *Habsburkové 1740–1918. Vznikání občanské společnosti*, Praha 2016, s. 339–353.

NIKLÍČEK, Ladislav – KOSTLÁN, Antonín, *Vývoj českých vědeckých institucí a spolků do 80. let 19. století a návrh akademie věd J. E. Purkyně*, in: Alena Míšková – Martin Franc – Antonín Kostlán, *Bohemia docta. K historickým kořenům vědy v českých zemích*, Praha 2010, s. 145–175.

NOVÁK, Arne, *Stručné dějiny literatury české*, Olomouc 1946.

NOVÝ, Luboš A KOL., *Dějiny exaktních věd v českých zemích do konce 19. století*, Praha 1961.

NOVÝ, Luboš, *Česká vědecká obec v první polovině 19. století*, DVT 36, 2003, s. 1–18.

NOVÝ, Luboš, *K vědeckým zahraničním stykům Jiřího Buquoye (1781–1851)*, DVT 40, 2007, s. 1–11.

OURODOVÁ-HRONKOVÁ, Ludmila, *K tvorbě nové instalace letního apartmá Jiřího II. Buquoye na hradě Rožmberk*, in: Martin Gaži (ed.), *Památky jižních Čech 3*, České Budějovice 2010, s. 186–196.

PALTI, Elías José, *From Ideas to Concepts to Metaphors: The German Tradition of Intellectual History and the Complex Fabric of Language*, *History and Theory* 49, 2010, s. 194–211.

PÍŠA, Petr, *Knižní cenzura v Čechách v předbřeznové době*, Praha 2010 (= diplomová práce).

PÍŠA, Petr, *V zájmu nevzdělaného čtenáře. Literární cenzura v době restaurace a rozmachu národního hnutí*, in: Michael Wögerbauer a kol., *V národním zájmu. Cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře 1749–2014 I*, s. 221–285.

PLEŠTIL, Dušan, *Okem ducha. Živá příroda v přírodovědných spisech Johanna Wolfganga Goetheho*, Praha 2006.

PODOLSKÝ, Jiří, *Hrabě Buquoy a jeho úlohy*, in: Aleš Trojánek – Jan Novotný (edd.), *Matematika, fyzika a školství. Sborník z XIII. semináře o filosofických otázkách matematiky a fyziky*, Velké Meziříčí 2006, s. 22–35.

PSOTA, František, *Inženýr Václav Mareš – první projektant paroplavby v českých zemích*, Sborník pro dějiny přírodních věd a techniky 1, 1954, s. 70–80.

PURŠ, Jaroslav, *Použití parních strojů v průmyslu v českých zemích v období do nástupu imperialismu*, ČsČH 2, 1954, s. 442–509.

PURŠ, Jaroslav, *Průmyslová revoluce. Vývoj pojmu a koncepce*, Praha 1973.

RÁDL, Emanuel, *Dějiny biologických teorií novověku I. Od renesance na práh 19. století*, Praha 2006.

RAULFF, Ulrich, *Das Leben – buchstäblich. Über neuere Biographik und Geschichtswissenschaft*, in: Christian Klein (Hrsg.), *Grundlagen der Biographik. Theorie und Praxis des biographischen Schreibens*, Stuttgart – Weimar 2002, s. 55–68.

REILL, Peter Hanns, *Vitalizing Nature in the Enlightenment*, Berkeley – Los Angeles – London 2005.

ROVENCHAK, Andrij, *Physics at the University of Lviv. The two centuries in the bibliographic Aspect*, Journal of physical studies 18, 2013, s. 1–20.

RUDOVÁ, Hana, *Za boha, krále a krásná umění. Buquoyové a vizuální umění v „dlouhém“ 19. století*, Pardubice 2016 (= Disertační práce).

[RYBIČKA, Antonín], *Máček Jan*, in: František Ladislav Rieger – Jakub Malý (edd.), *Slovník naučný. Díl pátý*, Praha 1886.

ŘEZNÍČKOVÁ, Lenka, *Biografie jako textová a sociální praxe. Ke konjunkturu žánru na prahu moderny*, Dějiny – Teorie – Kritika 12, 2015, s. 93–117.

ŘEZNÍK, Miloš, *Das romantische Wissenschafts- und Erkenntniskonzept des Grafen Georg von Buquoy*, in: Ivo Cerman – Luboš Velek, *Adelige Ausbildung. Die*

Herausforderung der Aufklärung und die Folgen, München 2006 (= Studien zum Mitteleuropäischen Adel 1), s. 241–255.

ŘEZNÍK, Miloš, *Formování moderního národa. Evropské „dlouhé“ 19. století*, Praha 2003.

SAK, Robert, *Josef Jungmann. Život obrozence*, Praha 2007 (= Velké postavy českých dějin 8).

SEKYRKOVÁ, Milada – SEKYRKA, Tomáš, *Bratři Šternberkové na cestách*, in: Lenka Bobková – Michaela Neudertová, *Cesty a cestování v životě společnosti. Sborník příspěvků z konference konané 6. – 8. září 1994 v Ústí nad Labem, Ústí nad Labem 1997*, s. 415–420.

SCHÄFER, Thomas – VÖLTER, Bettina, *Subjekt-Positionen. Michel Foucault und die Biographieforschung*, in: Bettina Völter a kol. (Hrsg.), *Biographieforschung im Diskurs*, Wiesbaden 2009, s. 161–188.

SHELLE, Karel – TAUCHEN, Jaromír, *Vývoj kodifikace občanského práva*, in: Ivo Cerman a kol., *Habsburkové 1740–1918. Vznikání občanské společnosti*, Praha 2016, s. 305–319.

SCHREIBER, Kathrin, *Samuel Hahnemann in Leipzig. Die Entwicklung der Homöopathie zwischen 1811 und 1821: Förderer, Gegner und Patienten*, Stuttgart 2002 (= Quellen und Studien zur Homöopathieggeschichte 8).

SCHULZE, Winfried, *Ego-Dokumente: Annäherung an den Menschen in der Geschichte? Vorüberlegungen für die Tagung „EGO-DOKUMENTE“*, in: Týž, *Ego-Dokumente. Annäherung an den Menschen in der Geschichte*, Berlin 1996 (= Selbstzeugnisse der Neuzeit 2), s. 11–30.

SCHWEIGER, Hannes, *Die Macht der Archive. Zu Michel Foucault: „Das Leben der infamen Menschen“*, in: Bernhard Fetz – Wilhelm Hemecker (Hrsg.), *Theorie der Biographie. Grundlagentexte und Kommentar*, Berlin 2011, s. 277–283.

SKINNER, Quentin, *Meaning and Understanding in the History of Ideas*, *History and Theory* 8, 1969, s. 3–53.

SOUTHGATE, Beverley, *Intelektuální dějiny / dějiny idejí*, in: Stefan Berger – Heiko Feldner – Kevin Pasmore, *Jak se píšou dějiny. Teorie a praxe*, Brno 2016, s. 326–346.

STEKL, Hannes, *Österreichs Aristokratie im Vormärz. Herrschaftsstil und Lebensformen der Fürstenhäuser Liechtenstein und Schwarzenberg*, Wien 1973.

STEPHAN, Leslie, *History of English Thought in the Eighteenth Century I–II*, London 1876.

STOKLÁSKOVÁ, Zdeňka, „*Jež chtějí rozšiřovat svůdné myšlenky ve šťastných zemích svornosti a pořádku.*“ *Postoj rakouského státu k imigrantům 1792–1805*, in: Claire Madl – Daniela Tinková (edd.), *Francouzský švindl svobody. Francouzská revoluce a veřejné mínění v českých zemích*, Praha 2012.

STOKLÁSKOVÁ, Zdeňka, *České země v době napoleonských válek*, in: Ivo Cerman a kol., *Habsburkové 1740–1918. Vznikání občanské společnosti*, Praha 2016, s. 269–281.

STOKLÁSKOVÁ, Zdeňka, *Korunovace Františka II.*, in: Ivo Cerman a kol., *Habsburkové 1740–1918. Vznikání občanské společnosti*, Praha 2016, s. 263–267.

ŠÍMA, Vladimír – PODOLSKÝ, Jiří, *Buquoy's Problem*, *European Journal of Physics* 26, 2005, s. 1037–1045.

ŠIMEČEK, Zdeněk – TRÁVNÍČEK, Jiří, *Knihy kupovati... Dějiny knižního trhu v českých zemích*, Praha 2014.

ŠMERDA, Milan – KORBELÁŘOVÁ, Irena, *Sociální hnutí na Těšínsku ve druhé polovině 18. století s edicí poddanských stížností z roku 1766*, Opava 1998.

ŠOLLE, Zdeňek, *Ke stykům hraběte Bedřicha Všemíra Berchtolda z Uherčic s českými obrozenci*, *Studie o rukopisech* 18, 1979, s. 145–186.

ŠPIRITOVÁ, Alexandra, *Jednota pro povzbuzení průmyslu v Čechách*, *Paginae historiae. Sborník Státního ústředního archivu v Praze* 3, 1995, s. 9–22.

ŠTAIF, Jiří, *František Palacký. Život, dílo, mýtus*, Praha 2009 (= Velké postavy českých dějin 12).

ŠVANKMAJER, Milan, *Čechy na sklonku napoleonských válek 1810–1815*, Praha 2004.

ŠVAŘÍČKOVÁ-SLABÁKOVÁ, Radmila, *Rodinné strategie šlechty. Mensdorffové-Pouilly v 19. století*, Praha 2007.

TEICHL, Robert, *Goethe und Georg Graf von Buquoy*, Chronik des Wiener Goethe-Vereins 19, 1905, s. 17–30.

TERSCH, Harald, *Vielfalt der Formen. Selbstzeugnisse der Frühen Neuzeit als historische Quellen*, in: Thomas Winkelbauer (ed.), *Vom Lebenslauf zur Biographie. Geschichte, Quellen und Probleme der historischen Biographik und Autobiographik*, Horn – Waidhofen an der Thaya 2000 (Schriftenreihe des Waldviertler Heimatbundes 40), s. 69–98.

THOMAS, Ernst, *Graf Georg von Buquoy. Ein Beitrag zur Geschichte der deutschen Nationalökonomie am Anfang des 19. Jahrhunderts*, München – Leipzig 1929.

TINKOVÁ, Daniela, „Člověk-stroj“ nebo „člověk-citlivý“? *K vitalistické fyziologii 18. století a myšlení Jiřího Prochasky*, in: Karel Černý – Petr Svobodný (edd.), *Historia – medicina – cultura. Sborník k dějinám medicíny*, Praha 2006, s. 107–132.

TINKOVÁ, Daniela, *Francouzská revoluce*, Praha 2008.

TINKOVÁ, Daniela, *Tělo, věda, stát. Zrození porodnice v osvícenské Evropě*, Praha 2010.

TRETERA, Ivo, *J. F. Herbart a jeho stoupenci na pražské univerzitě*, Praha 1989.

TRNKOVÁ, Petra (ed.), *Krajina, sídlo, obraz. Romantický řád Jiřího Jana Buquoye*, Praha 2015.

TURKOVÁ, Helga, *Zapomenutý polyhistor hrabě Jiří Buquoy*, Miscellanea oddělení rukopisů a starých tisků 7, 1990, s. 131–165.

UBRYOVÁ, Gabriela, *Policejní a magistrátní rada Josef Sebastian Grüner*, Pardubice 2011 (= Diplomová práce).

URBÁNEK, Vladimír, *Intelektuální dějiny a dějiny filozofie: možnosti dialogu*, Aithér. Časopis pro studium řecké a latinské filosofické tradice 1, 2009, s. 186–191.

URZIDIL, Johannes, *Goethe v Čechách*, Příbram 2009.

VLAČHOVÁ, Miroslava, *Jiří František August Buquoy (1781–1851) – novohradský vědec a vynálezce*, Rodopisná revue 9, 2008, č. 3, s. 15.

VRBOVÁ, Pavla, *K otázce vzniku strojírenského průmyslu v českých zemích*, ČsČH 2, 1954, s. 669–702.

VYBÍRAL, Jindřich – SEKYRKOVÁ, Milada, *Britská cesta Jana Adolfa ze Schwarzenbergu 1825*, Umění 66, 1998, s. 129–145.

WEITENSFELDER, Hubert, *Studium und Staat. Heinrich Graf Rottenhan und Johann Melchior von Birkenstock als Repräsentanten der österreichischen Bildungspolitik um 1800*, Wien 1996 (= Schriftenreihe des Universitätsarchiv 9).

WEITENWEBER, Wilhelm Rudolph, *Repertorium sämtlicher Schriften der königl. böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften vom Jahre 1769 bis 1868*, Prag 1869.

WINTER, Eduard, *Romantismus, Restauration und Frühliberalismus im österreichischen Vormärz*, Wien 1968.

WITTMANN, Reinhard, *Geschichte des deutschen Buchhandels*, München 1991.

WURZBACH, Constant von, *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich, ethnaltend die Lebensskizzen derjenigen Personen, welche seit 1750 in den österreichischen Kronländern gelebt und gewirkt haben*, 42. Theil, Wien 1881.

WURZBACH, Constanz von, *Biographisches Lexikon des Kaisertums Oesterreich, ethnaltend die Lebensskizzen derjenigen Personen, welche seit 1750 in den österreichischen Kronländern gelebt und gewirkt haben*, VI. Theil, Wien 1860.

ZÁLOHA, Jiří, *Ke vzniku posledních čtyř skláren na jižní Šumavě v 1. polovině 19. století*, Ars vitraria 5, 1974, s. 48–52.

ZÁLOHA, Jiří, *První parní stroj v jižních Čechách*, Hospodářské dějiny 11, 1983, s. 241–249.

ZÁLOHA, Jiří, *Sklárna v Arnoštově*, JSH 29, 1960, s. 59–60.

ZÁLOHA, Jiří, *Sklárny v bývalém Budějovickém kraji na zlomu 18. a 19. století*, Ars vitraria 7, 1976, s. 140–142.

ZEDINGER, Renate, *Un fonds à découvrir pour l'histoire des Pays-Bas autrichiens: les requêtes des fonctionnaires et pensionnés émigrés conservées au „Finanz- und Hofkammerarchiv Wien“*, Bulletin de la Commission royale d'histoire. Académie royale de Belgique 164, 1998, s. 173–256.

IX. Seznam použitých zkratk

ADB	Allgemeine Deutsche Biographie
Archiv AV	Masarykův ústav a Archiv Akademie věd České republiky, v. v. i.
ČČH	Český časopis historický
ČMM	Časopis Matice moravské
ČNM	Časopis Národního muzea
ČsČH	Československý časopis historický
DVT	Dějiny věd a techniky
fol.	folio
IGM	Institut für Geschichte der Medizin der Robert Bosch Stiftung
inv. č.	inventární číslo
JSH	Jihočeský sborník historický
kart.	karton
ÖStA	Österreichisches Staatsarchiv
RA Černínů	Rodinný archiv Černínů z Chudenic
RAB	Rodinný archiv Buquoyů
s.	strana
sign.	signatura
SOA JH	Státní oblastní archiv v Třeboni, oddělení správy fondů a sbírek Jindřichův Hradec
SOA Třeboň	Státní oblastní archiv v Třeboni, oddělení správy fondů a sbírek Třeboň
Výběr	Časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech

X. Přílohy

X. 1 Seznam příloh

X. 2 Vlastní charakteristika Jiřího Buquoye z nevydaného rukopisu

[SOA Třeboň, RAB, kart. 184, inv. č. 968, sign. 257.321 (01), 6. dodatek k Buquoyovu vlastnímu filozofování, fol. 153–155.]

X. 3 Tabulka učených společností, kterých byl Jiří Buquoy členem

X. 4 Obrazové přílohy

Vyobrazení 1 a 2: Hrabě Jiří Buquoy na akvarelu Ondřeje Niederhofera z roku 1829 jako člen učené společnosti a předloha pro tento obraz.

[převzato z Margarete BUQUOY, *Eduard Mörike, Novohradské divertimento. Gratzener Divertimento*, České Budějovice 1991, s. 115; TÁŽ, *Hrabě Jan Buquoy*, s. 28.]

Vyobrazení 3: Titulní list Buquoyovy nevydané románové trilogie v původním uložení.

[SOA Třeboň, RAB, kart. 180, inv. č. 968, sign. 257.321 (01), dodatky k vlastnímu filozofování, fol. 1.]

Vyobrazení 4: Titulní list Buquoyovy vydané knihy.

[G. VON BUQUOY, *Anregungen*.]

X. 2 Vlastní charakteristika Jiřího Buquoye z nevydaného rukopisu

Quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando? Diese Fragen beantwortet hinsichtlich Buquoy's philosophischen Strebens, von ihm selbst wahr und unbefangen berichtet.

1. Wer ist dieser Buquoy?

Ein Mensch, dem, von Jugend auf, ächtes Forschen höchste Angelegenheit war und zugleich weder durch Nahrungssorgen, noch durch Ambition, welche letztere er stets siegreich bekämpfte, von seinem Ziele abgelenkt ward.

2. Was war seines philosophischen Strebens Ziel?

Sich unablässig von angelehrten Vorurtheilen zu reinigen und stets nur das für Wahrheit anzuerkennen, das sich ihm als unläugbares Erfahrungsergebnis oder als Postulat der Vernunft aufdrang (nach seinem Wahlspruch: „Willst du die Wahrheit vernehmen, musst du erst die Lüge beschämen“), ferner den in seiner philosophischen Grundansicht angegebenen Zielen sich beständig fort zu nähern. Das beharrliche Abmühen für solches Annähern dringt sich ihm auf als: Actio actionis causa.

3. Für wen schrieb er?

Für die gesammte aufstrebende Menschheit.

4. Wer stand ihm bei in seinen Bemühungen?

Niemand, ja, nicht einmal ein freundliches Entgegenkommen. Was lehrte, lehrte er aus Büchern und aus eigenen Beobachtungen, alles Übrige, hier der bei weitem größte Theil, schluf er rein aus sich.

5. Wozu nun aber solch beharrliches Streben?

Aus innerm Drang, als eine ihm nothwendige actio actionis causa.

6. Wie verfolgte er sein Ziel?

Indem er rein empirisch und streng reflektiv (vorzüglich mit Anwendung höherer Mathematik), ganz hypothesenfrei, nach dem Gesamtbilde aller Naturgesetze strebte (in der Natur, das Ich so wie das Völkerleben mit einbezogen, nicht sich beschränkend auf Litho-, Phyto-, Zoo-Biotismus; auch den Anthro- und Poli-Biotismus mit einbeziehend) an jenem Bilde seinen Naturanschauungstakt schärfend, und indem er so die mancherlei Erscheinungen im Sinne jenes Bildes zu deuten strebte, hiebei durch Verstand, Vernunft, Phantasie, Gefühl usw., geleitet, jedoch jede einzelne Deutung stets von jenem Bilde aus beginnend, und so die Klippe der Träumereien meidend.

7. Wann strebte er so?

Seit etwa 1815, und wahrscheinlich möchte er so fortfahren bis dahin, wo ihn die Kraft oder das Leben verlässt.

X. 3 Tabulka učených společností, kterých byl Jiří Buquoy členem

Název společnosti	Vznik členství	Druh členství
Universität Würzburg	5. 1. 1818	doctor honoris causa
Société d'encouragement pour l'industrie nationale à Paris	25. 5. 1818	korespondenční člen
Frankfurter Gesellschaft zur Verbreitung nützlicher Künste und ihrer Hilfswissenschaften	18. 10. 1818	korespondenční člen
Niederrheinische Gesellschaft für Natur und Heilkunde zu Bonn	30. 12. 1819	čestný člen
Gesellschaft für die gesamte Mineralogie zu Jena	3. 5. 1821	čestný člen
Naturforschende Gesellschaft in Leipzig	10. 4. 1821	čestný člen
Wetterauische Gesellschaft für die gesamte Naturkunde in Hanau	20. 1. 1823	čestný člen
Marburger Gesellschaft zum Beförderung der gesamten Naturwissenschaften	14. 2. 1823	řádný člen
Naturforschende Gesellschaft in Danzig	3. 4. 1823	čestný člen
Bayerische Akademie der Wissenschaften	1823	korespondenční člen
Naturforschende Freunde in Berlin	9. 3. 1824	zahraniční člen
Naturforschende Gesellschaft des Osterlandes in Altenburg	7. 4. 1824	čestný člen
Hamburger Gesellschaft	14. 7. 1824	čestný člen

zum Verbreitung der mathematischen Wissenschaften		
Hamburger Gesellschaft zum Verbreitung der Künste und nützlichen Gewerbe	2. 9. 1824	přidružený člen
Königl. sächsische Oberlausigische Gesellschaft der Wissenschaften zu Görlitz	4. 11. 1824	člen
Königl. deutsche Gesellschaft zu Königsberg in Preußen	10. 2. 1825	čestný člen
Královská česká společnost nauk	20. 3. 1825	čestný člen
Königl. Großbritannisch- hannoversche Landwirtschaftsgesellschaft	9. 7. 1825	řádný korespondenční člen
Allgem. schweizerische Gesellschaft für alle Naturwissenschaften zu Solothurn	27. 7. 1825	člen
Skt. Gallische naturwissenschaftliche Gesellschaft	11. 10. 1825	čestný člen
Gesellschaft für Naturwissenschaft und Heilkunde in Heidelberg	17. 12. 1825	řádný člen
Schlesische Gesellschaft für vaterländische Kultur zu Breslau	3. 5. 1826	čestný člen
Petersburger medizinisch- chirurgische Akademie	16. 8. 1826	člen
Naturforschende Gesellschaft zu Halle	14. 6. 1827	čestný člen

Krakauer Gesellschaft der Wissenschaften	20. 4. 1828	čestný člen
Gesellschaft für Natur- und Heilkunde in Dresden	15. 1. 1830	korespondenční člen
Philosophisch-medizinische Gesellschaft zu Würzburg	15. 6. 1830	korespondenční člen
Naturforschende Gesellschaft zu Görlitz	4. 7. 1830	korespondenční čestný člen
Medizinische Gesellschaft in Löwen (Louvain)	7. 7. 1830	zahraniční člen
Spolek pro církevní hudbu v Čechách	20. 7. 1830	skutečný člen
Universität Charkow	17. 4. 1831	
Jednota pro povznesení průmyslu v Čechách	5. 10. 1833	zakládající člen
Physikalisch-medizinische Gesellschaft zu Erlangen	9. 7. 1834	člen
Verein zum Wohle entlassener Züchtlinge in Prag	29. 1. 1840	řádný člen
Gesellschaft Patriotischer Kunstfreunde in Prag	20. 5. 1840	řádný člen
Gesellschaft für Natur- und Heilkunde in Dresden	10. 3. 1845	čestný člen
Gesellschaft des Prager Privat Institutes für Taubstumme	18. 11. 1849	přispívající člen

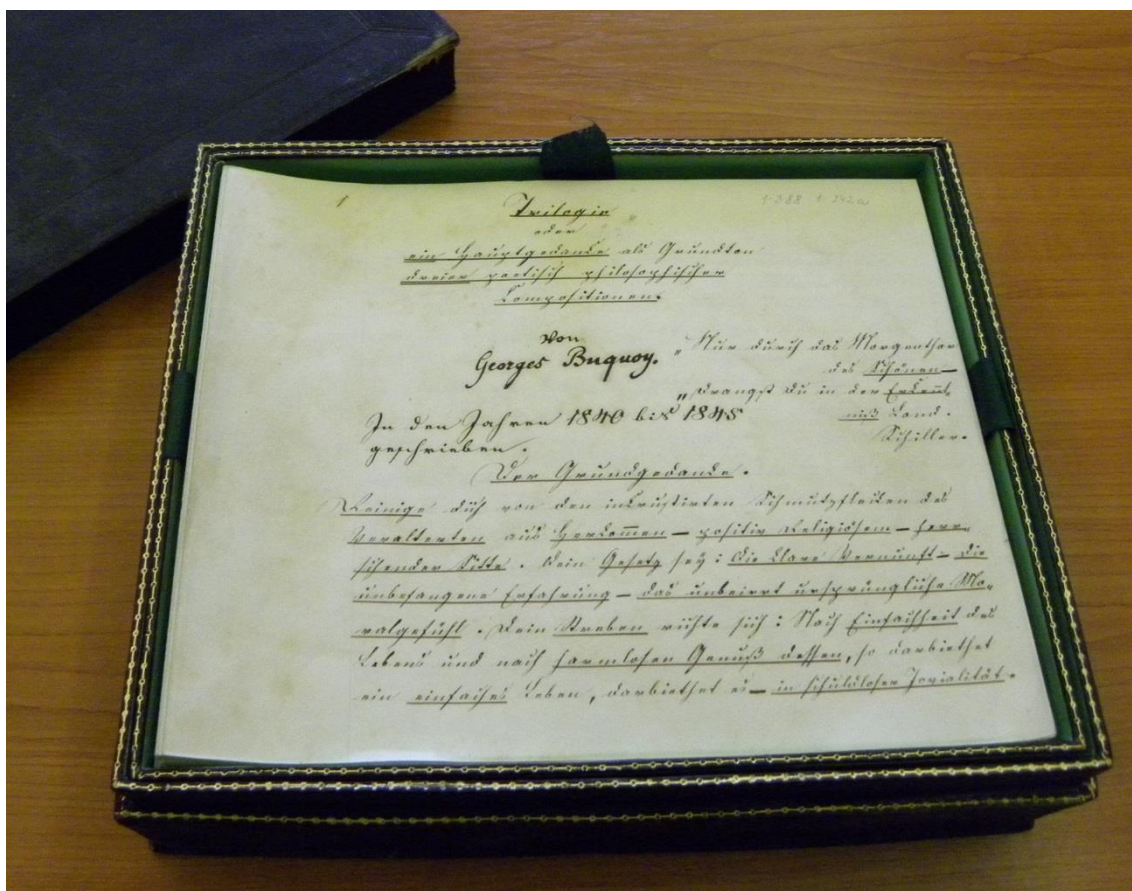
X. 4 Obrazová příloha

Hrabě Jiří Buquoy na akvarelu Ondřeje Niederhofera z roku 1829 jako člen učené společnosti a předloha pro tento obraz.

Vyobrazení 1 a 2. Na Niederhoferově akvarelu vpravo (vzniklé podle pohřešovaného obrazu vlevo v roce 1829) lze vypožorovat některé rysy Buquoyovy sebe prezentace. Autor lehce vylepšil vzezření hraběte. Hrabě stojí, aby vynikla jeho vzpřímená postava, je oblečen do kabátu a má přes sebe šerpu, která odkazuje k členství v některé z učených společností. Jeho zamyšlený pohled a neupravený účes prozrazují myšlenkami stále zaměstnaného člověka.

Titulní list Buquoyovy nevydané románové trilogie v původním uložení

Vyobrazení 3: Rukopis románové trilogie Jiřího Buquoye ze čtyřicátých let 19. století nebyl učen pro uveřejnění a nese domáckou podobu jména hraběte (Georges Buquoy).

Titulní list Buquoyovy vydané knihy

Unregungen

für

philosophisch-wissenschaftliche Forschung
und dichterische Begeisterung,

in einer Reihe von Aufsätzen

eigenthümlich der Erfindung nach
und der Ausführung.

Von

Grafen Georg von Buquoy

Doktor der Philosophie und mehrerer gelehrten
Gesellschaften Mitglied.

„Schon aus Vollenden denkt ihr ind Reines;
„Und noch fehlen zum Bane die Steine“. —

Leipzig,

bei Breitkopf und Härtel.

1825.

Vyobrazení 4: Titulní list vydané práce se jménem Jiřího Buquoye a dokladem jeho vědeckých ambicí (doktor filozofie a člen mnoha učených společností).